

0-80

Rap. 29

LEONARD P.

1910, R.

1910, R.

1910, R.

Р2
Карачаев-Черкесская 0-80

00.12
БИБЛИОТЕКА
ДЕПОЗИТАРНА

ТАЗА
ажюректен

КАР. 29-1
92-010
КЪАРАЧАЙ ПӨЭТЛЕНИ ДЖЫРЛАРЫ БЛА
НАЗМУЛАРЫ)

Джарашдыргъан - с
КЪОБАНЛАНЫ Х. И.

Черкесская
Областная
Библиотека

КЪЫРГЪЫЗ КЪРАЛ БАСМА

Фрунзе — 1957

КЪЫСХА АННОТАЦИЯ

Къыргъызыны кърал басмасы Къарачайны бир бӱлек поэтлерини джырлары, назмулары, инарлары джазылган бу китабны басмалайды.

Мында, эртдедси бери джаза турган эски поэтлени биргелерине энди джаза башлаган, джангы джазыучула да бардыла.

Была бары да кеслерини джазган затларында бизни суйген Коммунист партиябызны юсюнден; аны къураган бизни уллу атабыз Владимир Ильич Ленинни юсюнден; кесибибизни тууган Атаджуртубузну—Совет Союзну юсюнден; бизни къурчдан да къаты аскерибизни; Уллу Атаджурт урушну юсюнден джырлайдыла.

Быланы джазганларында къралыбызны къалай ёсюб барганын кӅргюзген джангы джашауга бек уллу орун брейгенди, аны кибибиз суймекликни юсюнден джазылган да талай инар барды. Аны бла биргелей эски, патчахлык, зор заманда джашауну юсюнден. дин бла байланган осал, чирик-меджисуу адетлени юслеринден да талай зат джазылганды.

Бу китабны чыкъмакълыгы Къарачайны тилин, культурасын мындан ары да ёсдюруге уллу болушлук боллукду.

ПАРТИЯГЪА БЮСЮРЕУ

Къуанч сыйынмай урса джюрекде,
Билдирмей къайдан чыдагъын аны!
Ма, ол себебден, къолай тюл эсе да
джырым,
Джырлатад мени джашауну халы.

Зорлукъ джашауда адамлыкъ къалмайд.
Чарыкъ отланча сыйынъ тебленед,
Эркинлик халкъгъа кюрешсиз туумайд,
Ол туугъанлайа сый кѣлтюрюлед.

Партия,
Сенсе
Башы насыбны!
Партия,
Сенсе
Мыйысы халкъны!
Партия,
Къошдунъ бизни адамгъа!
Партия,
Махдау!
Партия,
Бюсюреу
Сангъа!

Ким билед, айтчы, бурун джашауда,
Къайсы сюрюучю орден такъгъанед?
Ким билед, айтчы, бурун джашауда,
Къайсы джарлы джаш билим алгъанед?

Хаюанла бла тенъ болуб халы,
Джашау кюню да ушаб алагъа;
Джылытмай бетин ышару аны,
Мыдах къараед дуния джарыкыгъа.

Къарачай киши дожкъ болургъа джетиб,
Сюелееди къуру ауаннъысы.
Бир мадар излеб, дыгалас этиб,
Сагъыш кючлебед аны мыйысын.

Ма бу кёзюуде уллу орус халкы
Къарнашлыкъ халда тутдурду къолун.
Биринчи эшитиб Ленинни атын,
Барыбыз таукел сайладыкъ джолун.

Джанъыдан туудукъ сора джашаугъа,
Азатлыкъ бизге кюч, къаруу берди;
Халкъ кеси ишин алгъанлай къолгъа,
Джашау да насыб да рысхы да келди.

Партия,
Сенсе
Башы насыбны!

Партия,
Сенсе
Мыйысы халкъны!

Партия,
Оноуну алдынъ къолгъа!
Партия,
Махдау!

Партия,
Бюсюреу
Санъа!

Партия джолоучуд арий билмеген,
Учу-къыйыры джокъду джолуну;
Халкъгъа игиликни ким излей эсе,
Аны хроламгъа ким элте эсе,
Ол джолда анъа арыу болурму?

Огъай. Джокъдан бар этиб, адамгъа къошуб,
Сукъландырмайын дуня насыбха,
Къолунъдан тутуб, джол усданъ болуб,
Алыб барады Партия алгъа.
Таймаздан алгъа, таймаздан алгъа!

Къара чегетча къанлыла юрюлюб
Чабханларында бизни къулларгъа;
Халкъны къобарыб, джауну ёхдем сюрюб,
Партия тюлмюд элтген хорламгъа!?

Партия,
Сенсе
Башы насыбны!

Партия,
Сенсе
Мыйысы халкъны!

Партия,
Юлгю болдунъ дунягъа!
Партия,
Махдау!

Партия,
Бюсюреу
Санъа!

Бешджыллыкъла бла къралны джасаб,
Байлыкъ къотарыб, джашната баргъан,
Артха къалыуну унутуб, ташлаб,
Алчыланы аллында орун алдыргъан
 Партия тюлмюд?

Къарачай киши бюгюн ышарад—
Ие болгъанды ол джашауна.
Таза джюрекден бюсюреу айта,
Салам иеди, Партия, санъа.

Эй, эскер, таулу, ашхылыкъланы.
Ёсген тёлюге айт, билдир.
Озгъан ёмюрге зорлукъну айгъакълай,
 Партияны
 Ишин,
 Къайгъырыуун,
 Халкъгъа
 Синъдир!

ОКТАБРЬ

Саркъаелле айла, джылла, ёмюрле;
Ёмюрледе джашай баргъан тёлёле;
Октябрь деб билгендиле къачхы айны,
Башха айладан сыйлы кёрюб'а анъа
Къарамагъанд бир киши да аллына.

Тюшюученед октябрь — къач ортасы,
Суукъ алыб, саргъалтыб, джаумсураб,
Мал да, адам да—джаны болгъан барысы,
Къышха хазырланыучанед суукъсураб.

Минъ-минъ джылла озгъанелле ортадан,
Сан этилмей октябрь ай кетеед,
Зорлукъ къораб бу айда талай халкъладан
Эркинлик туарын киши билмеед.

Октябргъа башха чырайны салыб,
Джылыу бериб, деу къарыуну киириб,
Ленин чыкъды бизге джарыкъ джандырыб,
Ёмюрде да биз аны унутмаз кибики.

Минъ тогъуз джюз онджетинчи джылында
Келди Октябрь боран этиб, тебрениб,
Оноуну алыб байны, бийни къолундан,
Уруннъанны джашаугъа ие этиб.

Тебре не тургъан джерни юсюнде
Ленин таукел сюелди къадамача,
Ол къатышхан, ол чайкъалгъан кюнледе
Бизни джолгъа салды абынмазча.

Хар джыл сайын эки айны сакълайбыз,
Барындан да бек ашыгъыб алагъа:
Апрель бла Октябргъа къарайбыз,
Кюн бердиле ала унукъгъан халкълагъа.

Апрелде Ленин дунягъа туугъанд,
Джангъы ёмюрню башын ача, джарыта;
Октябрда залимликни къурутханд,
Адам улуна тюз джолну айырта.

Биздегича Октябрны хар къайда
Сакълайдыла ашыгъыб уруннъанла,
Кёб къалмагъанд энди аллына къараргъа,
Зорлукъну атыб, бизнича бош болургъа.

1956

ЛЕНИН

Таула ортасында, Хурзук элинде,
Баред бир джырчы.
Артха салмай айтырыгъын
Айтыб кьоюучу.

Кёрюб болмай бай къаумну
Самаркъаулаед,
Кеси джарлы, джарлы халкъны
Миик тутает.

Аны сёзю къамачает,
Туураб атаед,
Джау адамын кюлткю бла
Къабышдыраед.

Бир къауму аны аллында
Кукаланаед,
Бир къауму тюртюлмеин
Кёзден джаллаед.

Баред аны төрт джашчыгъы —
Добарбашчыкъла,
Атагъанед аталары алагъа
Джангъы атла.

Бирини аты Володя эди,
Бирини аты Клим;
Бирини аты Яша эди,
Бирини аты Ким.

Мен ойнаем Володя бла—
Биз хоншу эдик.
Бир джылата, бир да джилай
Туруучан эдик.

Аны аты ючюн кёб сабийле
Сюйюученелле.
Терсликчиги болса аны
Кечиученелле.

Алай бла тар таулагъа
Ленин киргенед,
Уллугъа, гиттее да кесин
Сюёдюргенед.

Бир кюн кёрдюм мен ныгъышда
Кёб адамланы,
Сеир, ариу ауаз бла
Бир джырлагъанны.

Кеси-кесими да эскермей
Мен къулакъ ийдим.
Ленинни юсюнден бир ариу
Джырны эшитдим.

Халкъ шыкъыртсыз тынъылаед
Сют уюгъанча,
Элмырза бай къайгъыдаед
Юйю къуругъанча.

Сора Мисирни алды ол
Бираз арлакъгъа:
«Бу джолдан сора джырлама
Ленинни халкъгъа.

Мен айтханча джюрюсенъ
Берирме саугъа;
Алай болмасауа келир
Башынъа къаугъа».

Деб — джырчыны къоркъутдум — деб.
Элмырза кетди.
Аны ызындан ёхдем джырчы
Джанъы джыр этди.

Бир кече аны табханелле
Къая тюбюнде;
Аз тылпыуу, тюгел чыкъмай
Джаны ичинде.

Халкъ джыйылыб баргъанелле
Элмырзалагъа.
Къара къанны къуюб анъа,
Кире арбазгъа:

«Сенден бийлик кетди, энди
Тый къолларыны,
Ырысхынъдан бериб бюгюн
Бакъдыр джырчыны.

Кечмек бизде бек уллуду —
Суюмейбиз къанны;
Ансы алырек бюгюн сенден
Биз дертин аны.

Джырчы ёлсе джыры къалад —
Елюм джокъ анъа.
Аны джырлары синъенди
Джашха эм къартха.

Ленинни аты бла бизге
Насыб туугъанды,
Бууб тургъан тау ёзен да
Энди кенъ болгъанды.

Джюреклеге ол синъенди —
Емюрю кетмез,
Аны иши къадамады —
Емюрю тебмез».

Деб халкъ бары джоббу болуб
Джырлаб башлалла,
Мисирни Лениннъе этген
Джырын айтдыла.

Сёзю чыкъмай Элмырза да
Симсиреб къарай;
Халкъ да чыгъыб кетди арбаздан
Джырын тохдатмай.

Ленинни аты хар таулуну
Къанатландырыб
Джашаугъа кёл бердиргенди
Эркинлик салыб.

Бир кюн, бир ыстым тойда биз
Мисирни кёрдюк,
Аны джырлагъан джырына
Уллу эс бёлдюк.

Аз чыгъаед аны сёзю —
Джылары джетиб,
Адамла да тынъылайла
Бетлери кетиб:

«Мен бюгюн алай эшитдим
Ресейден къагъыт келгенд деб,
Таулула бир бек джылайла
Ленин атабыз ёлгенд деб».

Бу сёзлени эшитгенлей
Мен къачыб чыкъдым,
Джаш джыламукъну тыялмай
Джылаб таралдым.

Бир терсине, бир тюзюне
Айта сёзлени,
Джылай, джылай хапар айтдым
Гинджилериме.

Андан сора уллу болуб
Школгъа бардым,
Ленин берген насыбланы
Толу, анъыладым.

Кеси-кесиме сёз бердим
Аны джолундан
Таймай ишлеб туругъа деб
Кирдим комсомолгъа.

ЛЕНИННИ ПАМЯТНИГН

Къолун узатыб джол кѣргюзеди,
Джаллау джокъду ол джолдан бизге.
Боллукъ джашауну ол билдиргенди,
Талпыб ишлейбиз анъа джетерге.

Къарнаш халкъла бирден тизилиб
Тохдаусуз алгъа барабыз,
Сени къолунъча биз да къолланы
Бир-бирибизге узатабыз.

Осиятынъы тындыра Партиянь
Кюн-кюнден къарыу алады,
Джанъылыч затла ишинде кетсе
Ехдем тюзете барады.

Кетерле ёмюрле, бек кѣб кетерле,
Джолунъа къырдыш къозламаз.
Сен кѣргюзгенча атлагъан халкъны
Не ачы джау да хорламаз.

Къарнаш халкъла бирден тизилиб
Тохдаусуз алгъа барабыз,
Сени къолунъча биз да къолланы
Бир-бирибизге узатабыз.

1956

КЪРАЛЫМА

Уруш оту ачылгъанлай
Джолгъа атланлым.
Джанны, къанны артха салмай
Сени сакъладым.

Бютеу санынъ элек кибик
Джарадан толду,
Ехдемлигииъ джер башына
Белгили болду.

Къыйынлыкъ кюн орун алыб
Мен да джарадым,
Окъла тешген джараланы
Мен да байладым.

Джараларынъ бителдиле
Къуатынъ келди,
Бу тынчылыкъны, бу насыбны
Партия берди.

Не игилик менъе сенсе
Туугъан къралым,
Сени ючюн, сенден алгъа
Чыкъсын мени джаным.

Карача-Черкес
БН-14
ДЕПОЗИТ

Черкеская
Обштина

Атам эртде ёлген эди—
Билмейме аны.
Уруш уу ёлтюргенед
Мени анамы.

Аланы орнун тутаса
СССР-ибиз,
Чыракъ болуб джарытаса
Суюген джерибиз.

Дунияда миллет къалмай
Къарайла бизге,
Мелхум джашау—Коммунизм
Ишлегенибизге.

Уруш тюлд бизни къайгъыбыз,
Къаршчыбыз анъа.
Излемейбиз кишини да
Бояргъа къанъа.

Алтынчы бешджыллыкъгъа биз
Киргенбиз таукел,
Джашауда бизге эриширик
Айтчы, бери кел!

Хар адам да махданады
Бирер зат бла,
Мен да махдау чакъырама
Сени атынъ бла.

БИЗНИ ТЕЛЮ

Джыллары отуздан атлагъан къаум
Къыйын кѣзюуле кѣб сынагъанбыз,
Аталарыбыз кюрешде алгъан
Хылеу къралны мюлкге табханбыз.

Къралыбызгъа джан салыр ючюн
Аямагъанбыз биз джаныбызны,
Ма ол себебден кѣресе бюгюн
Къадама кибик тургъаныбызны.

Ашаргъа гырджын табылмай бизге
Беллени къаты тартыб ишлеек,
Кинмибизни джылтыргъанына
Къат-къат джамаула салыб киеек.

Джаланнъачлыкъдан къутулалмайын
Къчаннъа дери джунчуб барлыкъбыз, —
Деб бир сынъсыгъан адам болмайын
Къанны-джанны да ишге бурдукъ биз.

Биз ыйлыкъмадыкъ джунчуубузгъа
Тырмашыу уллу болуб ишледик,
Эркин Атаджурт тбаханыбызгъа
Къуаннъандан талыу билмедик.

Джашау кенъ болду, сукъланыр кнѣик,
Байлыкъ кюн-кюнден тѣюлдю;
Юсюбюз джарыб, бетибиз джарыб,
Джетишимсизлик кѣмюлдю.

Джаула юрюлюб чабханларында
Зарланыб бизни джашауубузну,
Къара кючлерин салгъанларында
Уатыр ючюн къарыуубузну.

Бир адам къалмай, ма бизни тѣлю
Джаулагъа къаршы саут алдыла,
Ленин кюрешде алгъан къралны
Бир эли джерин бермей сакълалла.

Хар кърал бла шохлкуъ излейбиз—
Не аз да урушну суймейбиз.
Джаулукъ этгенни чекден иймезбиз
Кесибиз джутлукъ этмейбиз.

СЕНИ ДЖАШАУНЪ БАШХАГЪА ДА БОЛУШСУН

Хар адам керекди джашаргъа алай,
Аны кѣргенде ким да джарырлай.

Ёлсенъ, кетсенъ да сени унутмазлай
Къартха, джашха да айтыб турурлай.

Сен сагъынылсанъ джюрек джылыныб,
Тынъылар кирик кѣбле джыйылыб...

Кюн сайын халкъгъа аш-суу ашатыб,
Хар бирине бир махдау сѣз айтыб,

Кимге ышарыб, кимге жан басыб,
Тургъаннъа бир да болмайды насыб.

Керти сый келед, билсенъ джашауну,
Джашауда—орнунъу эм тюз атлауну.

«Кесим» демеин, билсенъ башханы,
Сенъеча анъа да тенълик джашауну.

Биреуню энишге, биреуню ёрге,
Кѣрмей адамгъа кърасанъ бирге.

Адамны кёрюб болмаса адам,
Орунсуз болад джашауда тамам.

Андан насыбсыз чырт адам болмаз,
Аты иги бла бир джерде айтылмаз .

Кеси да ёмюрде ол тынъы табмаз,
Джылыу берирча бир шарты болмаз.

1956

ДЖУКЪУ

Сиз, дугъум кёзле, нек джабыласыз?
Джукъугъа бюгюн нек хорлатасыз?

Елюр джукъугъа джетгинчи заман,
Джашаугъа джарыкъ къарагъыз хаман.

Саула огъай эсенъ, бизни джашаугъа—
Елгенле къобуб къарарла анъа.

Кёрюр ючюн деб бизни джашауну,
Ауб келелле тенъизни, тауну.

Мени джюрегим болады алай,
Кёз къакъмагъанлай къарай, ишлерлай

Къралыбызгъа. Чыртда солумай,
Кюндюз кёз къакъмай, кече джукъламай.

Емюрюм къараб, сынаб турсам да
Кёлюме джетмез не урунсам да.

Сиз, дугъум кёзле, джабылмагъыз,
Джукъугъа асыры сиз хорлатмагъыз.

1954

ЗОЯ КОСМОДЕМЬЯНСКАЯ

Джырла, джырчы, джырны,
Джырла.
Джюрек дертли джанад
Джаугъа.

Къыш боран улуйду
Сарнаб.
Къар кюртледен буруу
Къалаб.

Эл сескекли болгъанд
Бирден.
Анъа чабхан
Джут бёрюден.

Джулкъады ол тоймай
Джукъдан.
Сабийледен
Эм къартладан.

Бойяйды ол барын
Къанъа.
Салады ол барын
Ышанъа.

Бир юйчюкде фашист
Джыйын,
Теблейдиле къызны
Сыйын.

Джетдирелле
Къамчилени
Этине чанча
Тишлени

Темирни къыздырыб
Ала,
Салалла этине
Тамгъа.

Къап тамчыла агъад
Этден,
Таукеллик шаушалмайд
Бетден.

Джаш ёшюнюн къама
Бла,
Сагаллайла этча
Сыла.

«Тенълеринъ кайдалла
Сени?
Айтчы, кыйынама да
Мени.

Айтсанъ бошларыкъма
Юйюнъе.
Айтмасанъ керексе
Ёлюрге!..»

Деб фашист офицер
Анъа.
Ашыгъады джан
Алыргъа.

Совет къыз хорлады
Аны—
Къайнайды фашистни
Къаны.

Бораннъа кымыжа
Атыб,
Тюб алыргъа излейд
Бузлатыб.

Къан тамчы кыызартад
Къарны.
Аяз бузлатады
Санны.

Кыза джуаб бермей
Анъа,
Ехдем тездеди
Азаблагъа.

Зоя-джюреклерин
Джарды.
Асмакъгъа да таукел
Барды.

Асмакъ джыджым суйреб
Бара,
Халкъгъа айтды ол
Ышара:

«Хорлам бизникид, сиз
Қъоркъмагъыз.
Бу итлеге
Алдатмагъыз.

Ачыгъыз былагъа
Қъаугъа.
Фашистлеге ёлюм
Саугъа».

Джырла, джырчы, джырны,
Джырла.
Джюрек дертли джанад
Джаугъа.

1943

КЪАЙДАСА, КЪАЙДАСА ТУУГЪАН КЪАРТ ЮЙЮМ

Къайдаса, къайдаса туугъан къарт юйюм?
Туугъан къарт юйюм, къайгъсыз кюнюм...

Кюнбетге бериб къарт баурунъу,
Тынъылаучаненъ къарт санларынъа,
Къабхакъ башындан Къобаннъа къарай,
Тарыгъыучаненъ джашаудан анъа.

Намазлыкъ къая чюйюрсе да эрнин,
Хилеулюгюнъю хиликге эте,
Огъурлу эдинъ, огъурлу эдинъ,
Кёкюрегинъи онъсузгъа теше.

Къуанчдан эсе сени оджагъанъда
Джарсыу кюнлеринъ кёб болгъандыла,
Елюм, къыйынлыкъ, зорлукъ, ауруула
Сени эшигинъи кёб ачхандыла.

Къайдаса, къайдаса туугъан къарт юйюм?
Туугъан къарт юйюм, къайгъысыз кюнюм...

Туугъан юй десенъ, джюрек джылынад,
Туугъан юй кесине тартханлай турад,
Къыйынлыкъ кюнде, заукълукъ кюнде,

Санъа аллын бурад, эшигин ачад,
Къучагъын кериб сени къучакълайд,
Къачан да сени сакълагъанлай турад.

Ата джуртунъ, туугъан юйюнъ
Экиси болмой—болмайды кюнюнъ.

Къарт кюнлеринъи тынчлыгъын бузуб,
Къанлы фашистле бомбала атдыла,
Учхун, кюл этиб, сени къурутуб,
Сени эшигинъи ала джабдыла.

Къайдаса, къайдаса туугъан къарт юйюм?
Туугъан къарт юйюм, къайгъысыз кюнюм...

Джерде къумурсха урунуб, талыб
Ишлейди орун ол бек къадалыб,
Къанатлычыкъ да киред уягъа,
Балаларына баурун сала.

Мен юйсюз къалдым, джылыусуз къалдым,
Туугъан юйюмю кюл болуб табдым.

Къайдаса, къайдаса туугъан къарт юйюм?
Туугъан къарт юйюм, къайгъысыз кюнюм....

ТЁЗЮУ ДЖОКЪДУ

Мындан кёб энди туралмам тёзюб,
Джау алгъан кюнде этимден юзюб,
Джюрек толуду дертден, ачыудан,
Ал саутну сен, тюшюрме кьолдан.

Военкоматха мен таукел бардым,
Солдат джашаугъа мен таукел джол салдым.
Къралым къалса орнунда — дедим,
Юйюм, сыйым да боллугъун билдим.

1942

ФРУНЗЕ ШАХАРДА ПАНФИЛОВ АТЛЫ ПАРК

Ахратны киши кёрюб къайытмагъанд,
Джандет деген не болгъанын айтмагъанд.

Къурай билсенъ джашауну бу дуняда,
Джандет деген боллукъду ол заманда.

Сёз ючюннъе, кирчи ма бу паркга,
Иги эслеб бир къарачы хар затха.

Ненча тюрлю иш этилгенд сени ючюн,
Сеннъе солуу, сеннъе тынчлыкъ берирча.

Сеир терекле иилтелле башларын,
Чакъыралла къартланы эм джашланы:

«Солучугъуз салкынымда, шиндикде,
Джылы джелчик аязытсын инъирде».

Ташха тиймей аягъынъ джолларында,
Атларыкъса кюзгю кибик алада.

Сюе эсенъ бар, къобузгъа тынъыла,
Не киногъа, не театргъа къара.

Не да тебсе, усдалыгъынъы кѣргюз,
Не да кир да сууда чабакъ кибики джюз.

Не да бошаб ушагъынъы тохдатсанъ,
Кюльорге сюйюб, кюлюучю юйге барсанъ,

Кюлтгю бууб ичегинъи тюерсе,
Кюзгюледе сен кесинъи кѣрюрсе.

Бек кѣб къабха кирирсе сен алада,
Кюл, къайгъырмаз, кюлтгю джарайд къанча да.

Джерни юсюнде джюрюб арыгъан эсенъ,
Минчи бу сенъкилчеклеге сен.

Чайкъал анда, беллау айта аязчыкъ,
Сеирсиниб сенъе къарай чыбычыкъчыкъ.

Андан тюшюб джанъы хапар излесенъ,
Окъу сюйген газетинъи ал да сен.

Рамкалада суратлагъа къарасанъ,
Ишде айтылгъан адамланы танырса.

Ишде алчы къаумладан эсенъ сен,
Ичлеринде кесинъи да эслерсе.

Гокга хансла кѣзлеринъи алдайла,
Бек миикге суу фонтанла чыгъалла.

Хар зат мында санъа солуу излейди,
Бош заманынъы дамлы ашыр дейди.

Алыннъанды Панфилов мер-мер ташха,
Кирген кюню кибик ачы урушха.

Таукеллик эм батырлыкъ кёзлеринде,
Саутлары, къаты шинели юсюнде.

Эй, унутма бу ышаныд сакълыкъны,
Сен былайда табыб баргъан тынчлыкъны.

Рахат джашау ёмюрде бузулмазча
Кюрешни, бу эсге салыб тургъанча,

Паркга кирсенъ къарамай озалмайса,
Андан чыкъсанъ да унуталмай тураса.

1956

СЕНИ УСТАЗЫНЪ

Кечелери кетедиле джукъусуз —
Кюндюзюнде дерсге таукел кирирча.
Сен джукълайса —ол олтурад тынъысыз,
Мадар излей сенъе тынч билдирирча,

Бир-бирде сен эс бѣлюб да кюрешмей
Ала-чула анъылайса дерсинъи,
Ол'а уллу билимин да кѣбсюнмей
Окъугъанын тохдатмайды кесини.

Сен сан этмей дефтеринъде джазгъанынъ
Халат ие, ашыкъ-бушукъ чанчакълай,
Билемисе аны бек джарсытханын
Бир солурукъ заманын къоймай урлай.

Дерсни юсюнде тенъинъ бла сѣлеше,
Не да сюзюб кѣзюню терезеге,
Айтылгъанны ала-чула эшите
Заран алсанъ, дерсни билмей, кесинъе

Уллу бушууд ол сени устазынъа.
Башха бушуу алай тиймейди анъа,
Таб кесилиб тюшсе да аны саны
Къыйналлыкъды андан джалкъаулугъунъа.

Сюйген ишинде джанъыз бирд мураты:
Халкъ сюерча джолгъа сени салыргъа,
Сен джашасанъ—джашар устазны аты,
Терс джол алсанъ—ёлюм ашхыды анъа.

1957

БИЛЕМИСЕ СЕН?

Сени джюрютген дефтеринъ,
Окъугъан китабларынъ,
Кеси аллына чыкъмагъанын
Билемисе сен?

Талай ишчи тохдамай,
Къарыуларын аямай,
Сени ючюн ишлегенин
Билемисе сен?

Кими бурады чархны,
Кими кесед агъачны,
Алай этгенлерин къагъытны
Билемисе сен?

Айла, джылла олтуруб,
Башлагъа да чал уруб,
Сенъе китаб джазылгъанын
Билемисе сен?

Хар харифге иилиб,
Аланы кебге джыйыб,
Ишчиле этгенлерин китаб
Билемисе сен?

Бары сени суйгенден,
Игилик излегенден,
Джан сан да аямагъанларын
Билемисе сен?

Бу затланы эскермей,
Қитабынъа эс бёлмей,
Джырта, ата айлансанъ,
Аман багъала алсанъ,—
Ол сени ючюн урунъанла
Разы болмазлыкъларын санъа
Билемисе сен?

1957

ЮЧ АНА БЛА ЮЧ БАЛА

Суу алыргъа кёзлеуге
Юч къатын келгендиле,
Джашларын махдай кёзюу,
Ма былай дегендиле:

Мени джашым,—дегенди
Бирлери къатынланы, —
Къарыулуду, синъирди,
Бир зат къоркъутмайды аны.

Экинчиси айтханды:
«Мени джашым булбулчад,
Бек сеирлик джырлайды
Халкъ аузуна къарарча».

Ючюнчю къатын аузун
Джарыб сёз айтмагъанды,
Ала махдансала да
Ол тынъылаб баргъанды.

Суу алыб тик ёргеде
Атланнъандыла ала,
Челеклери чайпала,
Тёгюле, арый, тала.

Алларына юч джашчыкъ
Келгендиле тигелей,
Бири каскача чынъай,
Бири кычырыб джырлай,
Ючюнчюсю тынъылай.

Анасын кѣрюр-кѣрмез
Ючюнчюсю чабханды,
Челеклерин да алыб
Ол бойнуна салгъанды.

Джолда келген къартчыкъны
Къатынла тыйгъандыла,
Къыйсын джаратды бу, деб
Билирге соргъандыла.

Къартчыкъ джуаб этгенди:
«Мен юч джаш кѣрмегенме,
Анасына джаш болгъан
Ма, къуру буд, дегенме».

Алай айтыб джуабха,
Ол къарады ышара,
Анасыны сууларын
Алыб баргъан уланнъа.

• ДЖЕТИШДИРМЕЙ КЕБ ЗАТНЫ
ОЗДУРГЪАНМА

Бир минутум бош кетед деб кьоркъгъанлай
Джашауму мен ашырыб барама;
Хар неге да талпыу уллу болгъанлай,
Джетишдирмей кёб затны оздургъанма.

1956

ХАЛҚЪГЪА ТАЗА БОЛ

Джетишмеген джери кёбдю адамны,
Сенде да ол затла кёб бардыла.
Алайа мени къуанъаным саннъа
Джюрегинъи тазалыкгъыды халкъгъа.

1951

МЕНИ КЕСИМЕ КЪОЙ МЕНИ

Мени кесиме кѡй, мени,
Сен билгич болма джашаугъа.
Энди джюрек унутуб сени,
Кючден айланнъанд башхагъа.

1942

КЮЛЕ БИЛ

Кюлюр джерде адамыча кюле бил,
Джылар джерде сен кесинъи тыя бил.

КЕЛЕЧИ КЕРЕКДИ

Джазыуум сенъед, аны билеме,
Кесим башларгъа уят этеме...
Кечем-кюнюм да сенсе таймаздан,
Сен да айталмай сѣзюнъю, баям
Меннѣ тюбесенъ тиилнъ тутулад.
Санынъ кыйылад, бетинъ агъарад...

1949

БОЛМАДЫ ТАУКЕЛЛИК

Хар тубесенъ мыдах къараб озаса,
Эски джараны не ючюн къозгъайса?
Сени суюуб кёб адамдан кълсам да
Таукел этиб «хо» деялмадым санъа.

1941

ЭКИ ДЖЮРЕКНИ БИР ЭТЕИК

Джюрегими сениъе бериб бошадым,
Бир джугъу да къалмагъанды кесиме.
Джуаб сакълаб кѣб кюнлени къарадым,
Джюрек къошуб къайтарсанъ деб иесине.

1942

«ДЖАШ ГВАРДИЯ» КИНОГЪА КЪАРАГҢ

Олтурама, энди джаным саным да
Бу киноча синъмегенд бир зат манъа;
Учундурад, джаугъа къаршчы чакъыра,
Джашлыкъны эсге тюшюреди, къайтара.

1946

УНУТУБ КЪОЙДУМ

Х. бла О.—гъа

Кемсиз ашыгъыб экинъ кетдигиз
Уллу Алма-Ата шахаргъа.
«Тилей билсенъ бизге,—дедигиз, —
Тилек тиле ишибиз толургъа».

Мен аллыгъызгъа къараучу болдум,
Джолдан айырмай кесими;
Тилек тилерге унутуб къойдум,
Бек сакълагъандан мен сизни.

1957

СЕННЪЕ

Келе кир, ашыкъ, сакълайма сени,
Кенъ ёшюнюнъе башымы салыргъа;
Джюрегим ташыб излейди сени,
Бойнунъдан къысыб, татлы инакъларгъа...

Ала кёзлеринъ ариу кюлселе,
Джумушакъ къолунъ бшаймдан сылай,
Джуукъ къашларынъ кенъ керилселе,
Бетинъде сени хыны шан къалмай,

Мен дуняда хар затны барын
Ол кёзюучюкде чырт унутама,
Джерни юсюнде бир эли къалмай
Къуру сени бла толтурама.

Къач кёзюудеча чапракъларынъ
Джашау джылладан агъа башласа,
Артыкъ да татлы болад къайгъырыу
Джашау нёгеринъ аны анъыласа.

Келе кир, ашыкъ, сакълайма сени,
Кенъ ёшюнюнъе башымы салыргъа.
Шош инъирала сени инакълаб
Дагъыда сенден ызына алыргъа...

1957

ПИСЬМО

Сюймеклик синъиб, кюйюб барама —
Меннъе керекди бир мадар.
Сеннъе ушатыб гокга хансланы
Кечем кюнюм да болуб зар.

Сеннъе ушатыб гокга хансланы
Кѣзюмю алмай турама,
Сеннъе ушатыб кюн таякъланы
Батадыла деб къркъама.

Лякъ ызынъы тансыкълай, ызлай,
Сен баргъан джерге барама,
Сеннъе ушатыб, тансыкъ алалмай
Кюннъе таймаздан къарайма.

Къызланы ичинде сен алгъа барыб,
Оноу этесе кѣблеге,
Мени джарамы дарманын табыб
Тилейме, джуаб бер меннъе.

1938

ДЖУАБ

Ариу джашланы сен бирлерисе,
Не джашырыу, мен сени суюдюм;
Алай «ариуну ауруу кёбдю»
Деген сёзню мен сенде кёрдюм...

Джаш джюрегими сенден тыялмай,
Сен болгъаненъ тюшюм, тюнюм да
Алайа джашдан, къартдан юялмай
Айланаса этмей сена бир кюн да.

Меннъе ушатыб къарайма, дейсе
Башыбызда айгъа эм кюннъе,
Кюзгю аллындан бир да кетмейсе
Къайдан къарагъын эшикке.

Айны ушатама, дейсе меннъе,
Таныймыса аны сыфатын?
Лякъ ыз излеб къарайса джерге
Кёкле айгъа къайдан къарагъын...

Мени тенъ этиб кюн таякълагъа
Батадыла деб къоркъаса,
Эсле кесинъи, исси хауада
Ариулугъунъдан бошарса.

Менден кесинъе оноу излейсе,
Кесинъ оноу эт башынъа,
Урунса адам дарман табады
Хар бир аурууну барына.

Хар арам сенъе айыб этеди
Мен да ичлеринде аланы,
Сюймеклик джара кыйын битсе да
Заман сау этед джараны.

Бары да сенден юлгю алырча
Урунурунъу сюеме.
Озгъан сюймекликге ачыу этерча,
Джанъыдан сюерге излейме.

1938

ОЙНАТ САНЛАНЫ

Тебсе, тебсе, ойнатчы санланы,
Харс кѡагыгъыз, аямай кѡолланы;
Кѡысха тартчы кѡобузну, кѡобузну,
Кѡргюзейк оюнну, оюнну.

Ише иле санланы, санланы,
Тойда ойнат аланы, аланы—
Джарыкѡлыкѡды джашауну чырагѡы,
Артха турма сѡй аны, сѡй аны.

1956

АЙТ

Кёб сёлешдинъ сен, тарыкъдынъ.

Нек?

Сормай кесинъи танытдынъ.

Нек?

Джюннъе тюшген таукъ кибик къатышханса.

Сен.

Ариулайса бек кесинъи

Сен.

Аманлайса къатынығы.

Сен.

Болумсузгъа сылтау хазыр, билемисе?

Сен.

«Къатыным хый-мыйды», — дейсе.

Нек?

«Окъумай къалгъанды», — дейсе

Нек?

«Негёр тюлдю меннъе», — дейсе.

Нек?

Кесинъи андан уллу кёресе.

Нек?

«Андан айрылама», — дейсе.

Нек?

«Башханы алама», — дейсе.

Нек?

Бирин тута билмеген, бирин да туталмайды,

Билемисе сен?

Къатыныңы джолгъа салыргъа
болушдунъму? Айт.
(Окъутуб билим алдырыргъа кюрешдинъми?
Айт.

Кёлтиордионъмю аны сыйын?
Айт.

Сыладыңмы аны кёлюн?
Айт.

Окъа ишлей билмеген, джюн ишлейди.
Бил.

Къатын тута билмеген сер этеди.
Бил.

Адамны аманлагъан, кеси аманды.
Бил.

Керек джерде кёлтюргемен, кёлтюремди.
Бил.

Джашаун къатышдырыб тарыгъыучу
Бил.

Ол терслигин биреуге атыучуду
Бил.

Акъыллы адам ёмюрде тарыкъмайды.
Бил.

Терслигин ол кесинде ёхдем табады.
Бил.

Джашаундан тарыкъгъан адам туююлдо.
Бил.

Андан эрши дунягъа джукъ кёрюнмейд.
Бил.

Джашауну иги этерча не зат этдинъ?
Айт.

Этмегенлей тарыгъыб не зат табдынъ?
Айт.

БИР САБДА ТОХДАЯЛМАГЪАН БАЛТА

Бир иште ишлеб ол туралмайды,
Бир юйдегиде джашаялмайды.

Сёзюне ие ол болалмайды,
Тень туталмайды, ышаралмайды.

Джашауну адебсиз теблейд, урады,
Адамны адамгъа ол санамайды.

Ма ол себебден, хар атламында
Абыныб барад джашау джолунда.

1955

ИЧГИЧИНИ КЮНЮ

Олтуралла юч эркиши. Столда
Талай шыша джатады алларында.
Юслерине тегюлгенди ашлары,
Табакълагъа къабланнъанды башлары.

Силегейле агъалла саутлагъа,
Адамла деб айталмазса алагъа.
Малла чакълы эскералмай кеслерин
Ташлабдыла бар адаргы эслерин.

Къуядыла тамакъдан табылгъанны
Айландырыб ызына къусалла аны.
Адам деген сыйлы атны джюрютюб,
Аны теблеб, тонъуз сыфатха кириб,

Адамлагъа къошулургъа джарармы,
Аны юсюнде сый ышаны къалырмы?!
Адамлыгъын адам кеси бузады,
Кирсиз джашауну кир джолгъа бурады.

Аминатды бирлерини къатыны,
Къан ышаны джокъду бетинде аны.
Къабанлача, алагъа джумуш этед,
Кереклисин табмайын ол инджилед.

Ма эки кюн тыншылыгы болмай аны,
Бу инсанлагъа джумуш этиб тургъанлы.
Бегеджинча анъа эри джекиред,
«Табханынъы келтире кир, бизге»,—дейд.

«Терк болмасанъ билесе джетеринъи,
Къан ырхымдан толтурурма этинъи»...
Сора айланыб ичгичи тенълерине,
Махданады «джигитлигин» кёргюзе:

«Тышырыуну аякъ тюбде тутмагъан.
Аны уруб, къанын къуюб турмагъан,
Эркиши тюлд, ийнаныгъыз сиз меннъе,
Санамагъыз тышырыуну нёгерге.

Тышырыугъа оноу соргъан телиди,
Тышырыу деген адаммыд, ол неди!...»
Не анасын, не атасын къоймайын
Кир сёлешед, намыс, адет болмайын,

Нёгерлери ауа-сауа, ынъычхай.
Кетедиле чалыш—малыш атлай
Арыб-галыб олтургъанед Аминат,
Алыннъанча джетди эри ол сагъат.

«Не зат ючюн олтураса, гаджи сен?
Ёлтюрмейин къоймам сени бюгюн мен.
Тенълериме иги джумуш этмейин
Тургъанса сен, бурунларын сюртмеймн»...

Деб кёзлерин джииргешли джандырыб,
Къулакъларын эшекча салындырыб;
Гыбытын да къабан кибики чыгъарыб,
Келди аллына шышаны кёолгъа алыб.

Шоб деб берди шыша бла бетине,
Табаны бла урду кёкюрегине,
Субай санын кюлтюмледен толтурду,
Кеси арыб тохдагъынчы аны урду.

Юйню ичинде саут-саба къалмады,
Атыб ииб ол къатынын урмагъан,
Джакълыкъ излеб Аминат анъа барса,
Бекден да бек кюрешед ачытыргъа.

Сабийлерни къысдырылыб джер-джерге.
Къычырыкъдан аладыла биргелей.
Джюреклерни чартлаб чыгъыб кетеди,
Челек, яакъ алагъа да джетеди.

Бегеджинча арыб ол эм артында,
Ауду орунгъа солунун кючден ала.
Джатыб тургъанлай къусады юсюне,
Костюмуна баразала тюшюре.

Аминатны сау джери джокъ юсюнде.
Сабийчигин къаты къысханд къойнуна,
Джылайдыла экиси да таралыб,
Бу зорлукъну кёлтюралмай кыйналыб:

«Саным тюлдю, джюрегимди джаралы,
Джугъу къалмай бошалгъанды къаралыб,
Къан джыламуку тюшед мени кёзюмден
Къан ырымла юзюлед джюрегимден.

Замансызлай башыма мени акъ урду,
Сабийлерими кюню мугур бслду»,
Деб Аминат бек тыгъылыб джылайды
Талай заман бу азабны сынаиды.

Тюшедиле Аминатны эсине
Эри бла татлы джашагъан кюнле:
Келиученед ол ашыгъыб юйюне
Ишден бошаб, ариу ышара, кюле.

Олтуртуред сабийлерин къойнуна,
Болушуред Аминатны джумушуна;
Эси кетиб ишине, джарлылыгъына,
Сакъ эди ол сабийлеге, къатынына.

Не кюн кесин ол ичгиге алдатды,
Адамлыгъын аны бла къоратды.
Ишинден да ол тышына атылды,
Ма энди уа адамгъа саналмай къалды.

Алайа ачха табады аракъыгъа,
Болмаса да джугъу юйде ашаргъа.
Кёб кере аны тёнъереб орамлада
Табыб юйге джыйгъаннелле адамла.

Бу адамны барды окъуу, билими
Не келсин джокъ кесин тыяргъа джиби.

Бир къышхы кюн Аминатны аллына
Келтирдиле ёлюсюн арба бла,
Аны бузлаб табханелле адамла,
Шышаладан толбу хурджунлары да.

ДЖАЗНЫ КЮНЛЕРИ

Тау башладан ёзенлеге суула саркыб,
Джер юсюнден тарайдыла кыш тюрсюнню
Бир-бирине джол бермейин ашыгышыб,
Чабадыла алгышларгъа джазгъы кюнню.

Къара джерден джашил кырдык туады,
Къаты бла озгъанланы сукъландыра;
Кюнден-кюннъе юйрей ол кёб болады,
Ышарады малланы джутландыра.

Терекледе джырлайла къанатлыла,
Билдирелле чегетни уянгъанын;
Эришгенча алагъа кызла, джашла,
Таралталла джазгъы иште джырланы.

Санла ойнайла келин келген тойдача,
Кёзле кюле, бир-бирлерин инакълай;
Къан тебеди уруб баргъан Къобанча,
Джигерликге учундура, тохдамай.

Джаз кюнледе кёк кюкюреб джашнаса,
Джерни бетин кыш джукъудан уятыб;
Мен сюеме биринчи джанъур тамса,
Тамчылары кыш бетинъи аязытыб.

1940

ДЖОЛОУЧУЛУКЪДА ЭШТГЕНЛЕРИМ

Усдалыгъымы таытама деб
Учуруб барады шофер мешинаны,
Керти да ол «усда» кѳреем—
Багъанагъа урду, чончайтды аны.

Барыбыз чартлаб чыкъдыкъ ичинден,
Шофера болгъанды суу кѳуярыкъча,
Тизилиб, сескек кѳарайбыз бирден
Неге эсе да кѳзюу сакълагъанча.

Ашыгъыб бизге бир кѳатын джетди:
— Не зат аласыз былайда тизилиб?
— Авария, — деб мен джуаб этдим
Сынъаг. кабинагъа кѳарай иилиб.

Кѳатын ашыгъыб эм артха барды:
— Энди кѳзюу кимникид авариягъа?
Аны ызынданма,—деб орун алды
Тѳзмеин, чыдамай кѳарайд ол алгъа...

1957

УШАКЪ

Къулагъым бла эшитиб,
Кёзюм бла кёргенни,
Иги кюлююм келиб,
Джазама бу сёзлени.

Экеулен тюбешдиле,
Джарыкъ болуб бетлери;
Бек тюрлю сёлешдиле,
Бюлдюрю этиб тиллери:

— «Алан, ты къайдан чыкъдынъ,
Пропал кёбден бери;
Сеннъе алай тансыгъем,
Что сен ийнан, тейри..

— Да что, думаешь мена
Только заман табмайын
Сенден азмы болгъанем,
Келалмайын тургъанем.

Энди домуму сатдым,
Короваларым турад;
Потом сора былайгъа
Тюшергед менде мурат».

1956

ДЖАНЪЫЗ ТЕРЕК

Эки джаны кѡабыр,
Уллу чаул ортада;
Аллында Кѡобан бара
Нарат чегет артында.

Ол чаулда шыякы
Басдырылгъанды деученелле,
Излей анда хазнаны,
Кѡбле кѡазыучанелле.

Табмагъанд бир киши да
Харекет аны ичинде,
Кѡалмаса да ташы да
Козгъалмайын юсюнде.

Чаулну сакѡлаулу
Уллу Джанѡыз терегед,
Халкѡ бир-бирде терекге
Табыныргѡа керегед

Меджисуу заманланы
Ол бир кѡлекгесиед,
Кѡаранѡы адамланы
Бек сер, тели этеед.

Терек уллу терек эд
Бутакълары джайылыб,
Узунлугъу узун эд
Кенълиги чаулну алыб.

«Анъа балта тиирген
Тюберикди пелахгъа,
Аны бутагъын юзген
Къаршчы барад аллахгъа»

Деб халкъда айтыу алай эд
Джаныъз терекни юсюнден,
Аны ючюн сакъланаед
Булчукъ тюшмей юсюнден

Алайтын озгъан бары
Борчлу эди амалсыз,
Такъмай бир маджал затны
Озмазгъа чырт алгъышсыз.

Джукъ табмагъан тагъаргъа
Оза эди къалтырай,
Терек аны къуугъанча
Къоркъуб ызына къарай.

Шыякыны къазаргъа
Джыйлышыб сабийле,
Анда джукъла табаргъа,
Бара эдик бир-бирде.

Къоркъуб джуукъ баралмай
Биз кенъден къарай эдик,
«Дуа» окъуй билалмай
«Бисмилла» айта эдик.

Шыякы тешигинде
Биз да тургъанлай къаза,
Байрым кюн экиндиве
Бир къатын барды алайгъа.

Дженъил-дженъил къарады
Ол къатын тёрт джанына,
Бир туюмчек чыгъарды
Барды ол терек таба.

Не айтыргъа билалмай
Биз дыгалас болдукъ,
Чаул тешикден чыкъмай
Ары терен сугъулдукъ.

Терек анъа не этер деб
Таш тешикледен сынай,
Къоркъа-къоркъа сакъладыкъ
Санларыбыз къалтырай.

Къыбылагъа айланыб
Къатын терек тюбюнде,
Къолларын кёкге джайыб
Тилек тилейд джюрекден:

— Сен келечи аллахъа,
Мен да келгенме санъа;
Тилекчи болуб, талпыб
Къойнума бала алыргъа.

Сабий кюсеб джашайма
Аллах, къызгъандынъ меннъе...
Бир уахдымы ашырмай
Къуллукъ этеме сеннъе.

Джанъыз терек, джанынъа,
Бир эс бёл деб тилейме,
Мени термилгениме
Бир болуш деб келгенме».

Алай айтыб ол къатын
Тюйюмчекчигин ачды,
Чыгъарыб андан затын
Сора терекге такъды.

Джассы бутакъны юсюнде
Тютюнлейле хычынла,
Бир кёлөк да тагъылыб,
Агъара турад анда.

Ырахат болуб кёлү
Къатын кетди ызына,
Сакъларыкъды кёб кюнню
Туар сабий деб ышана...

Билмей къалай этерге
Биз тешике турабыз,
Ауз суубуз келе,
Хычынлагъа къарайбыз.

Ашаргъауа сюебиз —
Къоркъуу артха тыяды,
Хычынладан кёз алмай,
Сыбдырылдыкъ уядан.

Кёлеги пара-чара,
Джаланд эки аягъы да
Нёгерибиз Хочалай
Атланды хычынлагъа.

Терек уруб кюл-кёмюр
Этед Хочалайны деб,
Джаллаб биз, узакъ чёгюб
Сакълайбыз сеирсиниб.

Ол кеси да бек къоркъуб
Минди Джанъыз терекге,
Сермеб алыб, думп болуб
Джетди биз болгъан джерге.

Ашыкъ-бушукъ этиб биз
Хычынланы да ашай,
Терекден да кёз алмай
Къарай эдик биз алай.

Терек тюрлю болмайын
Тураед биягъынлай,
Дагъы да ийнанмайын
Джалладыкъ биз алайдан.

Оноу этиб кёлекни
Хочалайгъа бергенек,
Ол киерге унамад —
Анасындан къоркыгъанед.

Къайтыб келиб кёлекни
Къойдукъ чаул тешике,
Кетдик сора юйбюзге
Келирге айтыб хар кюнде.

Экинчи кюнде келиб
Кирдик биягъы джерге,
Биягъы къатын джетиб
Къарагъанед терекге:

«Аллах, кѣурман болайым,
Эшитдинъ тилегими;
Разы болуб алгъанса
Сеннѣ келтиргеними...»

Деб кѣатын бек кѣуанды
Терекни «джумушуна»...
Бир келгенлени кѣрюб
Ашыкѣды ол ызына.

Билмейме, аллах эштемед
Адамланы тилегин.
Биза ашаб бараек
Хар кимни келтиргенин.

Башын силкеед терек
Разы болуб ол бизге,
Келечиликден аны
Биз бош этгенибизге.

Биягъы шыякыны
Излей элле адамла,
Бизни кѣлекден башлаб
Джукъла таба башлалла

Ол кюнлерим унутулуб
Озгъанелле кѣб джылла,
Талайны тышында туруб
Баргъанем биягъыѣа.

Бутакълары уалыб,
Къымыжасы ачылыб,
Езеге да къуу болуб
Джанъыз терек керти да
Кеси джанъыз къалгъанед,
Бармай анъа киши да
Джолу да ханс болгъанед

1956

ЮЧ СЕЗ

Эртде, эртде тау эллени биринде
Атасындан айырылыб чыкыгъанды,
Аслан кеси ма ол элни ичинде
Кёб кюрешиб джербаш юйчюк салгъанды.

Салса-салсын, андан башха байлыгъы
Болмагъанды ол таулуну джайлыгъы,
Джайлыгъында тутар кибик не малы —
Айтыргъа, ол джашагъанды бек джарлы.

Ол керегед байгъа джалгъа кирирге,
Тёрт—беш джылны ол кёулланыб ишлерге.
Къатыны бла саламлашыб чыгъаргъа,
Къарт атасы келди джолгъа ашырыргъа.

— Сен бараса талай джылдан къайтыргъа,
Мен сюеме, балам, юч сёз айтыргъа:
Биринчиси — эл ташлама ашхамда.
Джанынъ сюйген ариуду — экинчиси.
Дженъил болма, сабыр бол — ючюнчюсю.

Сабыр туюбю—сары алтынды, билесе,
Дженъил адам татыусузду, билесе.
Бар, кечикме, энди джолунъ—мамукъдан,
Ойнай, кюле къатыб келгин заукъдан...

Артмагъын да атыб Аслан бойнуна,
Арыб-талыб барды байны кьолуна

Бай бек фитна адамланы бириед,
Джалчыларын хатер салмай джегеед.

Аслан кирди ма ол байгъа джалчыгъа,
Он джыл кютсе, беш кьой, бир ийнек алырга.

Джай иссиде, къыш боранда таягъы
Къолдан тюшмей сюрюу кютюб айланды;
Кюндюз тынъы болмай анъа—къайгъыда,
Кечеси кете юзгере джанында.

Ашарыгъы-къатхан нартюх гырджынчыкъ
Артмагъында ташча бузлаб туруучед.

Чыкыгъанелле тонуну бушдукълары —
Таш, агъач да сагаллагъанед аны.
Къысха айтыргъа, юсю салам кюлтеча,
Болгъанеди, къызыл этлерин ача.

Джаш болса да замансыз чал ургъанед,
Саулугъундан бир хуртдагы къалгъанед.
Бир сёлешиб чачарчагъа ол къайгъысын,
Табмай эди кьойладан башха инсан.

Юйю эсине тюшсе Аслан ахсыныб,
Ташны, агъанчны сарнатыред джарсытыб.
Кюню аны унамаед батаргъа —
От тюшгеед байда джалчы джашаугъа.

Он жыл толуб, джетди аны болджалы,
Къорагъанча болду юсюнден аджалы.

Сора кѣуаныб,
Юйге аллы айланыб,
Болду тинкилди.

«Энди танъ атханлай,
Хакъымы алгъанлай,
Кетсим» деди.

Бир кирпич кѣысмай,
Джюрек тохдамай
Планла кѣурду.

Сора баш кѣагъыб,
Адаргы кѣалкѣыб,
Ол бир тюш кѣрдю:

Ийнегин тагъа,
Кѣойланы отлата
Баргъанча болду.

Юйге джетерге,
Кѣуанч этерге
Тебрегенлей

Кѣойла юркюб, юзгере чыкѣырдады,
Таушха ол бек сескекли юянды.
Татлы тюшден айырылмай джюреги,
Эшитеди кѣойчу итлени юргенин.

Джаллы джыйын ычхыннѣанды кѣойлагъа,
Кѣайдан кѣарыу этсин Аслан алагъа...
Танъ атханлай джетди бай шыбылача,
Джекиреди Асланнѣа силегей чача.

— Кау-куу этдинъ барысын сюрюуюмю,
Унут энди сен элинъи, юйюнюю.
Бускаклары къалгъанды ма джер-джерде,
Бетсиз, энди бар къалгъанын да изле.

Мен береме беш джылны санъа болджал,
Ары дреи джетиб къалмаса аджал.
Сюрюуюмю салырса сен орнуна,
Он джыллыкъ джалны алырса къолунъа.

Ары дери «къым» деmein джумуш эт,
Андан сора таб джаханимге да кет,
Табу да эт мен тѣреге элтmein,
Къойгъаныма сени тишлик этmein».

Деб къамчини ол кѣзюнде ойнатды,
Ат белинде ол къошуна къайытды.
Аслан къалды шыбыла ургъан терекча,
Аны ичинде джаны бард демезча.

Джетмегенди сырафлыкъ худжу сюрюуге
асыры,
Онбеш къойдан къалгъаны тураедиле бары.
Алайа джокъ мынъа этерге амал,
Тѣреле байны джанында заман.

Джалчылыкъда Аслан кѣрген инджиуно
Керекмиди энди джанъыдан тизиую?
Айтхан эсем да мен бираз азыракъ,
Анъылагъыз кѣблендириб талай къат.

Биз къысхадан бошасакъ да хапарны,
Бек акъырын ташайды аны джыллары.
Билмегенча этиб кесин хыйла бай,
Кетген эди къошдан юйюне джаллай.

Бек ашыгыб Аслан келлигин сакълай,
Болджалдан дагыда озгъанед беш ай.
Бир заманда келди бай кьошха къарай,
Джалчылагъа кёб тюрю хыйла къурай.

— Энди бармыд манъа айтыргъа сёзюнь?
Джетмегенмид, огъосе, кетерге кёзюу?—
Деди Аслан къайнай джюреги ачудан,
Чыдаялмай юге асыры ашыкыгъандан.

— Тохда, тохда сёзге къайдан юрендинъ?
Онбеш джылны тил тутуб,
Бюгюн къалай сёлешдинъ?

Къой кибик, къойла бла
Айланнъанса джылланы;
Сёлеш сен ала бла
Орнунда къой адамны.

Деб бай кьошу табагъа
Самаркъаулаб тебреди,
—Сабыр бол, хакъым къайда?—
Деб джаш ызындан кирди.

— Онбеш джылны сен менде
Аш-суу ашаб тургъанлы,
Ол хакъ тюмкюдю сеннъе
Бетинъ болса, зауаллы.

Алай болса да бетинъ
Джокъ эсе да сен эшекни,
Менъе айыб келмезча
Элт беш къой, бир ийнекни.

Джаш джюреги кыйылашыб
Атланнъанед джолуна,
Адаргы хакъын да алыб
Таягына таяна.

Заман джетише экиндиге
Уакъ джюрюшюн салыб,
Кирди Аслан бир элге
Малчыкъларын да алыб.

Юйюне асыры ашыгыб
Кече кълмай кетерге
Тебрегенлей, атасыны
Айтханлары тюшдю эсге.

Кече бир юйде кълыб,
Эртден джолгъа чыкыгъанед;
Элден биразны барыб
Къан ызгъа джолукыгъанед.

Ол кечеуа боран кълуб,
Къанчыкъ джаллы ач болуб,
Джолоучуланы аллын алыб,
Къанларын кълргъа джайыб,
Кетгенелле талаб, джалаб.

Бу ажымлы болгъанлагъа
Кыйылашды мардасыз,
Джюрек эриди алагъа,
Кеси кълса да аджалсыз.

Худжу джерден чыкыгъанлай
Бир къаумгъа тюбеди,
— Джол болсун, кълйрысыз?—деб
Ала кълтыш тебреди.

Талай кюнню бардыла
Инджилиб, арыб, талыб;
Эм артында кьалдыла
Суу табмайын аралыб.

Суусаб кесиб маллары
Тёрт джанына чабаед,
Шимир тартыб аузлары
Джашланы ичи джанаед.

Суусуз кыйынлыкъ джтеиб
Сюркелирге кюреше,
Тамам дыгалас этиб.
Барадыла сёлешмей.

Бир кьаланы эслелле
Ышаныу келди алаъа.
Суу болур анда делле —
Тебрелле ары джашла.

Бериб агъач челекни
Бирлерин джибердиле,
Кёзлерин андан алмай
Сакълай, сакълай бездиле.

Дагъыда бир джаш кетди
Саут табханын алыб,
Къайтыр заманы джетди,
Амма, келмеди салыб.

Ючюнчюге уа Аслан
Кетди бек къайгъыланыб,
Кёрдю къала бурууда
Адам башла чанчылыб.

Джаш кесинден тюнъюлдю
Къайытмазлыгъын билди,
Алайа бу къаланы
Ичине бир кирирге,

Ким юздюред башланы,
Ким бошады джашладан,
Быланы бир билирге
Аслан мардасыз суюдю.

Ол хуюгъа узалыб
Суу чыгъара башлады,
Къатында джер юйледен
Бир генезир къарады.

Хар саны бир томурау
Кёзлери—бирер чолпу,
Чачы кирден джылтырай
Аягъы—голпу-голпу.

Келед бир джииргешли
Къолунда уллу токъмагъы,
Ханны ишине тыйыншлы—
Эшекча къулакълары.

Асланны алыб кирди
Къаланы тёббесине,
Ханны аллына суюди
Махдау излеб кесине.

Ханны сыфаты бла
Джумушчуну сыфаты,
Кёб къалмайын бирчалла —
Киимид артыкълыгъы.

Хан орналгънад бёчкеча,
Қъандан тойгъан бёрюча.
Мыйыкълары аркъанча,
Аузу тамам къабханча.

Он бармагъы — гыбыла,
Халкъны аугъа джыялла.
Ушамагъан джукъмайды
Джумушчусу эм кеси,
Былай болсун дер кибик
Джарашхандыла экиси.

Бойнун кючден буруб хан
Асланнъа кёз джетдирди,
—Джуаб эте билмесенъ
Башынъ кесилир, — деди.

«Сенича тели башла
Кесилиб ма былайда,
Чанчылыб къазыкълагъа
Ашдыла къаргъалагъа.

Тёрт джанымы къуршалаб
Ала мени сакълайла,
Джолоучула эс ташлаб,
Атлаялмай къалалла.

Адам къан тогъумасам
Аш синъмейди ичиме,
Қъан кёлде джуунмасам
Джубанш джокъду кесиме».

Хан махданыб джекире,
Солуялмай семизден,
Джаш хар затны эскере
Сагъыш этед ичинден.

Тёше-мёше орунда
Джатад бир эрши къатын,
Сибиртгиси къолунда,
Джумуш этед бир ариу.

Орундагъы къабанча
Томалады тёшекде,
Чычхан тешген къабджыкъча
Бети толуд тешикден.

Бир кёзюнде бард агъы,
Къарышхан бармакълары,
Бир кёзю зукгуд аны,
Майрышыб джаякълары.

Аны тюшюнде кёрсенъ
Сен джетерсе шашыргъа,
Бири уа суу суратча
Нюр джая хар къалайгъа.

Сора хан сорду Асланнъа:
«Къайсы ариуду быланы?
Тюз джуаб этсенъ манъа
Башынъ орунунда къалыр».

«Акъыллы хан,—деди ол,
Мени кёлюм алайды,
Джюрегинъ кимни суйсе,
Ол арыуду, джарайды».

— Джуаб эте билдинъ сен,
Къора, кет энд джолунъа,
Не ючюн келген эсенъ,
Къуй андан сауутунъа.

Суудан толгъан челекни
Ашыгъыб тѣге, чача,
Алыб келген эди Аслан
Тенъине хапар айта.

«Минсе туюге джарлы
Ит къабар, деб сѣз барды,
Ма тамам да аллайын
Башым балахдан къалды».

Къабхандан ычхыннъанча
Къарамай ызларына,
Атландыла ашыгъа,
Быягъы джолларына.

Джунчуб, арыб, къыйналыб
Аслан кирди элине,
Джюреги гыб-гыб этиб
Кирди арбазгъа, юйюне.

Такъды ийнегин буруугъа,
Къойларын урду баугъа;
Ийнеги ауа-сауа,
Къойлары да арыкъла,
Кирир-кирмез арбазгъа
Арыб-талыб джатдыла.

Тартыб эшик ачханлай
Кёзю оруннъа илинди,
Анда джукълаб тургъанлай
Ол экеуленни кёрдю. .

Бири аны къатыны,
Бири да бир эркиши,
Бири-бири къатында
Джукълайдыла экиси.

Сакъал—мыйыкъ ургъанды
Эркишини бетине,
Къара дерт къуюлгъанды
Асланны джюрегине.

Аман бузулуб къаны
Аслан тарс деб атылад,
Къындан сермей бычакъны,
Елтюрюрге хазырланад.

Шаркъ деб тюшдю эсине
Сёзлери атасыны:
«Сабырлыкъ сал кесинъе», —
Деб аманаты аны.

Сора чыкъды эшикге
Кючден тыя ол кесин,
Барды атасыны юйюне
Ичине джыя эсин.

Къуанч болуб атасы
Баласын къучакълады,
Къартдан къымылдаялмай
Такъыр болуб джылады.

Сора эслеб ол кесин
Асланнъа хапар айтды,
Юйюн, бшаын—хар несин
Тамам тизиб башлады:

«Кёб турмай сен кетгенлей
Туугъанед джашчыкъ санъа,
Тамам кесинъча эни
Энди сакъал ургъанд анъа.

Ата кёрмей ёседи,
Барыбызгъа болуша,
Сени уллу кюсейди
Келиринъе ашыгъа.

Анасы да, кеси да
Кёб болмайын чыкъдыла,
Аур ишлеб, бек арыб
Бусагъатда джукълайла»

Къанат битди Асланнъа
Ол юйюне ашыкъды,
Экисин да уятыб
Кёкюрегине къысды

ШИРИННИ ФАРХАДХА ПИСЬМОСУ

(Алишер Навоиден)

Письмому чынъ ал тизгинлеринде,
Джюрек ауруум джазады сенъе.

Мени айтханым джетгеед анъа,
Къара бушууну халкъгъа слагъаннъа.

Сыйларын тутхан тюз адамлагъа
Джауну ачун, дертин бургъаннъа.

Елор от кибик, айырылыуну
Сюйгенлеге салгъаннъа аурууну.

Сюймекликни ол отун джандырса,
Кюер шемшер, джанар чымырта.

Сюймеклик ырхы уллуд—таркъаймаз,
Къум тюзню, элни сугъар — азаймаз!

Ол джандырса уа къыйынлыкъ отну
Тютюн джылатад сокъурну, сауну.

Ачуну ташын таудан быргъаса,
Бирча умур болад накъут, мияла.

Булбулну аур ол ахсындырад,
Гокга чапракъны ол джыртыб атад.

Атомну ол инджиуге буюргъанд,
Кюнню кюйюб турургъа джаратханд...

Письмому аллын энди бошайма, —
Письмо аллы тюлдю, кечеге ушайды.

Саламандрадан—къызыу шынкъартха,—
Къысхача айтыргъа, менден Фархадха.

Сен — оюлмаз къаласы бушууну,
Мен—таймаз къараулу талпыуну.

Джашаудан безиб, джылай джазама...
Тыш элли наным, не болгъанд санъа?

Тау кибик басыб талпыуунъ меннъе,
Къалай джашайса ол киик джерде?!

Къайгъыны аур, мардасыз джюгю,
Субай санынъы къоярмы бюгюб?!

Къыйынлыкъ кёлге батханмыса сен?
Айырылыу отда джанамыса сен?

Тыпырдаймыса талпыу отунда?
Сагалланамыд джюрегинъ анда?

Эсге тюшюрсенъ мени чачымы,
Дуня боламыд сеннъе къаранъы?

Кирпиклерими кёргюзчю кёзге,
Хар бир кирпичи ушарча мизге.

Кёзлерим эсге бушууда тюшсе,
Чанчыламылла сениъе ийнеле?

Кёз гинджилерим тюшемид эсге,
Тамгъа басарча сени этинъе?

Эки гокгамы кёзге кёргюзсенъ,
Гокга джыламукъ тегемисе сен?

Сегилчигим кёзюнъе кёрюнсе,—
Чибин къонамыд джара джюрекге?

Менсиз джашауунъ болмайын, сен
Кюнню джукълатыргъа излеймисе?

Мени табмайын сёз нёгерликге,
Кеси аллынъа сёлешемисе?

Эсге тюшгенлей тишлерим мени,
Джыламугъунъ буз боламыд сени?

Эринлерими кёзге кёргюзсенъ,
Болмазлыкъ сагъышха кёчемисе?

Джаякъларымда чунъурчукъларым,
Инджиуюнъю хуюсу болмасын!

Бурма чачларым джесирде сенъе,
Сынджырдан аур кёрюнюрлеми?

Ешюнлерими эсинъе алыб,
Къаламыса алтындан бек саргъалыб?

Субай санымы кёргюзюб кёзге,
Боламыса чыбыкъдан инъичге?

Тюзде, таудамы ышыкъ табханса?
Къаты ташдамы орун салгъанса?

Огъурлу къаргъа сени атханмыд?
Гылын къуш кѣлекге сени сакълаймыд?

Бууду сени джол устанъ, дейдиле,
Тарпанды къанатлы атынъ, дейдиле.

Джыртхыч къанатлы, къанлы джаныарла
Эгетлеринъдиле сени анда.

Ёзенъи тутуучунъ асланлад, дейдиле,
Джанынъы сакълагъан къушлалла, дейдиле.

Сен патчахлагъа патчах болгъанса;
Сулеменча белгили болгъанса.

Тенъ эсенъ энди сен Сулеменнѣе,
Сана мени да Билкисге тенъе.

Тенъ болалмасам сора Билкисге,
Сени джумушчунъ болургъа сюеме...

Джазыу дегенни иши алайды —
Дунягъа артыкълыкъ, бушуу джаяды.

Ол тилегиме эзилсе эди—
Биз экибизни айырмаз эди!

Сенъе нѣгерлик, тенълик этерем,
Тынчайгъан чакъда джубандырырем;

Кюнча кюнюнъю мен джарытырем,
Кече кѣлекгенъ болуб турурем;

Табанынъа джити ийне кирсе,
Кирпиклерим бла алырем кесим.

Кир затны кёзюнъ кёрмезча сени,
Чачларым бла сибирирем джерни.

Букъу къонмазча сени юсюнъе,
Джыламуку бла сибирирем джерни.

Къыйынлыкъ кече тюшсе юсюнъе,
Бетими ачыб джарыкъ этерем.

Кюн узун болса керексиз сеннъе,
Чачымы тёксем болуред кече.

Талпыулан къоругъан къабыл дуача,
Къолларым чалышыред сенъе чалманча.

Кюзгю излесенъ къарар ючюннъе,
Буруем «къара» деб бетими сеннъе.

Джюрегинъ кюйюб, тилинъ тутулса,
Айтырем: «Эрнимде тамчымы уртла».

Кече чыракъча мен джарытырем,
Ичги сёзюнъю кюндюз сакъларем...

Биз юлгю эсек суйгеи къаумгъа,
Бизни айыргъан эсе джашау болумла,

Табарбызмы амал джумушатыргъа,
Не кюрешсек да буюрулгъаннъа?

Къаты ташны балаузча эзесе,
Халкъда аны бла бек белгилсе.

Илмулу усдаланы башыса,
Джукъдан кьоркъмагъан кючлю батырса.

Менден айырылыб азмагъан эсенъ,
Джюрек джаунъу бошамагъан эсенъ,

Сакъла эрликни, батырлыгъынъы,
Джесирликде тюшюрме сыйынъы..

Бушуунъ ташча джюреке тийсе,
Чыдаялмайын кычырыкъ этсенъ

Сюймеклик законну бузма, Фархад,
Бизни антыбызны сакъла, Фархад!

Мен айырылыуну джити кылычы
Джюз кесек этгенлени бириси,

Айырылыу от кюйдюрюб бошагъан
Кюлчама мен, сууялмай тургъан

Тышырыу гокгача айбат болса да,
Кипарис кибик сыйын тутса да,

Кёкдеги айча джарыкъ тёксе да,
Ариулугъу айны мутхуз этсе да,

Сюйгенине алдаулукъсуз болса да,
Не да алдаулу, саякъ болса да,

Аллах бермесин анъа тюшерге
Сюймеклик деген кыйын джесирге.

Кемсиз сюймеклик тюшмесин анъа,
Тюшсе—айырылыу келмесин анъа.

Къыйынд кѣлтюрмек бу суюмекликни,
Тартыб алыргъа андан джюрекни.

Къутулаллыкъмыд къумурсха андан
Хатерсиз чабхан джюз джут джыландан!?

Иинчге чыбыкъ сюелаллыкъмыд,
Кѣк джашнаб урса ол сау къаллыкъмыд?

О, суюмекликге кѣб болад къоркъуу!
Айыб бла сыйды бютюн бек къоркъуу!

Санынъ тартыныб ёле турсанъ да,
Сыйынъ бир тюшсе — бошду бары да!

Суюмекликде бек оздургъан къызгъа
Къыйынды бедишден къутулургъа.

Джети кѣкдеги джети джабыуну
Ачарыкъ болса да ахсыныуу,

Аны юсюнден кетмез бедишле,
Айтылыр анъа халкъда сѣгюшле!..

Сени бушуунъ аурд, билеме,
Мени къайгъыма сен азды демс.

Алайа, Фархад, сени эскере,
Къайгъыма къайгъы къошама джюз кере.

Мен джесириме суюмеклигинъи
Мени ахсыныуум джарады кѣкню.

Сенсиз кюлтгюмю мен унутханма,
Сенсиз дуняда джубанч джокъ манъа:

Патчахлыгъымы сыйыргъанд Хосров,
Туугъан джерими теблейди Хосров.

Мен да, халкъым да тюшдюк азабха,
Гылын къушлага таулада айлана.

Бетсиз джау бизни бирча этгенди:
Энди тенъ болдукъ жарлы да мен да,

Джесирге тюшген ёлгенди саудан
Къачыб къутулгъан—ёлюр къоркъгъандан.

Къыйынлыкъ, бедиш эм къан тёгюлген —
Чыкыгъанды мени сюймеклигимден.

Энди халкъ мени кёрюб болмайды,
Аны къаргъышы къулагъымдады.

Халкъдан уялыб джаным эзилед,
Банудан уят мени ёлтюрעד...

Алайа къошмай айтама санъа:
Мени инджиуом джюз къат озса да,

Джюз огъай, минъ къат уллу болса да,
Ийнан, бир джанъыз къарасам санъа,

Мен сёз береме къуршча къатаргъа,
Джюрегимдеги бушууну атаргъа.

Ма бусагъатда, айырылыуда,
Ёлюмден джюз къат къыйын болумда,

Мени тылпыум тургъан себебли,
Джюрекде ыпанмакъ болгъан себебли,

Ышанмакъ джокъ эсе джашау да джокъду.
Ышансанъ джюз джыл сакъларгъа боллукъду

Энди тилерим сенден бир затды:
Башым къатышыб джазгъан къагъытны,

Елюрге джетиб, къайгъы къалам бла
Джазгъанымы, эслеб окъу, къайтара.

Къайгъымы сындырыргъа сую эсенъ,
Муну бергенден джуаб иерсе.

Сакъларма сора салам къагъытны,
Сеирлик, къабыл дуача аны.

Сени Ширининъе ол бек джарар,
Хар инджиуюнден ол аны сакълар!...

ДЖЮЗ ФУТ

(Негрлени джыры—орусчадан)

Урунду джайны, джайны,
Урунду къачны, къачны.
Бай кёреди хайырны,
Биз сынайбыз ачлыкъны...

Шохум, джокъмуд къабарыңъ?
Бир адаргы юз меннъе!
Умурчукъ огъуна бер —
Кыйынд гырджынсыз негрге.

Кёбдюле юйге джолла,
Кесим аланы джамайма,
Не этеме мен джолланы --
Саным тирилмейд сора!

Къайнайд ачыу толкъунча—
Джюз фут бард мииклиги..
Байны басыб ырхыча,
Кёмгеед суугъа иги!

ТЫРНАҚЪЧА ҚИШИЧИК

(Н. А. Некрасовдан)

Бир джолда кышхы, бир суукъ кёзюуде
Ачы аязда чегетден чыкъдым.

Чымырта арбаны тартыб тик ёргеде
Акырын баргъан атчыкыны эследим.

Уллайгъан адамча кесчигин къартайтыб,
Атчыкыны джюгенин тартад кишичик.

Чурукълары уллу..., тончугъу къатыб,
Къоллукълары уллу..., кеси — тырнакъчыкъ.

— Джол болсун, эй улан! — «Джалла джол
дан, кет!»

— Хыны кёреме сен, алан, асыры!...

— Къайданды отунуъ?—«Кёрмеймисе,
чегетденд,

Атам томурад, мен ташыйма аны»...

(Балтаны таушу эштилди чегетден)

— Юйдегиси кёбмюд, атанъы, къалайд?

«Юйдегиси уллуду, алайа ичинде

Эркиши къуру экид: мен бла атамд...»

— Асто, къара мынъа сен! Неди атынъа?

«Власды».

— Джылынгъа ненчады?—«Етдюм алтыдан...»

Джюгенден тартыб, кетди ол алайдан.

ЭРҚИШИГЕ

(Щипачёвдан)

Юйдегинъе керти эмда сакъ туруб
Ашхы кишиге огъуна санал—
Алайа «тышырыу мени ючюн тууб
Джашасын» дерге бедишди санъа.

Елгюнчю дери тюз болсун сенъа —
Алайа аллында анъа ачылыбды
Къуанчлы, ариу дуния кенъе,
Аны орнун кесинъ сен туталмазса.
Джел бирден урса экинъи бетинъе—
Къоллары кючлю чалышыр сенъе.

АНАМ

(Орусчадан)

Эсинъдемид, анам, киши къызчыкъны алыб,
Сеннѣ сормагъанлай келтиргеним юйге,
Джити къарагъаненъ джаш келининъи таныб
Джылагъаненъ, эскермей алгъыш этерге,
Алгъыш этерге.

Керексиз этиб турдум аны, ариу сакълаб,
Сен тургъанлай юй бийчеге санаб аны;
Ишге тебресем кетеем аны инакълаб,
Сен унутулуб алгъынча, сансыз къалыб,
Сансыз къалыб.

Экибиз урушсакъ сен аны джакълаучаненъ,
Терсге санаединъ мени хар затда да:
Юй тынчлыгъыбызны билгенинъча сакълаенъ,
Кеси тынчлыгъынъы унутуб къачан да,
Унутуб къачан да.

Аны бла мен айырылыргъа боллугъек,
Сени къолунъ тыйды бизни кыйынлыкъдан.
Биз сакълаялмагъанны сакълагъанынъ ючюп
Анам, кѣз джарыгъым, сюеме джанымдан,
Сюеме джанымдан.

«БЕРНЕЛИ ТОЙ» ДЕГЕН КИНОДАН ДЖЫР

(Орусчадан)

Джаш терекчик, сени ючюн
Джау болдум тенъим бла;
Былайда хауаны кючю
Уллу суймеклик салат.

Тюз къатымда сен турсанъ да
Не да болсанъ узакъда;
Сенсиз мен джюрегим джокъча,
Чыдаялмайма чыртда.

Сабыр болуб бир кесекге
Кёзюме къарасанъа,
Суймеклигими айтыб сеннге
Энтда бошамагъанма.

Ол затны айтыргъа сеннге
Терезенъи къакъгъанма,
Ыйых кюн тогуз къыркъ бешде
Киногъа чакъыргъанма.

Мен бек айырма ишлейме,
Кёб кере саугъа алыб,
Езге энчи джашауумда
Турмайма сени табыб.

Ким да айтыр мени юсюмден:
«Джарашыуд, махданмайды»,
Алайа сени кёзюнде
Ариулугъум къалайды?!

Махданыргъа излемейме —
Не айтханымы билеме,
Кёкден джулдузчукъну алыб
Саугъагъа джиберирме.

ЛЕНИН

Джанъур, тубан, къар, булугла басыныб
Кёзюн ачхан асмакълагъа асылыб;
Джолунъ къынъыр, джюрюсенъ да абыныб,
Болмай рахат, биз джалынчакъ, табыныб.

Чыгъалмайын, терен баугъа джыйылыб,
Эркинликни къоймай бизден сыйырыб;
Джылы тылпыу къалмай бары тыйылыб,
Сюелмейин санларыбыз къыйылыб.

Къайры айлан, джарымайын къаралыб,
Джюрекле да джашау излеб таралыб;
Адам тюйюл, хаюанлагъа саналыб,
Манъылайынъдан теринъ бла къан агъыб.

Кеченъ-бёрю, кююнъ тамам ит болуб,
Олтурмайын такъыйкъаны сен солуб;
Кулаклагъа джалчы болуб урунуб,
Бетинъ джибиб, джыламугъунъ къуюлуб.

Ашагъанынъ джукъмагъанлай ичинъе,
Баралмайын джюгюнъ татыб кючюнъе;
Багъа бермей аур, къыйын ишинъе,
Джарлы, джалчы, учуз атаб кесинъе,

Байла, ханла ие болуб джерлеге,
Табылмайын бизге кьонуш кирирге;
Ётмей сёзюнъ, биз барсакъ да тёреге,
Кюн тиймейин чырта бизни юсюбюзге.

Ишчиле да орамлагъа тёгюлюб,
Иш табмайын мугур болуб, эзилиб;
«Джашау» десек, тюрме азаб берилиб,
Малла бла тенъ сатылыб, джегилиб.

Ачылмайын кёзлерибиз джарыкыгъа,
Тёзалмайын азгынылыкыгъа, ачлыкыгъа;
Азатсызыкъ дуняда тутулуб,
Кете эдик джер тюбуне джутулуб.

Джукъу басыб, кирпичлеринъ къагъылмай,
Чырай ташлаб, тюрсюнюнъ да танылмай;
Къанынъ уюб, тамырларынъ джыйылмай,
Кюнюнъ такъыр, эркин туруб солумай.

Былай эди джакъсызланы халлары,
Суукъ эди—боран эшик аллары,
Байланыбед аякълары, кьоллары,
Чыгъаналы эди джюрюген джоллары.

Къара тубан, эм суукъ, къар боранда,
Минъ сегизджюз джетмишинчи джылында;
Джыйырма экинчи апрель айында,
Ленин туудунъ Симбирь деген шахарда.

Келди джылынъ, сабийликни ташладынъ,
Окъуу—билим, школ джашау башладынъ;
Кёкча джерде сен сюйюнуб джашнадынъ,
Акъылынъы уллу ишге бошладынъ.

Он беш джылынъ сени толуб джетерге,
Школунъу бошаб узакъ кетѣрге;
Чыкъдынъ джолгъа тенъизледен ѣтерге,
Ишчи, элчи къолну бирге этерге.

Ленин башчы, халкъынъ ючюн кюрешиб,
Дунияны сен экиге юлешиб;
Къанатлы да къалмай сennъе тиллешиб,
Унукъгъанла къозгъалдыла бирлешиб.

Джаум джауа, джел сызгъыра, кюн тайыб,
Ачлыкъ, ёлюм, къыйынлыкъдан тогъайыб,
Ленин алда, халкъ ызындап сагъайыб,
Тебредиле къучакъларын кенъ джайыб.

Джер кииниб, джаз келгенча, къар эриб,
Джарты ёлген, кѣзюн ача, къаш кериб
Къайытханча анасына, джол кѣрюб
Келди заман саламлаша, къол бериб.

Кючлю, ёхдем Партияны къурагъан,
Джауларын'а къылыч бла туурагъан;
Халты ючюн тюме азаб сынагъан,
Ленин сенсе, Ленин сенсе, билеме.

Миллетлени къарнаш этген, тенъ этген,
Такъыр, къыйын, джашауму кенъ этген;
Кюн кѣрмеген къар бузланы эритген,
Ленин сенсе, Ленин сенсе, билеме.

Ленин сенсе бирлик джашау ишлетген,
Къынъырбоюн джохарджалла кишнетген;
Ленин сенсе эркин хауа солутхан,
Сабанлада къурч атланы улутхан.

Ленин сенсе хакъ ашауну къалдыргъан
Ленин сенсе бизге тенълик алдыргъан;
Ленин сенсе отсуз чыракъ джандыргъан,
Ленин сенсе социализмни салдыргъан!

Сени ишинъд, сени къолуънд бу затла,
Чыгъыб ёсген фабрикала, заводла,
Сени ишинъд, сени къолунъд толгъанла
Джерде, кёкде, тенъизледе хорламла.

Джашаума тюз китабды къуатынъ,
Айтханынъча толад, Ленин, муратынъ;
Къарыу беред, джол кёргюзед суратынъ,
Суйгенлеге сыйд, махдауду сени атынъ.

Багъалыса сен, байракъса халкъыма,
Кесинъ къурагъан къралгъа — джуртума;
Багъалыса сен, байракъса узакъгъа,
Тургъанлагъа тюшюб бюгюн тузакъгъа.

Келир заман, къалыр артха, ётербиз,
Баргъаныбыз коммунизмгед, джетербиз.
Ленин ата эм анаса, билебиз,
Осуятларыны толу этебиз.

МЕНИ ХАЛКЪЫМ

Мени халкъым насыблыса,
Махдау башыса.
Эркин сѣлеш,
Октябрны тулпар джашыса

Бегит джуртну, урун,
Иймей бош сагъат;
Уруш болмаз, бирден къобса
Бютеу джамагъат.

Эркин сѣлеш, ёлгенд бизде
Тарлыкъ, джесирлик;
Залимликни зор уясы—
Миллет тенъсизлик.

Бизни кюрешгенибиз
Тынчлыкъ ючюндю.
Халкъыбызны хар иште
Тюзлюк кючюдю.

Халкъгъа джашау ишибизде
Кѣбдюле тенъле,
Чегибизден узакъда да
Къарнаш нѣгерле.

Джауларыбыз ач бёрюлей
Улуйла тюзге,
Капиталны къара кючюн.
Буралла бизге.

Урушланы биз сюймейбиз,
Тынчлыкъ излейбиз;
Ёртен джанса, халкъым бирден
Чыгъар, билебиз.

Келгенни урурбуз къаты,
Кёмербиз джерге,
Эркинликни байракъларын
Тутабыз ёрге.

Биз барабыз, биз сайлагъан
Керти тюз джолну,
Джокъду, джокъду къарыу хорлар
Бирикген къолну.

Джашау ёмюр, джашау дейбиз
Ленинизмге,
Хорламдан—хорламгъа элтген
Коммунизмге!

Бегит джуртну, ишле, урун,
Иймей бир сагъат,
Зор урушха къаршчы кюреш,
Тенъим, бусагъат.

ОРДЕНЛИ КЪЗАХСТАН.

Орденли сен, Къзахстан тынъыла,
Санъад назмум, талпыб чыктыган макъамым,
Джюрегими халаллыгъын анъыла,
Джашаугъа байланыбды хар саным.

Кюнча кёкде, башыбыздан джарытхан,
Джанъы туугъан джюз байлыкъны джолуса,
Отда, иште, батырлыкъны танытхан,
Кесинъ улуу Октябрьны къолуса.

Багъалыса, айрылмаз джаныбыз;
Айча толгъан, Къзахстан суратынъ,
Махтанабыз сени бла барыбыз,
Махтанырча сыйды бизге эм атынъ.

Терендиле кенъ сууларынъ, кёллеринъ,
Миллиардны бериб ата джуртума,
Джарыкъдыла шахарларынъ, эллеринъ,
Кюле, ойнай насыб тутхан джерлеринъ.

Суу кирмеучю кызыл къумлу тюзлеринъ,
Бюгюн, майна, акълы-кёклю кииниб,
Чагъадыла шагъат болуб сёзлеринъ,
Джигер халкъым хорламынъа сюйюнюб.

Чардакъ тубан джай билезик эшгенча,
Алтын чачлы, бал бюртиюкю будайынъ,
Минъи тау да кышхы бёркюн тешгенча,
Байлыгъынъы ачыб бизге, джокъ сайынъ.

Къар джанъур да санъа боюн салгъанды,
Хауа ачыкъ, къарнаш, нёгер болгъанды,
Сыйлы борчунъ миллиард пуд толгъанды,
Къазахстан сыйлы орден алгъанды.

Къуанабыз саугъабызгъа ичинъде,
Орнубузгъа уллу кърал ишинъде;
Къарыу берген, джол юретген башчыбыз,
Сау бол дейбиз, Партиягъа хар кюнде.

Сени саугъанъ, барыбызны саугъабызт,
Макъам джити, насыб кетмез, базабыз,
Джюрек таза, хорлам джанъы, джазабыз,
Еришиуде, ише тамам алгъабыз.

Джерибизсе, сюйген, татлы Къазахстан,
Орденлисе, сен махдаулу Къазахстан,
Джерибизсе, къурч къанатлы Къазахстан,
Къыйырсызса, кёб муратлы Къазахстан.

Къуан бизге, сюйюн бизге, Къазахстан,
Ышан бизге, инан бизге, Къазахстан,
Байлыгъынъы сыгъарбыз биз, Къазахстан,
Хорламынъы кёблербиз биз, Къазахстан.

Ким айбат кийдирирбиз, Къазахстан,
Тёрге миик миндирирбиз, Къазахстан,
Ординиъи кёлтюрюбюз, Къазахстан,
Муратынъы толтурурбуз, Къазахстан.

ПАХТА-АРАЛ

Мен кѣуаныб джашаума, халкѣыма,
Башлагъанма джырлаб сениѣе, салам ал;
Акѣ алтынны кѣуюб тургъан джуртума
Дуныгъа белгилесе Пахта-Арал.

Белгилиди, джюреклеге джарайды,
Пахта-Арал уллу кемсиз байлыгъынѣ;
Эртден аяз акѣ чачынѣы тарайды,
Джанѣы-джанѣы сауыгъа бере хар айынѣ.

Эки башлы, джюз эшикли юйлеринѣ,
Минѣ терезенѣ орамлагъа ачылыб;
Накут-налмаз кѣаянѣ, джарыкѣ тюзлеринѣ,
Сауыгъаларынѣ сау кѣыралгъа чачылыб.

Бурулдайны тауларыча джылтыраб,
Шахарланы джарытады акѣ бетинѣ;
Крейсерле тенѣиздеча кѣалтыраб,
Махдаулуду татлы, сыйлы кѣетинѣ,

Джумушакѣды акѣ алтыннынѣ джибекча,
Багъалыды биринчиге саналыб,
Суу джагъада акѣ чокѣуракѣ ѣзекча,
Джастыкѣларынѣ бутакѣлагъа байланыб.

Ёседиле урунууда джигерле,
Орденлеге ёшюнлерин алдырыб,
Кемликлени джолубуздан сюрелле,
Джанъы кюннъе джоргъа джюрюш салдырыб.

Хар адамынъ байлыкъ сыгъа ташынъдан,
Учадыла къанатларыи джайгъанлай;
Темир къушла дарман къуя башынъдан,
Къурч атларынъ джер къотара баргънлай.

Минъ-минъ сенде машинала джюклениб,
Чыгъадыла болмай джюрек, кёл сагъыш;
Акъ дарийле джыйылгъанча бюклениб,
Барадыла заводлагъа ашыгъыш.

Барадыла, артдан аллы кёрюнмей,
Миик кёкде турналача тизилиб;
Къайыталла джанъызы да бёлюнмей,
Алтынынъа, тургъан сютча сюзюлюб.

Насыблыбыз, юйдегинъде джашайбыз,
Махданабыз, ишде арыу билмейбиз,
Къуанабыз, кеси къыйын ашайбыз,
Урунабыз, алчылыкъны иймейбиз.

Биз джырлайбыз, джеринъ айбат кииниб,
Биз джырлайбыз, алтынынъа тёгюлюб;
Биз джырлайбыз, хорламынъа сюйюнюб,
Акъ тауларынъ къалайгъа да кёрюнюб.

УНУТМА

Джарыкъ джулдуз кюннѣ айланыб кѣарайды,
Ачыкѣлыгы джюрегиме джарайды,
Бети кетиб, онѣуб,
Тауш этмей солуб,
Ариу Бадий бююн алайды.

Майны нюрю юсюбюзге тѣгюлюб,
Кѣарагѣанѣа ариу сурат кѣрюнюб,
Эси кетиб аны,
Сюймекликге джаны,
Акѣылы тенѣине бѣлюнюб.

Татлы тенѣи Алий анѣа джетеди,
Джылы келиб, ол аскерге кетеди,
Кѣакѣмай эки кѣзюн,
Туура айтыб сѣзюн,
Бадиине болджал этеди:

«Кѣылычымы джаугѣа джити тутарма,
Кѣайры барсам, биргемесе, джокѣларма,
Бююнча туурса,
Таймай урунурса,
Мен да чегибизни сакѣларма.

Келир заман, ашыкъмайып тѣзгенъне,
Алгъа къараб тюз джашаун кѣргеннѣ,
Письмола ийерсе,
Джюрекле, билесе,
Байланыбды эки сюйгеннѣ.

Ашыгъырма, булбулчугъум, джетерге,
Суратынъа къарай, джуаб этерге,
Саламыбыз бирге,
Борчунъду ёмюрге,
Джолунъ ачыкъ, туура кетерге».

«Қъралыма ёмюр тынчлыкъ излейме,
Алий олду, насыб бизге, билеме,
Сюймеклигим сенде,
Джигит бол аскерде,
Антыны унутма, тилейме.

Айтылырса сен джуртунъа, джеринѣ,
Батырлыкъны алсанъ иймей, кѣлюнѣ,
Джылтыраб келирсе,
Қъуаныб кюлюрсе,
Орден тагъыб кѣкюрегинѣ».

ФРУНЗЕ

Фрунзе ариу, толгъан айлы,
Фрунзе, айбат, джылы джайлы;
Фрунзе-бизни шахар, татлы
Эм багъалы, кюн суратлы.

Джаз кырдыкча, чакъгъан юреб,
Джай джаугъанча, кёк кюкюреб,
Халкъым керти барад джолгъа,
Ёсесе сенъ, Фрунзе, алгъа.

Октябрда туугъан джерге,
Сууча алтын тамгъан кёлге;
Сен да юлгю миллет ишге,
Махтауса сен, Фрунзе, бизге.

Ёсесе сен. Фрунзе, алгъа.
Къуанчса сен джерибизге;
Окъууса сен тёлюбюзге,
Ёмюр мюлксе кесибизге.

Эригенди боран, буз, къар,
Кенъди джолунъ, болмай тик, джар;
Сюйген бизни Фрунзе шахар,
Атынъ сени — уруш тулпар.

Махданабыз, анъа, махдан,
Къуанабыз сен да къуан.
Бирди къарыу, чыгъыб заман
Ойна, джашна, алгъа хаман.
1956.

ИШГЕ, ИШГЕ КЪАРНАШЛАРЫМ

Джарыкъ тубан къайнагъанча
Дуббурлада ойнагъанча;
Къолда айланнъан байлагъанча
Битди будай толуб, айча.

Келди заман чачын эшиб,
Бизге бере, сархын тешиб,
Халкъым тюзде, иш эришиб,
Урунады ол бирлешиб.

Чайкъалалла кюз будайла,
Къуаналла тюз адамла,
Чыгъадыла комбайнла,
Минъ-минъ джанты машинала.

Хоншунъу да къойма, уят,
Джел будайны джерге къуяд,
Джуртхад мюрзеу, ал осуят
Закон аны эм буюрад.

«Бюгюн джатсанъ абынырса,
Артдан къызыб къабынырса,
Тамбла меннъе табынырса,
Ышармасам, джабылырса»

Деиди будай, бил олтургъан,
Насыблыды анъа тургъан.
Кёкюрегин ишге бургъан,
Сыйлы борчун тюз толтургъан.

Сеннъед сёзюм, тенъим, билсенъ,
Акъылынъы меннъе бёлсенъ.
Тынъыларса, тенълик суюсенъ,
Джыл асхарса кюнню ийсенъ.

Къара кёкге —джокъ булутла,
Болмай кече, кюн джукъула,
Мюрзеу толу, джай дуркъула,
Джол букъула тохдабдыла.

Кюн ашыгъыш, ичмей чайын,
Машинала ындыр сайын,
Джюкленелле сыйынмайын,
Кетедиле тыйылмайын...

Барадыла тизгинлешиб,
Сыйдам ариу джолларында,
Эришиуде тютюнлешиб,
Къызыл байракъ алларында.

Къызыл байракъ, хорлам байракъ,
Махтау байракъ, сыйлы байракъ
Джигер халкъым, джити чалкъым—
Излемейди хыршы, къайракъ.

Халкъды ие, байлыкъ джерге,
Байрагъымы тутхан ёрге,
Ал мюрзеуню джуртха берген,
Джолду кючюн бегитирге.

Джуртун суюйген алгъа турур,
Борчун телеб, тоюн къурур,
Джуртун суюйген тюз урунур,
Бузукъчуну къаты урур.

Будай алтынд, джолдашларым,
Ишге, ишге, къарнашларым,
Алдан-алгъа элтген бизни
Партиягъад махдауларым.

1956

КЪУРЧ АТЫМ

Къурч атымса, минеме,
Сени кемсиз суюме,
Таугъа, къолгъа сюреме,
Отха, суугъа киреме.

Ёкюресе джер джарыб,
Кулда-кулда къобарыб,
Кюнде джанъы джол алыб
Талчыкъмайын сен арыб.

Къурч атымса, джан тенъим,
Кече кюн да нёгерим;
Сеннъе миниб чыкъсам мен
Ойнайд кёлюм, джюрегим.

Сен туугъунчу айланыб,
Къаладжюк эди билгеним,
Эки кёзюм байланыб,
Къара эди кийгеним

Октябрны уланы —
Ёсюб джетген тёлюсе,
Байлыгъымы джокъ саны —
Кесинъ шагъат, кёресе.

Азауларынъ кылычдан,
Сыладыла айырыб,
Джортадыла ызындан,
Джалкъаларын кыайырыб.

Элли ат кюч моторунъ,
Болмай чинъ, кыотурунъ;
Кенъди эркин, тюз джолунъ,
Бегибди аягынъ, кыолунъ.

Джуртумады баш тёрюнъ,
Рахат джашау ёмюрюнъ;
Джитидиле тишлеринъ,
Халкымады ишлеринъ.

Айтханынъча кыарасам,
Джюрегинъе джарасам,
Ишлеб ишден тоймайса,
Ишни чийсил кыоймайса.

Кыыш джаланлаб джатаса
Джабагынъы арытаса;
Джаз кииниб тартаса,
Биразгъа кыатаса.

Тютюню - чыгъад бурулуб.
Джер джауларын кыууруб;
Джакъ отунъу печь кыуруб,
Джюрюшюнъе кыошдуруб,

ТЫНЪЫЛАГЪЫЗ.

Тынъылаыгъыз «Победагъа»—
Бизни суйген колхозубуз;
Сѣлешеди чыгъыб алгъа—
Джанъы туугъан тюз джолубуз,

Сѣлешеди «Победабыз»—
Кемсиз ёмюр байлыгъыбыз
Тынъылайыкъ биз барыбыз
Ишге дейди, насыбыбыз.

Эсимдеди эски заман—
Элим джарлы, салкъын хаман;
Байгъа-бийге—сюрюу, сабан,
Джарлыгъа уа—къамчы, табан.

Мен къарасам бюгюн туруб,
Джюрегими сенъе буруб,
Ара мюлкюнъ алгъа уруб,
Кюкюрейсе джашау къуруб.

Тенъизчады хар байлыгъынъ;
Биченлигинъ эм джайлыгъынъ;
Чилле согъа болмай санынъ
Джер джасайды, акъ алтынынъ.

Джашайдыла сабанларынъ
Юрейдиле туарларынъ;
Джылкъыларынъ эм къойларынъ,
Кёкбаш джанъы фермаларынъ.

Шуулдайла тереклеринъ,
Джюзюм, наныкъ, джиликлеринъ;
Миллионла бере джылгъа,
Татлыдыла кёгетлеринъ.

Джюзедиле къурч атларынъ,
Учадыла къанатларынъ;
Мамукъ, будай, эт ташыгъан,
Улуйдула моторларынъ.

Бюгюн джарау тамблагъа
Бара иште къуру алгъа,
Он миллион хайыр джылгъа
Келтиресе сен арагъа.

Ой «Победа» суююмлюсе,
Джарыкъ айбат киимлисе;
Арабызда юлгюлюсе;
Москвада белгилисе.

Махданабыз сени бла
Кесинъ ие джеринъ бла,
Джамагъатынъ элинъ бла,
Джигер ёсген тёлюнъ бла.

«Победа да» туугъан, ёсген,
Акъ алтынны багъыб кесген;
Ким билмейди Назифаны,
Джылгъа тогъуз тонна берген.

Джылгъа тогъуз тонна джыйгъан,
Мамукъ туююл, алтын къуйгъан,
Ким билмейди Зуриятны,
Артыкъджан бла Асиятны.

Назифагъа, Зуриятха,
Артыкъджаннъа, Асиятха,
Джюз-джюз джанъы алчы атха,
Салам—джигер джашха, къартха.

Аладыла бизге махдау,
Топракъгъа бой салдыргъан,
Еседиле билмей тохдау,
Туура кѣред тюз къарагъан.

Аладыла къучакъ джайгъан,
Кючюбюзню билиб къойгъан,
Айнымайды бирден тайгъан,
Эртден ишин кечге къойгъан.

Аладыла хорлаб келген,
Урунууда насыб кѣрген;
Джерибизни кииндирген,
Ара мюлкге байлыкъ берген.

Кемликлени быргъаб джолдан,
Отуз центнер мурат алда,
Мамукъ джыя хар гектардан,
Эришелле кѣбге андан.

Сукълааныгъыз эм Аннагъа
Аны билген кѣб маллагъа,
Инеклерин уста багъа
Есед сютю сѣзден алгъа.

Инек сауа челек толу,
Байлыгына ачыкъ джолу,
Хорлайд ишде эриш уллу,
Къарыу бере бирлик къолу.

Эришиуде орун алгъан,
Малны суйген, анъылагъан;
Колхозуна джюрюш салгъан;
Анна тюлмюд алда баргъан!

Джарыкъ кёллю, ачыкъ сёзлю,
Тюз джюрекли, джити кёзлю;
Анна ишге ма былайды.
Джаннъыз тююл, ол талайды.

Махдаулуду «Победабыз»
Тюздю керти хорламыбыз,
Къызыл байракъ олгъаныбыз,
Алтын окъа сокъгъаныбыз.

Айтчы, неди иш болдургъан,
Суйгенлени къуандыргъан,
Ачыкъ кёкден суу джаудургъан,
Ач тюзледен аш саудургъан?

Хрламыбыз халкъ анъыды,
Эркинликни джай танъыды,
Миллетлени бирлигиди,
Джюреклени тюзлюгюдю.

Биз махданъан барыбыз да
Джокъду айры арабызда,
Алгъыш айтхан кече кюн да,
Партияды аллыбызда.

Партияды кѣурч кѣалабыз,
Элтген ага эм анабыз,
Кѣанат темир сынмаз ёмюр,
Джанѣыча хакѣ алгѣаныбыз.

Эски юлгю, джорукѣ тайды,
Бююннѣе ол джарамайды,
Биз кѣчгенли хакѣ айлыкѣгѣа
Иш учунад, джукѣламайды.

Келсе заман джашил кииб,
Сюйюмчюге нюрюн ииб,
Урунабыз ишин билиб,
Хакѣ алабыз айгѣа суююб,

Болмайд бизде кюнюн бѣлген
Ныгѣышлада бош кѣрюннѣен,
Кюндюз джатыб инѣиринде,
Бир абыныб, минѣ сюрюннѣен.

Мамукѣ джыйгѣан тизгининде,
Будай кѣуйгѣан кюзлюгюнде;
Малны кютген сюрюуюнде,
Джюзюм кесген терегинде.

«Победаны» джолу олду,
Аны ючюн иши онѣду,
«Победаны» кѣмю токѣду,
Ише уллу-гитдже джокѣду.

Ишин суюген эм сыйлагѣан,
Кереклисин анѣылагѣан;
Анѣа керти тюз джарагѣан,
Олду хорлам, биз сынагѣан.

Кеси ишин джылатмагъан,
Тюгюн чюйре сылатмагъан;
Бетин къаралтмагъан,
Олду хорлам, биз таныгъан.

Гёзенинден урламагъан,
Тутхан джерин тырнамагъан,
Юйдегиден джалламагъан,
Олду хорлам, биз сайлагъан.

Ишлегенни ишин кёрген,
Джашауна акъыл бёлген,
Къыйынына хакъын берген,
Олду хорлам, ма биз билген.

Алчыланы тутхан ёрге,
Минчи, джолдаш, деген тёрге,
Ишлерин джайгъан элге,
Олду хорлам, ма биз билген.

Къушча кёкде учуб ётген,
Окъча тюзде джюзюб джетген;
Бирча минъ къол ишин этген,
Олду хорлам, бизни элтген.

Сизгеди сёзюм тынъылагъыз,
Кереклиди, анъылагъыз,
Ма былайды «Победабыз»,
Джанъы айтыр тамблабыз.

Джанъы айтад, къуаныгъыз,
Махтаныгъыз, къараб алгъа,
Урунугъуз эм ойнагъыз,
Эришигиз «Победагъа».

Эришигиз ишлер ючюн,
Емюр насыб кючлер ючюн.
Джуртха байлыкъ кьошар ючюн,
Тынчлыкъ бегиб джашар ючюн.

Насыб уллу джолунъдады,
«Победабыз» кёргюз юлгю,
Джашау ачхыч кьолунъдады,
Атла узун, алда джюрю!

1956

ЗОР УРУШНУ ДЖУКЪЛАТАЙЫКЪ

Англия, Франция от салыб,
Израиль да алагъа табыныб,
«Къыйыр-бучхакъ манъады» деб, джалыныб,
Азауларын билей, санъа къабыныб.

Ичинъдеги байлыгъынъа сукъланыб,
Кеси мюлкюнъ—суу джолунъа джутланыб,
Турур ючюн сен алагъа къулланыб,
Чабхандыла, джазгъы сууча, бокъланыб.

Египет джанаса ёртен салыныб,
Тютюнюнъ да бурулады къаралыб,
Ач бёрюле джетген, ачы таланыб,
Борандача, къалмай чёбюнъ джаланыб.

Кюедиле шахарларынъ, эллеринъ,
Елёдиле джигитликде минълеринъ,
Къан саркъады, ырхы блуб джерлеринъ,
Акъ алтынлы, кёк дарийли тюзлеринъ.

Уруш этед, сакълаб халкъынъ теньлигин,
Кёргюзеди батырлыгъын, эрлигин,
Уруш этед тургъан халкъынъ хатасыз,
Къаладыла кёб балала атасыз.

Бу урушда джанъыз тюлсе, билсин джау,
Тюзлюк ючюн джанар, кюер, суукъ тау,
Дуняда тынчлыкъ суйген, айтыр дау,
Уллу, гитче, эр, тиши да къалмай, сау.

Тюздю ишинъ, къылычынъы джити эт,
Кюрешинъде биргенъебиз, Египет,
Африка, Азия эм кюч беред,
Джауларынъа биз айтабыз: «чыгъыб кет!».

Англия, Франция къалмазсыз,
Египетни эли джерин алмазсыз.
Къул заманла ётгендиле, толмазсыз,
Зор урушну джукълатыгъыз, онъмазсыз.

1956

ҚИМНИҚИДИ?

Қимникиди Суэц канал?
Атылғансыз кѳучакъ джайыб,
Бузуласыз табмай амал,
Джыгъыласыз аякъ тайыб.

Америка, Англия,
Франция эсге алыгъыз
Ол мюлкюдю Египетни,
Джокъду ишигиз, кѳол салыгъыз.

Египетди анъа ие,
Сукъмагъыз сиз бурнугъузу,
Сиз кѳаллыкъсыз джана, кюс,
Узатмагъыз кѳолугъузу.

Джашау эркинлигин табыб,
Египетни халкъы бюгюн,
Ёсед кеси, алгъа чабыб,
Узакъ атыб, тышхы джюгюн.

Колония зор заманын,
Бастыргъанды—чырт кѳыйыгмаз,
Излемеген, бар аманын,
Тенъди канал деб, бил, айтмаз.

Артыкълыкъны зор ачун,
Джарлы халкъы сынагъанды,
Тенъсизликни къан татыун,
Энди джууб быргъагъанды.

Египет кърал, сормайд барыш,
Оноу этед кеси юйюне,
Эркинди ол, джокъду эриш,
Джериндеги хар чююне:

Ийнаныгъыз, айтыу эсе
Египетди ие, джолгъа,
Тынъылагъыз, керек эсе,
Берилмезди тышхы къолгъа.

Эшиги ачыкъ, канал кенъди,
Джюрюгеннъе джокъду тыйгъыч,
Кереклиге джол тенъди,
Египетникиди ачхыч.

Екюрмегиз, макъырмагъыз,
Канал тутхан керти иесид,
Тубан къара чакъырмагъыз,
Табмазлыкъсыз бир элисин.

Чабышдыгъыз, кюч джыйдыгъыз,
Кетди къайгъы ыйыгъыгъыз,
Тар мюйюшге тыйылдыгъыз,
Джюлюннъенлей мыйыгъыгъыз.

Тюз иш ёмюрде тас болмайды,
Тюз иш джакъсыз эм къалмайды,
Кючге базгъан чырт толмайды,
Джашау орун эм алмайды.

1956

МОСКВА

Ой Москва, Москва, сен багъалы,
Москва, мени суйген шахарым,
Ой Москва, Москва
Сенъед сѣзюм, хапарым.

Ой Москва, Москва, сен махтаулу,
Салам айтад таулу баласы;
Ой Москва, Москва алтын баулу,
Деу халкъымы, ёхдем къаласы.

Ой, Москва, Москва ариуса сен,
Ариуса айча толгъан кѣкде,
Джырлайма сеннѣе, Москва мен,
Менича миллионла джерде!

Джуртуму сен ара джюреги
Джарыгъынъы джерге ииб;
Сеннѣед сѣзню алчы тилеги,
Къарайса кюнча, бизге тииб.

Кенъдиле, эркин орамларынъ,
Буздадыла, сыйдам тепсилей,
Ёсесе, толуб къарамларынъ,
Тынчлыкъ ючюн кылыч билей.

Джер тубюнде чоюн джолларынъ,
Джер башында къурч къанатларынъ,
Байлыкъ берген бирлик къолларынъ,
Джер къучакълагъан темир атларынъ.

Айбат тышынъ, джашнайды ичинъ,
Джокъду салкъынынъ эм булутунъ;
Джаугъа къоркъууду къадама кючюнъ,
Сыналгъан кёб, хатерсиз отунъ.

Кёб къонакъла келелле санъа,
Узакъ джерледен талпыб кёрюрге,
Сукъланалла ала, бизде танъа,
Ашыгъалла къарнаш къол берирге.

Бараса алгъа, учаса алгъа,
Джашауду юлгюнъ, Москва, сени,
Ишинъ насыб джарыкъ джолгъа,
Кемликлени сен ата кери.

Ачыкъса сен, халкъыма, джигер
Батырлыкъны кёлтюрюб ёрге,
Джокъду кюч къарыунъу бюгер,
Москва сыйынъ минъенди тёрге.

Белгилисе сен, ётюр ары,
Чегибизден узакъ, тышына,
Сени блады уруннъан бары,
Ышыкъ таба суукъ кышына.

Ой, Москва, Москва, джаным,
Хорламды бизге махтау атынъ,
Ой, Москва, Москва, наным,
Уруннъаннъа джолду суратынъ.

СЕГИЗИНЧИ МАРТ

Сегизинчи март келди,
Тышырыугъа тенълик берди;
«Ат аунъу, ариу къыз,
Ыйлыкъгъанынъ болду»—деди.

«Чырт къайытмаз зор заманынъ,
Ойнасын уюгъан къанынъ;
Туугъанынъдан тююлген санынъ,
Учузлукъну чекген джайынъ.

Ат аунъу, ач кёзюнъю,
Тур джолунъа, айт сёзюнъю,
Унут энди ёмюрюнъю —
Тот бугъоуда тар кюнюнъю.

Эгешчигим, ийнан менъе,
Айтханымы урма кенъе;
Сёлешеме санаб тенъе,
Чыкъгъанд тюзлюк, керти, сеннъе.

Кенъ манъылай, ала чабакъ,
Бурма чачлы, сен кюн таякъ;
Кер къашынъы, къара узакъ,
Атла узун, джокъду тузакъ .

Кючсе, къарыуса колхозлада
Джылкы, таур фермалада;
Кючсе, къарыуса совхозлада,
Фабрикледе, заводлада.

Тут кьолунъда тенълигинъи
Басдыр алгъын кемлигинъи;
Кёргюз ишде джигерлигинъи—
Джуртха саугъа берлигинъи.

Сегизинчи март айыбыз,
Джаша, кетмез къуанчыбыз;
Махдау санъа—дей барыбыз,
Ара байлыкъды аллыбыз.

1936

КОЛХОЗ ДЖАШАУ ТЮЛМЮДЮ

Энчи мюлкню джокъ этген,
Ара мюлкню бегитген,
Бай джалчы джекмеген,
Колхоз джашау тюлмюдю.

Боюнсханъы кенъ атхан,
Джюрегинъи джарытхан,
Керти тюзлюк танытхан,
Колхоз джашау тюлмюдю.

Қъаладжюкню къурутхан,
Санларынъы солутхан;
Қъурч атланы улутхан;
Колхоз джашау тюлмюдю.

Суудан сурат алдыргъан,
Темир къала салдыргъан;
Элде чыракъ джандыргъан,
Колхоз джашау тюлмюдю.

Халкъы бирге ишлеген,
Кесин байлыкъ кючлеген;
Кюнде семиз тишлеген,
Колхоз джашау тюлмюдю.

Тауну тюзге ушатхан,
Ишлегенин ашатхан,
Къарнашлыкъда джашатхан,
Колхоз джашау тюлмюдю.

Джерден алтын джыйдыргъан,
Накъут-налмаз къуйдургъан,
Бизге насыб туудургъан,
Колхоз джашау тюлмюдю.

Джолубузну бир этген,
Урунууну сый этген,
Эринчекни тири этген,
Колхоз джашау тюлмюдю.

Табмай алгъын кёрюрге
Джерин, халкъгъа берирге,
Энди алгъан ёмюрге,
Колхоз джашау тюлмюдю.

ЗОР ДЖОЛУНДА

Капиталны зор джашауу сакъланыб,
Кюн ышармай, къуру анда бокъланыб,
Башындагы джулдузла да джукъланыб,
Хоншула да джарыкъ танъа сукъланыб.

Эркинликни излегенле урулуб,
Джартылары асмакълагъа буулуб,
Джартылары тюремелеге къуюлуб,
Орамла да къанла бла джуулуб.

Джылла санай, къалам дуббукъ, кыйылмай,
Фашист кыйлыч, сюиъю ишден тыйылмай,
Джашау кыйын, ачлыкъ, ёлюм сыйынмай
Елюклери багушладан джыйылмай.

Табмай хауа сен кыйгысыз солургъа,
Табмай къарыу сен тенъ улан болургъа,
Табмай саут тенъсизликни сорургъа,
Кыйынынъы къабанладан къорургъа.

Джаурлугъунъ чыртда тюшмей сыртынъдан,
Къатын, кыиз, джаш, сабий, джакъсыз
къартынъдан,
Къамчи, чыбыкъ, сынаб кесек джартынъдан,
Сабийлеринъ джылай, къараб артынъдан,

Уруш ишге кетиб, кьалмай кыйынынъ,
Урунъанны теблей тургъан джыйынынъ,
Джара кысыб, тамгъа кьатыб—джокъ
сыйынъ

Кир джарыдан дараджасыз тыйынынъ.

Былай эди Германия Гитлерде
Тылпыу кьуруб шахарында элинде,
Тамчы акъмай, наныкъ чакъмай джеринде.
Ма былайды Германия бюгюнде:

Кюн чыкыгъаны джарытады, турады,
Халкы сюйген социализм кьурады;
Кюн батханы ичнн кьаты урады,
Джашау ызын фашизмге бурады.

Фашизмге джол ачады, джарайды,
Ишчилеге ач бёрюча кьарайды,
Атлам артыкъ болмасын деб марайды,
Атлагъанны ит парийча талайды.

Уяннъанны эзер ючюн тынч кеси,
Ишчилени эмер ючюн бар эсин,
Алчыланы джутар ючюн, кертиси,
Партияны урад болмай ёлчеси.

Коммунистле анда джокъгъа саналыб,
Тюз джюрекле анъа кьаршчы джер салыб,
Адэнауэр фашистлеге бёрк алыб,
Тырнакълайды, тик кьабыргъагъа кьадалыб.

Тырнакълайды, мылтыгына базады.
Хар тюзлюкден кьургъакъ, сыйдам—тазады,
Арбазында уру терен кьазады,
Атламына ёлюм буйрукъ джазады.

Джазады ол, кълтырамайд къллары
Бирлешге тюл, урушхады джоллары,
Кълмазгъады кълсе анъа онълары,
Бирни алса, минъе ёсед санлары.

Сют болгъанды Партияны тыяргъа,
Членлерин темир баугъа джыяргъа,
Сют болгъанды ишчи салам алмазгъа
Бир коммунист джаны бла кълмазгъа.

Капиталда джокъду хатер—уялмаз,
Къара кючю Партияны тыялмаз,
Алчыланы уучуна джыялмаз,
Эркинликни кълз кълбукъгъа кълуялмаз.

Джашагъанды, Компартия эм джашар,
Тизгинине миллионла эм кълшар,
Хорланмазлыкъ, кълурч кълаламгъа ол ушар,
Анъа къларшчы итча улур, джер ашар.

Хар артыкълыкъ малъылайгъа джагъылыр
Ишчилеге тюшген джара багъылыр,
Аны салгъан эртден кеси тагъылыр,
Джелча учхан, учхун болур, чагъылыр,

Халкъ уяныр, тау аудурур, тюз ётер,
Тубан, джаум, боран ачы, буз кетер,
Джер ышарыр, кырдык чыгъар, кюн джетер
Бюгюн ишге, тамбла тюзлюк сют этер.

1956

ҚИМДИ ТЕЛИ?

Узакъдагъы тау эллени биринде
Ходжа кютгенд элни уллу туарын,
Ол кёллениб джашаганды ол джерде
Таныб, суююб кёзлеулери, сууларын.

Джанъы джетген гахиникни, гелеуню
Айнытыргъа сакълагъанды ол джайгъа,
Дыгалас джашаун билиб элини,
Мал башындан бир шай алгъанды айгъа.

Джакъсыз халкъны бек суюгенди айырыб,
Хатер-джумуш этгенди, къоймай къызгъаныб,
Андан сора болмагъанды хыйсабы
Болушурча рысхы бериб, не джазыб.

Джай чилледе сылыт болуб сюрюуде,
Ашхам бола къайтыб элге киргенди.
Джылау эштиб хар орамны биринде,
Элге бир бушуу тюшгенин билгенди.

Босагъадан атлаб юйге киргенлей,
Айтханд къатыны Ходжагъа тарыгъыб:
—Тёлеу келгенд элге бютеу биргелей,
Артыкълыкъгъа тюз ёлебиз джарылыб.

Хан ийгенди бушуу кѡагъытны бизге,
Ичинде уа джазылгъанды ма былай:
«Бетсиз миллет, кѡб тѣздюм да мен сизге...
Ашырырсыз ѣмюрюгюзню джылай.

Бизни арабыз джюз къычырым блса да,
Зараныгъыз къыйнагъанлай турады,
Кимге тюбѡб, къайсы къартха сорсанъ да,
Боран, джел да сиз джанындан урады.

Сиздеги аджирле—мыжыкъ годурла
Алгъаракъда ачы кишнегендиле,
Бизни багъылгъан байталла-хорала
Ол таушдан кемсиз илгеннѣендиле.

Байталла уа, чырт башларын бурмайын,
Джатыб-кѡобуб, ауруб башлагъандыла,
Ол кюн ала инѣирге да турмайын,
Джунчуб-абджыб бары ташлагъандыла.

Кишилики танытырча мен сизге,
Элигизге тѣлеу-тазир салгъанма:
Юй башындан бирер инекни кюзге
Бизге джыйыб, сюрюб келигиз манъа!».

Ушхуурун ашамайын, суутуб,
Сагъыш ѣте, Ходжа безиб джатханды.
Адамла да къайгъыларын унутуб,
Кѡб мычымай, огъурлу танъ атханды.

Кииниб ашыгъыш тургъанды Ходжа,
Бет-кѡол джууб, ашаб-ичиб чыкъгъанды,
«Узайса, чюйре болур»,—деб болджал,
Сагъыш ѣтиб, элни бирге джыйгъанды.

Кѣргенди халкъны бетинде бушуун,
Къыйналгъанды, джюреги эзилгенди.
«Къыстамасагъыз, джамагъат, урушуб,
Бир-эки сѣз айтырем мен»—дегенди.

«Ай аурунътас, сѣлешмеге къоюгъуз,
Бир акъыл сѣз телиден да чыгъады.
Тохдагъанды къуанчыбыз, тоюбуз,
Бу хан бизни тарбууннъа тыяды.

Биз джыяйыкъ барлыкъ малны хазырлаб,
Излегенин къан къуустуруб аллыкъды.
Тѣлеуюнден киши къутулмаз джырлаб,
Энди малны къайсы сюрюб барлыкъды?..»

Къыйналышыб барысы да бу затха,
Армау, тентек болгъандыла сагъыш бла.
Тиширыула тѣзмейин бу азабха,
Танъ атдырыб джыламукъ бла, къаргъыш бла.

Джазыкъсынды кеси кѣрюб алайда,
Салпыланыб, мугур болгъан джашланы.
Тѣгерекден тыкъ басыныб адамла,
Ходжа сѣзюн сабыр-сабыр башлады:

— «Бушуубуз къыйырсызды, тенълерим,
Алая сиз энди къара киймегиз,
Тѣлеу малланы сюрдюрюб, тилерим,
Менден башха бир адамны иймегиз.

Мен хазырма танъ атханлай кетерге,
Минерге ат, къолгъа шкок беригиз.
Мындагъыла оноуларын этерге,
Мен этерик джуабны да кѣрюрсюз...»

Бир кѡауму ышаргѡанды Ходжагѡа
Иш тындырыр деб ышанмай, базалмай.
«Келечи барсын»—дегендиле ала,
Муратыча киши джуаб джазалмай.

Кѡб даулашыб, оноулашыб бары да
Малланы терк кѡорарларын сѡйгенле.
Экинчи кюн элни джашы, кѡарты да
Джолгѡа хазырлаб Ходжаны ийгенле.

Ходжа барлыкѡ джолну эки джанында
Джашагѡандыла тау элле, мал кѡошла,
Кѡадар малны сѡргенди ол гузаба,
Ашыкѡгѡандан атын отлатмай, бошлаб.

Джол кѡатында, стауатда, арбазда
Кѡрген итин ѡлтѡргенди ол уруб.
«Былай нек этесе?»,—деген адамгѡа
Джуаб бермей, башха хапаргѡа буруб.

Иелери ачыуланыб Ходжагѡа
Чабышхандыла уругѡа аямай,
Уакѡ накѡырда, чам эте алагѡа
Ходжа сѡргенд малны бир да кѡарамай.

Залим ханнѡа кѡб элледен джыйылыб,
Тарыгѡыргѡа баргѡандыла адамла:
—Итлерибизни бошагѡанды кѡырыб,
Сен буйрукѡ эт—деб—Ходжаны тутаргѡа,

«Ма бу хапар керти эсе, билирбиз,
Акѡылсызды, кѡозулурчады Ходжа.
Бери джетсе, биз керегин берирбиз,
Ашыкѡмагѡыз, энди джетишгенд болджал.

Умут этед тюзюн айтмай, ёретин
Бизден кьутулуб, ызына кетерча.
Кёл кенъдирейк хатасын тёлетиб,
Бары табалаб хиликге этарча».

Бир заманда ёкюрюшуб туарла,
Букъулатыб киргендиле бай элге.
Итлени кьыргъан Хаджагъа къараргъа,
Къобхандыла уллу гитдже да ёрге.

Эл кыйырда кёб мыртазакъла джетиб,
Тутуб келтиргендиле Ходжаны.
Хан кёб джерден тарыгъулану эшитб,
Къараб кёргенлей, бузулгъанды къаны.

«Айтханынъча,юй башындан бирер мал
Сюрюб келдим санъа, бизни ханыбыз.
Не суйсенъ да сен эркинсе, айыб сал,
Разы тюлбюз, кыйналгъанды джаныбыз».

Хан тынъыламай Ходжаны сёзюне,
Бети кетиб, олсагъатдан къобханды,
—«Бетсиз юзюк!»-деб, тюкюрб кёзюне,
Гулоч таякъ бла уругъа чабханды.

— Нек кьырдынъ сен халкъны итин аллында?
Тарыкъдырыб, тынчлыгъымы бузгъанса.
Энди тийсенъ, джанъыз итге былайда,
Сен ананъдан керти джигит туугъанса...

Тёлеу азды, берекетсиз элинъе,
От салыргъа керек эдим!—дегенди
Арам-къарам этмей, туура белине
Тишлерин кысыб, таякъны бергенди.

«Къутурма сен, эс ташлама ханыбыз,
Тюз болгъанма, дегенд Ходжа, антыма,
Джаллы чабса, туайлайбыз барыбыз,
Джанъыз бир ит нек келмейди къатыма?...»

«Джюз къычырым узакълыкъды арагъыз,
Ким эштапыр таушунъу, бир айт сен,
Анъысызлыкъ туююл эсе, къарагъыз,
Телилигинъи кѣлтюрмей урдум мен.

Тау башында туайлагъан таушунъ
Бу джерлеге ёмюрде да келмейди.
Тели тюл эсенъ, айт, неди бу ишинъ,
Мен башыма джыялмайма»,—дегенди.

«Сѣзюнъ тюздю, тюз айыблайса мени,
Таушуму эшитмегендиле итле,
Аны билиб, ашыкъгъанма мен бери,
Бармылла деб, сизде мени кибикле.

Соруума сен тюз джуаб эталсанъ,
Сюрюб келген малым санъа халалды.
Алайа сен керти джуаб табмасанъ,
Джукъ да бермем, киши къыйын харамды.

Хатасыз элге кюрейсе багушну,
Залимликди, аны сабий да билир.
Джюз къычырымда кишнеген таушну
Къалай эшитдиле байталла, айтчы бир?

Джюз къычырымда кишнеген аджирле
Терс болдула, — деб, сен тѣлеу аласа
Экибидзен кимди тели, билмейме...
Тойгъанлыкъдан элге азаб саласа...»

Сюрюучюню ачыкъ, керти сёзюне
Джуаб тамбай, хан ыйлыкъгъанд, ёлгенди.
Ходжа къуаныб, ышара элине
Сюрюб, малланы къайтарыб келгенди.

Тюзлюк джыгъад ханны, бийни, залимни,
Тюзлюк болур къыйынлыкъда кёпюрюнъ,
Джунчутсала, таныялмай халинъи,
Тюзлюк болур сени джакълар ёкюлюнъ

1956

ДЖЮРЕК

Мыдах инар
Бузар, кыйнар.
Бушуу алса,
Джюрек сынар.

Джарыкъ джюрек
Кюльор, ойнар.
Ол суюгенин
Кеси сайлар.

Миннъен аты
Къушлай учар.
Ол къайгысын
Къуар, чачар.

Анъа нёгер
Кёб табылыр.
Теньсиз къалгъан
Минъ абыныр.

КЪЫЗНЫ ИНАРЫ

Сен кетдинъ узакъ,
Тёзалмай чыдаб,
Ызынъдан барлыкъ болурма.
Хапар джазмасанъ,
Джолдан аджашсам,
Элинъи кимге сорурма?

Эрке сёзлеринъ,
Ала кёзлеринъ,
Джюрек джауму ашайла.
Узакъда, кенъде
Бек суюген тенъле,
Билмейме, къалай джашайла!.

Ишде тенълерим
Озмайла мени,
Мен толтурама антымы,
Къалдынъ узакъда,
Сени тансыкълаб,
Унуталмайма атынъы.

Мен сени суююб
Таралыб, куююб,
Армау болургъа джетгенме,
Мени багъалым,
Къайдаса, джаным?
Гарыгъыу кюуле этгенме.

Сюйгеним — наным,
Сендеди джаным,
Ишинъ тюзелиб махдалсын,
Сюйгени болгъан,
Кетмесин джолдан,
Аны ашыгъыб сакъласын.

Колхозчу къызла
Ишлейбиз мында,
Эришге сизни чакырыб,
Иш битсе, къачда
Турлукъма сакълаб
Сени кѣрюрге талпыныб.

1954

АЛА—ТАУ

Сынджыр таула, джалан таула тизилиб,
Къулакълагъа, ёзенлеге бёлюнуб,
Чуакъ кюнде джылтырайсыз кюмюшча
Чу тюзледен кюртлеригиз кёрюнуб.

Къулакъ суула кёмюклениб агъалла
Исси къысхан сабанлагъа ашыгъыб,
Аур джюклю тюеле да баралла
Ат джолчукъну, гымыш сыртлагъа чыгъыб.

Джохар чагъыб, чий чиллеча акъ мамукъ
Данъыл тюзде джылтырайды кёз алдай,
Кюн ташайса, батхан джери нюр джаныб,
Салкъын кёкге ашыкъмайын чыгъад ай.

Тёберлакъда букъу джолну джанында
Сугъарыргъа нартюх бачханы анда,
Суучу сууну илипинден иеди
Белин байлаб, узун аба киеди.

Биралада суукъ аяз тарайды
Ала-Тауну аушундан ычхыныб,
Шош тюзлени уятыргъа джарайды
Сибиреди джолну букъусун къууб.

Кёчгюнчюлюк бла джашагъан тау миллет
Джашаууна энди ийе богъанды.
Чыгъана кючлеген тала, хар бир бет
Совхозладан, фермаладан толгъанды.

Колхоз къызла джырлайдыла тюзледе
Чага эте шекер чюгюндюрлеге.
Къабыргъалары келишиб миллетле
Кенъ джерледе урунадыла бирге.

1956

УРЛАННЪАН ДЖАШЧЫКЪ

1

Къалтырага джылы аязчыкъ,
Джай суююнед гокгъа хансчыкъ
Къыш'а белинден сынады.
Аны орнуна чагъыб, джашнаб,
Мугурлукъну кенъе ташлаб
Джерден джанъы ханс чыгъады

2

Ма аныча башха болмай,
Этерин кишиге сормай,
Босагъамы сакълайд ёлюм...
Бурундан хапар джазаргъа
Ол'а джашар деб базаргъа
Ышандырад мени кёлюм.

3

Булбул чыбчыкъ эркинликде,
Къалын ханслы биченликде,
Гокга хансха къонуб къаты,
Ариулугъундан бу джуртну,
Бурмалыгъындан булутну,
Чыкъ джугъу болуб къанаты,

Кёкге ачыб аузчугъун,
Созуб булбул таушчугъун,
Джырлагъанча къуанчлыкъдан,
От джюрекни чапырыгъа,
Заманымы ашырыгъа
Мен да джырлайма джашлыкъдан:

Таусулургъа джетиб, оракъ маталлы,
Тау джитилеринден къарайды ай,
Къыш бла саламлашыб, бир заманнъа дери
Джашил кииниб келгенди джай.

Алтын чачын деббанлагъа тёкгенди,
Ёзенни, тюзню къучакълаб эркин,
Кёлекгени сюре, элге джетгенди,
Къартны, джашны къуандырыб кюн...

Кючлю терлеб, джохар джаллы къара алаша,
Бурун тешиклери от чючкюре,
Джулдузгъа ушай манъылайында къашха
Тёртгюллеб элни кыйырына джете,
Къош къулакъларын аллына джумуб,
Аллын миик таула таба буруб,
Киик къаяланы занъырдата
Иинчге бурнун кёкге тута,
Кишнейди. Джерини юсюнде аны
Атны къарын тюбюн джуа къаны,
Къарыусуз, титиреб саны,
Тамагъына джетиб джаны,

Кииз бөркю атны мулдасына джете,
Ат силкинсе кёлю кете:
«Къуугъун, марджа, къызылбекле джетелле,
Тар ёзенде артыбызны этелле;
Секиригиз барынъ бирден атлагъа,
Джауну къанын тегер ючюн чатлагъа.
Къызылбекле—абхаз бийле барысы
Джыйылыб келиб къошха отну ачханла.
Сюрюучюлени къая рандан тюшюрюб,
Малны, мюлкню къуш тюгюнлей чачханла».

Дёб кёзлери аралыб тутулду тили.
Ат киргенди Тохтарланы арбазгъа
Бушуу салыб бютеу элни барына,
Джыйылыб клеиб джуукълары, тенълери—
Тохтарланы татлы, сюйген негерлери.
Аладыла Солтанны ат белинден,
Къан гыртдыла агъад джерни кёбчегинден.
— Неди экен, бу кычырыкъ, бу хахай,
Бошалгъан болурму сюйген балам?
Эшикдеги аякъ тауш тохтамай,
Джюрегим болуб къалад суу-салам.

Деб чыгъад Солтанны джарлы анасы,
Босагъадан гузаба атлаб эшикге;
Къара ырхым болуб джашыны джарасы
Алыб келедиле аны юйге.
Бутун, къолун туюди ол, сарнайды
Ачы бушуу кюйдюрюб аны джюрегин,
Магъанасыз джерге ол бош джылайды

Кёкде баргъан кюннъе ачыб кёкюрегин.
Елюмню тыяр кюч алктын джокъду дуняда,
Хар затха да келеди заман.
Бири тууб, бири ёлюб, аны орнуна
Алай бла кетиб барад дуня хама.

Солтанны джамчысы бла салдыла мурджаргъа
Джаш санлары тюзелгенди, узун болуб,
Болмайды ол тарыгъуун айтыргъа
Ёхдем джюрек энди тебмейди солуб.

Тюртю агъашча саргъалгъанды аны бети,
Буз таш кирик блогъанды хубар эти.
Бир джерге джыйыб аны аякъларын
Джарашдырыб кысадыла джаякъларын.

Тохтар мыдах олтурады юй тюбюнде,
Мор башлыкъны кысыб белине,
«Къаллыладан джашны къанын алырма»,
Деб келеди аны ёхдем кёлюне.

Юч ёзенден, юч эгечи джетгендиле,
Джашны кебин кереклерин этгендиле...
Тышырыула ѳджагъада олтуруб,
Кёзлерин да джыламукъдан толтуруб,
Сарнайдыла. Суукъ ёлюкге кёб къараб,
Тёзюб болмай сабий джюреги,
Ачы бушуу джюрегин кемириб, талаб
Умар келед къарнашыны къатына:

«Бу къаманы суукъ темири бла ант этеме
Алай инан къарнашынъы аштына,
Сени ючюн беш джауну башын кесерме,

Неда къайтыб мен бу элге кирмезме.
Чабхан атны джерин алгъан ол болса,
Учхан къушну тюгюн алгъан ол болса,
Джер бла кёкню арасында джашаса,
Къарнашымы къанын джаугъа къурутмам,
Мен ол дертни ёмюрюмде унутмам».

Къодучу Ислам секиреди,
Зыгыт юй башха минеди,
Алабаш ирк къоба, джата,
Конъурауун зынъырдата,
Андан къоркъуб юркалмады,
Къулагъына да алмады.
Ислам башлайд къуугъун этиб,
Халкъ да бирем-бирем джетиб
Айтханына тынъылайды,
Джугъун къоймай анъылады:
— О, хахай, аллахны къулу, джамагъат,
Джыйылыгъыз бери, барынъ бусагъат;
Джауланы биз ызларындан джетенк,
Таугъа, ташха чачуу-къучуу этеик...
Андан-мындан чыгъа, къулакъ суулача
Халкъ келеди медирсени къатына,
Джери болмай туарылыб къалгъан да
Киизчикни къалаб минед атына.
Акъсакъал къартла тёрт бюклене,
Чарыкъ, месси джарашыб аякъларына,
Джашларына кёл этерге келелле,
Таяна-таяна гулош таякъларына:
— Къатдырыгъыз, марджа, джашла, белигизни,
Хорлатмагъыз къанлылагъа кесигизни,
Мюйюзле бла отну аслам алыгъыз,
Тапанчалагъа кючлю окъла салыгъыз....
Тохдар тебрегенд алда,

Къара алашаны аузун тарта,
Халкъ да—джамчылары кынджыгъада,
Чилле чохлу бшлыкълары боюнларында,
Къолларында къамчилерин тёрт бюклеб,
Атлары да бирча ариу тёртгюнлеб,
Къуш учханча ташайдыла къарамдан...
Умар алыб тору атны кишенин,
Джарашдырыб башына салат джюгенин,
Тартыб келед юлдерини аллына,
Анасына тюрлю-тюрлю джалына:
— Анам, берген сютюнъ бла тилейме,
Тёзалмайма къанлы джауну зоруна,
Разы болуб иеринъи излейме
Джанъыз баланъы къазауатны джолуна...
— Огъай, андан эсе чыкъсын джаным,
Башынъы суугъа атыб къалай бараса,
Джарыла тургъан джара джюрекни
Экинчиге энтда къалай джараса?
— Анам! Къарнашымы ёлюгюнде айтханым
Шаркъ деб тюшгенди мени эсиме,
Не къырыб артын этерме джаулань,
Не бир хата табарма кесиме,
Сау къал! Мен ташласам туугъан таулань
Унутмай джокълагъыз атымы,
Мен'а толтурмайын къайытмам
Кесим берген, сыйлы антымы—
Секириб минед ол джайдакъ атха,
Тору алаша садакъ кибик сюзюлед,
Чарсны, тютюнню ичи бла
Къанатлыча тар ёзеннъе синъед.

II

Джашны салыб салагъачха
Чыгъаралла арбазындан...

Июлну алтын кюню кёкде
Чуакъ ышарад миикде,
Чибин ауча, хауа къалтырай,
Гинасуулай чыкъ джылтырай,
Суу силегейлерин чача,
Шуулдаб барады къача.
Къаялагъа ёшюн урад,
Эм хорланыб ыхдырылад.
Тирид, къутургъан туарча,
Эм улуйду джаныуарча.
Джер тутмайды ашыкъгъандан,
Гюрюлдейди терк саркъгъандан.
Арасында къабырланы
Кенъ тутдуруб тамырларын,
Эмен терек, кёк кебининде
Асырайды кёкюрегинде
Топракъдагъы инсанланы,
Дунядан кетген джанланы.
Тёгереги хуна, чаул
Джюзджыллыкъ къарт сакълаул,
Джанкылыч да кынъыр болуб,
Джети тюрлю оюудан тоуб,
Ириагъашча тургъанд ёрге
Къуат бериб джашил джерге.
Кюн да тииб джанъур тамад,
Марал назда бузоу табад...
Джашны къабырын терен къазалла,
Къара топрагъын тёгюб кырдышха,
Эмда къабыр къалагъына джазалла,
Сынташын джарашдырыб башына:
«Минъ тогъузджюз бешинчи джылда
Халкы ючюн окъ джарадан ёлгенди,
Джюзген окъдан башын бурмай,
Ол миллетин бек багъалы кёргенди».

III

Бир кычырым узакълыкъда,
Мардасыз кѣб кѣйну сюрюб,
Умут бла тутмакълыкъда
Джау силкинед кызыу джюрюб;
Семиз кѣйла талчыкъгъандан,
Бурунларын джерге сала,
Кючлю терлеб кюн къакъгъандан,
Джюрюйдюле арый-тала.
Кѣй баралмай артха къалса,
Кѣуйругъун кесиб къама бла,
Саладыла артмакълагъа,
Саугъагъа деб къартларына.
Аскер чыгъыб джауну аллына,
Бетджанлагъа бирден джатыб,
Тебрейди шок атыб;
Забаланы букъулатыб
Исси окъла озадыла,
Тийген-тийгенин къаушатыб,
Кызылбеклени созадыла.
Кѣйла, усдукгу булутлача,
Кючлю юркую окъ таушдан,
Бѣлюм-бѣлюм болуб къача,
Ауадыла тау аушдан.
Халкъ атларын излеб, табыб,
Минедиле атларына,
Малны-мюлкню да къайтарыб
Барадыла къартларына.
Умарны кеч джокълайдыла,
Излейдиле—табмайдыла...
Сослан ташны тюз къатында,
Эмен терекни артында,
Бутакъланы арасына

Тапанчаны бурнун салыб,
Джерни туура къарасына
Бешни агъызад, къолу талыб.
Умар тохдатад атханын
Къызылсакъал бир кызылбек,
Харам этиб къанын, джанын
Мыллыгын джашчыкыгъа атыб,
Къолун салыб аны аузуна
Хаман къаты сюйреб, тартыб
Тюшпореи суу ызына.
Къызылбек джыйыны джетиб,
Кюлелле хиликге этиб:
-- Къарачайны кииклери
Тюз джанында сослан ташны
Муну къоюб кетгендиле,
Бизге «аманат» этгендиле.
Къалай сеирликди бу улан,
Кёкге-кёкге бир атайыкъ
Алыб, барыб муну, Таулан,
Джесир базарда сатайыкъ,
Багъасына бир батайыкъ...
Аны байлаб къолан атха
Тюшпореиле сыйдам чатха.
Отузгъа джукъ ёлюкню
Сал-сал этиб атларына
Къой къуйрукъ ючюн саугъагъа
Элтелле элде къартларына.
Умар бойнун ызына буруб,
Артха къарайд, бара туруб.
Чыммакъ-чыммакъ шекер таула,
Тебинмезлик таш къадаула.
Юйюрсюндюрюб булутланы,
Тамаша этиб бу джуртланы,
Кюн тюбюнде рахатланыб

Қыалкыйдыла кыуатланыб.
«Сау кыалыгъыз, туугъан таула,
Айырылдым сизден узакъ.
Қыабланнъа салгъанча джаула
Меннъе салсала да тузакъ,
Алкын меннъе джокъду ёлюм.
Таудан миик мени кёлюм
Қыутултур мени тузакъдан,
Джуртума кетерме узакъдан...»
Келиб кирелле бир элге,
Салкын тартыб тургъан джерге.
Джашил-джашил чапракълары,
Тёнъеклери кърта-кърта.
Қынъыр-кынъыр бутакълары,
Кёк пальмала мылы тарта.
Джюзюм терекле аурланыб,
Қызыкълагъа баурланыб,
Джатадыла шындык болуб,
Мелхум бишиб, балдан толуб.
Джылау болад элни ичи,
Джыйылад тамада-кичи
Афенди да кыулакъ кыагъа,
Минарада салах тарта,
Хар ким ёлюгюн кърората,
Кюн да джер юсюнден бата,
Бугъоу саладыла Умаргъа,
Салгъан кибик бир туаргъа.
Ол джашайды кыйла кыатыш,
Буруу болуб аралары,
Қыан келеди ирин кыатыш,
Кёбюб-кёбюб джаралары.
Бир кърт, Тауланн агасы,
Алыб келиб муджураны —
Джогъед Умарны хатасы,

Керилиб бек къырджырады.
Таякъдан къоркъгъан джыланча
Джюреги сенъкилчек болуб,
Къызыу-къызыу тебиб чанча,
Ол терен ахсыныб, солуб,
Къымсыз, болуб къалалмады,
Джазыууна бой салмады.

IV .

Базар толуд адамладан,
Аякъ сыйынмайд атларгъа
Тюрлю-тюрлю инсанладан,
Джесир келгенд сатылыргъа.
Мында барды: эрменлиле,
Эбизеле, чуутлула
Къара арабла-тыш джерлиле,
Уруяла, къумукълула.
Тюрлю-тюрлю адамла мында
Этедиле сатыуларын.
Джесирлени къарамында
Айыралла татыуларын...
Абхаз бийле, бай кюпселе
Юсню, башны джылтыратыб,
Ичиб, эсириб кёбселе
Сёлешелле, бек тебселе,
Ташны агъачны къалтыратыб.
Къара къашлы иранлыла
Джайгъанла омакъ кююзлени,
Бурма чачлы чыганлыла
Сата айланалла мизлени.
Базарны ичи бла тизилиб,
Акъ картусла бууб башларын,
Бир-бири ызындан сюзюлюб,

Хыны туююб уу къашларын,
Халкъдан джыя джоллукъ ача,
Кючлю эсириб мыртазакъла,
Базарны ары-бери чача,
Бёлек кюйну сакълаб тургъан,
Джери джарашыб атына,
Бир эбизени, джигит туугъан,
Барадыла тюз къатына:
— Джол хакъ бер,—деб буадыла.
— Джокъду мени сизге джугъум,
Кюйла сатылмай турадыла,
Алкын кюруду худжунум—.
Сора ала джекирелле
Къамчилени джетдирелле,
Кёзюн, башын кёбдюрелле...
Ол эбизе силкинеди,
Чубур кёкшуугъа минеди,
Кюлу джетиб тапанчагъа
Аны бурад ол алагъа
Дженъил-дженъил, кюруб-кюруб,
Бешни агъызад уруб-уруб...
Сора атны къамчилейди
Барыуу да илачинлейди,
Джанъыз кёлекгеси къалды...
Аны джелми, сууму алды!
Учду, кюйдю—думб болду...
Базар да джылаудан толду.
Ол чайкъалады тенъизлей,
Толкъун-толкъун болуб, кёбюб,
Къачхан атлыны излей-излей,
Джюреклери кызыу тебиб,
Думб болалла мыртазакъла,
Киимлери бирча акъла...
Умар кёред бу затланы,

Бу хыйсабсыз сыфатланы,
Тиш кыысыб ахсынды ичинден,
Джукъ да келмеди кючюнден.
Къан-къан болуб чулгъаулары,
Инчигин ашаб бугъоулары...
Аны иеси—кызылсакъал,
Кёз джуммайын къатын сакълар,
Хурджунунда кёбдю уртлары,
Дженъиб-дженъиб ууртлары.
Пошт бла келди бир хан анъа,
Ол бугъоуда джарлы джаннъа
Джер кыырдышын ашатыргъа,
Къулландырыб джашатыргъа.
Къарны чыгъыб, чымылтырча,
Кёрген кёзню къоркъутурча,
Джут кёзлерин сюзюлтеди,
Ышарады, ол кюледи,
Мыйыкъларын буруб-буруб
Таб сёлешед туруб-туруб.
— Неди джесирни багъасы?
Къалай кир болгъанд джагъасы!
— Джесир багъа бир гыбыт бал—
Дейди анъа кызылсакъал.
Хан береди бир гыбыт бал
Къоюб кетед кызылсакъал.

V

Тюгенмезлик дюл-дюр атла
Зынъырдаукъ поштну алыб,
Учхан кибиб къанатлыла,
Келелле къалагъа салыб.
Хан тюшеди керпеслениб,
Башы бла уча бир къартчыгъа,
Сора джесирин да эскериб

Буйрукъ этеди атчыгъа:
Джер баугъа ат бу ит кючюкню,
Бир кемирсин ол санларын,
Кёб къыргъанды дейдиле ол
Тауартыны инсанлраын.
Акъсакъал атчысы ханны
Айтхнаын бек сакъ толтурду,
Ариу кюнлеринде майны
Умар такъыр джерге олтурду...
Анъа береди ашарыкъ,
Аз-буз, джаны бир джашарыкъ.
Кетмейд бетинден суююмю,
Чириб тюшсе да киими.
Чолпан кибик джаныб кёзю
Ехдем чыгъад таулу сёзю:
«Тебмез таулары атлары бла,
Миллетими къартлары бла,
Тёнъликни аты бла ант этеме,
Муратыма мен джетерме,
Бу тар гёзенчикни чачыб,
Джуртума кетерме къачыб...»
Талай джылла да кетелле
Умарны бек инджителле,
Бошлайла аны джер баучукъдан,
Кир хауадан эм балчыкъдан,
Кеси бла да демлешмейле,
Бугъоуларын да тешмейле...
Мында урунъан къара арабла
Берч-берч этиб къоюнларын,
Таш ташыб ишлейле къала,
Джауур этиб боюнларын.
Къаны кызыб ачууланыу
Танылмайды бетлеринде,
Джорукъ болуб бугъоуланыу ,

Мухур тамгъа этлеринде...
Умар кѣред къалаланы
Тыш бетлери чириб-чириб,
Баш джитилери аланы
Булутлагъа кириб-кириб...
Тегереги чаул тикле,
Орналгъаны бир ариу тюз,
Ал джанында, къая тюбде
Шуулдайды бир кѣк тенъиз.
Умар барад бу тенъизге,
Бугъоуларын зынъырматыб,
Сыртын буруб данъыл тюзге
Сора къарайд анъа джатыб:
Тенъиз келед кѣбюб-кѣбюб
Толкъунла бир-бирин талай,
Ыхдырылад тебиб-тебиб ,
Къая чунъурланы джалай.
Таш тюшгенча суу бабушла,
Булутладан терк ычхыныб,
Гюрюлдеб къанат таушла,
Учуб тюшелле кычырыб.
Джай булутла тизилелле,
Хончаларын бозуратыб,
Толкъунлада сюзюлелле,
Акъ чачларын тозуратыб.

ТАКЪЫРЛЫҚЪНЫ КЮЮУ

(Умар джырлайды)

Аллымдагъы кѣк тенъиз
Ерге толад кѣмюгю,
Джашамайын мен тенъсиз
Елюб къалсам кѣб иги .

Эркинликде ойнайла
Къанатлыла, булбулла,
Аякъ тюбде джылайла
Сан этилмеин къулла.

Ала ишлейле солуусуз
Зынъырдаб сынджырлары,
Джюреклени шош тарайд
Салкъын этиб джырлары.

Кёзюмден къан тамады
Эсге тюшсе атам-анам,
Ташха тииб къамады
Къыл къыйыучу къурч къамам...

Къаланы аллы кенъ арбаз
Мелхум битиб терекле,
Аскер согъуб даурбаз
Хан къызлары-мёлекле,
Тынъылайла олтуруб,
Акъ шарфланы ииб-ииб
Омакъ джюрюйле туруб
Чубаланы кииб-кииб.
Къарыш бла бир беллери,
Сакъ джюрюулери джурлай.
Къаш кериб кюлгенлери
Дунянъы унутдурурлай.
Чынъ тамада эгечлери
Сеннъе къараб ышарса,
Инджилеча тишлери
Акъылынъдан шашарса.
Ханла, элтирге къачырыб,
Келселе анъа джалыныб
Ол да къараб ышарыб,
Кетиб тургъанла алыныб .

Эрменни бир патчахы
Джашын ийгенд ол къызгъа,
Кёб болса да ачхасы
Бурну тийгенди бузгъа.

Къутас чачы тозураб,
Къыз ышаргъанлай джашха,
Джаш да ауады абзыраб
Баши тийгенча ташха.

Джашы шашхынлы болуб,
Дертли къалад ол патчах,
Ахсыныб, терен солуб
Ханнъа уруш ачад мыдах.

Аскер кетед джырылдаб,
Букъу болуб джоллары,
Бычакълары джылтыраб,
Къымылдаса къоллары.
Къызны джанын сакъларгъа
Онбеш адам къалады.
Джатадыла джукъларгъа
Кенъ арбазда—талада.
Ай джарыкъды—кёк чуакъ,
Джулдузла къалкый кымсыз,
Кёкден ышаралла уакъ
Тынчлыкълылла ажымсыз.
Алайа бу кёзюуде
Тынчлыкъ джогъед Умаргъа,
Зыкгыл чебген эзиуде
(Къанны къан бла джуаргъа).
Хыртды эгеу сыннъанны
Алыб келиб турушда,
Ай джарыкъда олтурад,

Эгеу бла ышыйд-урад.
Джети джыллыкъ бугъоуну
Тешиб ташлайды джерге,
Бугъоуланыб турууну
Быргъайды терен кѣрге.
Атларына кишен салыб
Аскер къалкъыйд, хурулдаб,
Гылынкъуш дорбунда къалыб,
Тауш этед мурулдаб.
Тѣрт джанына къарай, сакъ
Умар джетед офицерге,
Тюз къатындан, болмай узакъ,
Баурланад къырдыш джерге.
Тенъиз юсюнде джулдуз кирик
Акъ булутчукъ къанатланыб,
Къаланы башындан миик
Айгъа джетед къуатланыб,
Кюмюш билезигин ииб,
Къуршаулайды толгъан айны,
Ай да мухур киим кииб
Мутхузлайды бетин джайны.
Бу джатыб тургъан аскерге
Джукъа джабыу—ол кѣлекге,
Башсыз лампачыкъдан джерге
Салгъан кирик гѣбелекге.
Умар кѣлтюреди башын,
Хыны туююб къара къашын:
Рахат отлайдыла атла,
Шыктыртсыздыла тюзле, чатла.
Джарыкъ джулдуз къыбылада
Ызы къызыл кюрен тартыб,
Рахатыракъ шыбыладан
Узакъ учад джол джарытыб.
Умарны джолуду ол джол,

Чолпан джулдуз учуб баргъан
Арымаз, талмаз, таулу къол.
Кесин джуртуна тюз салгъан
Джюреги къуанчлы солуб,
Кёлюнде талпыула ойнай,
Аз да мысхал чакълы болуб
Джюрегинде къоркъуу къалмай.
Сермеб тутад ол кылычны
Джим-джим джылтырагъан сабын,
Бёлме-бёлме омакъ тышны
Ол кюмюш бояулу къабын
Тебдирмей кылычын алды.
Сора аны бла уруб,
Кииндигинден ётдюргюнчю
Сол къолуну аязын буруб,
Кёзлерин ол кысыб кючлю
Джашны аузуна салды.
Бир такыйкъа чакълы бирден
Ол абычар береди джан,
Гокга хансха киимлеринден
Уюб-уюб тамады къан.
Гузабалайд Умар кесин
Ашыкъгъандан джабмай джаякъ,
Абычарны да хар несин
Юсюне киед башдан-аякъ.
Шкогун да алыб аны
Къылкыярын да тагъады,
Джерин атха салыб аны
Аякълары бла къагъады.
Окъа джаллы сары алаша
Кюлню элия чачханча,
Джол букъуну джырыб, чача
Умар тебрейди къача.
Учхан кушлай бара туруб

Ат башын ыздына буруб,
Аузундан чыкыгъан джели
Чапракъланы кълалтырата
Баурча кълалтыраб бели
Таушу да кълаланы,
Дорбунланы занъырдата
Хыны тукъум кишнегенлей,
Нёгерлери этелле джуаб.
Аскер кълбад ёрге-ёрге,
Кълулакъ санъсыб илгеннёнлей
Кими атха, кими джерге,
Кими айылын тартыб кълысыб,
Кимиси да шкок атыб,
Букъу джолгъа тизилелле,
Кълачханны ызындан сюрелле.
Бир чыгълалла, оджакълал тикден,
Бир энелле баш энишге,
Бир секирелле миикден,
Болмайды хата кишиге.
Бир чортласанъ ат белинден
Джонъурчха чортлагъан киби,
Кълаланы юслеринден,
Ол бир-бирлеринден миик
Кълуу-шуу, кълуу-шуу эте тургъан,
Ол суу хаман чынъл уруб,
Сыйдам билеу этиб баргъан
Сослан ташланы юслери бла
Бузда киби учхаларса.
Кълачхынчыны ызындан джаула
Джетиб кълыха тыгълалла,
Кълалтыраб, титиреб таула
Шкокла да атылалла.
Бир окъ санъсытады башын,
Юйютеди таб сол кълашын,

Сора ол тюшеди атдан
Дорбунну аллы сыйдам чатдан,
Атын джыйыб ол дорбуннѣа
Джауну тыяд тарбууннѣа.
Шкогуна окѣла салыб
Атады, марлаб-марлаб,
Джауну да кѣрюне салыб,
Онтѣрт атлышы да кѣармаб
Чынѣаб минед ол атына,
Атны тииб кѣанатына.
Танылады ашыкѣгѣаны,
Тамагѣына джетиб джаны,
Бир атлы келеди чабаб,
Дюнѣюрдетиб аушланы,
Аны аякѣ таушлары.
Умар артха айланыб кѣарайд
Джанѣыз бир атлыны санайд,
Тал терекни сайлаб кѣатын
Ол ызына бурад атын.
Ай тииб бусакѣланы
Чапракѣлары джылтырай,
Джел уруб бутакѣланы
Булчукѣлары кѣалтырай.
Уруш кетед тереннѣе,
Ахыр кѣзюу да келеди,
Умар онсуз этиб, онѣе,
Джауну симсиретеди.
Арыб-талыб аны кѣолу,
Алас-булас кѣред кѣзю,
Чыгѣанадан толуб джолу
Мыдах чыгѣад джауну сѣзю.
Ол Умаргѣа кючю джетмей,
Таза кесин хорлатады,
Умар да хатерин этмей,

Къылычын уруб чортлатады.
Къурч къылыч джюулдеб, барыб
Ол терекге чанчылады,
Сабы ары-бери аууб
Ай джарыкъ бла джылтырайды.
— Аллах бла тилейме, атлы,
Алма мени сен джанымы.
Не затдан да джанды татлы,
Толтурурма айтханынъы.
— Тешигине сен джыланны
Бармагъынъы салгъанса,
Онъсуз болуб, джау адамны
Сен кёжюне къарагъанса.
Джауларымы бошай ктеиб,
Энди сенсе къалгъан джалан,
Ачыуу бла шыб деб джетиб
Урмай къойсун сени джылан.
Джолунъ блсун сени мамукъ
Бар ызынъа энди сен къайт,
Джаугъа-джаулукъ, тосха-тослукъ
Этерими ханнъа бир айт.
Хан залим эсе, кючюне
Кеси да бек база эсе,
Келсин таулары ичине
Ехдемлиги оза эсе.

VI

Хауа, гыбы ауча къалтырай,
Гинасуулай чыкъ джылтырай,
Суу силегейлерин чача
Шуулдаб барады къача.
Ранлагъа ёшюн урад
Эм хорланыб ыхдырылад

Тирид, кьутургъан туарча,
Улуйду ол джаныуарча.

2

Сууну джагъасындан миик,
Андан эсе ёхдем кибики,
Кёкюрегине кьона бабуш,
Къарылгъач, кёгюрчюн эм кьуш,
Башы джулдузланы санай,
Тюбю толкьунланы джалай,
Сыфаты тюз солтанджая,
Симсирейди къара къая.

3

Ол къаяны тюз эрнине,
Миз кибики джити джерине,
Тамырлары ташын джарыб,
Къурмач халда чыммакъ чагъыб,
Джаб-джашил чапракълары,
Къынтьыр-къынтьыр бутакълары
Чагъыб ёседр джаш терекчик
Къулачдан да гитчерекчик.

4

Аны тёббе булчугъуна
Кёкден учуб тюшюб, кьона,
Къуру дуня ариулукъ эси,
Миик джуртланы иеси,
Кёкге ачыб аузчугъун,
Созуб булбул таушчугъун,
Къанатын джибите чыкъчыкъ,
Джырлай турад бир чыбчыкъчыкъ.

Ол тауш белляуу болуб,
 Джаш джюреги рахат солуб,
 Талгъан атны джерин алыб,
 Аны да башына салыб,
 Узакъ джюрюб Умар джолун,
 Кёлтюралмай бутун, кьолун,
 Нарат бутакъла шыбырдай,
 Къалкъыб къалады хурулдай.

УМАРНЫ ТЮШЮ

1

Умар тенъизни башында,
 Аякълары бугъоуланыб
 Къаяны кыйыр ташында
 Олтурад анъа байланыб.

2

Джашаууна джакъсыз-тенъсиз
 Мыдах болуб кеси да бек
 Тюз эки джарылыб тенъиз
 Чыкъды ичинден бир сарыубек.

3

Узатыб голчу аякъларын
 Къаяны чунъурларына,
 Бек тутдуруб тырнакъларын,
 Къуйругъу энъишге салына:

Кёзлери да арба чархлача
 Тёббесине чыгъыб дукъур,
 Бурун тешиклери отлача,
 Солуу—тюз кьобуз къур-къур;

Аузун бир къарыш ачыб,
 Къара шимир эринлери,
 Силегейлерин да чачыб;
 Къынъыр-къынъыр уу тишлери,

Умарны этине джетерге,
 Тюшюнде джюреги къоркъа,
 Секириб турады ёрге,
 Саркъыб таууш эте шоркъа...

Джерли атыны башын тарта:
 Хазырлары, акъ чебгени,
 Башлыгъын бойнуна ата,
 Белге джыйылыш этеклери.

Кёзлери, къашлары къара,
 Орта бойлу токъ эркиши,
 Хончаларына чал ура,
 Кёк бухар бёрклю бир киши.

Къамасын къолуна ала,
Аны да джылтырай кыны,
Тили да бир кесек чала
Къашларын да туююб хыны:

— Тенъ болуб кёк булутлагъа
Киши джерли бир абычар,
Нек келгенсе бу джуртлагъа
Ауазынъы сен терк чыгъар!

10

— Сизни зорлугъугъуз ючюн
Мен джуртуму ташлагъанма,
Сайлаб бу тауланы ичин
Кюрешими башлагъанма.

11

Таулудан бек кёлю къалды,
Сёзю кючлю тииб джанъа,
Кылычын сууруб алды
Эмда Умар айтды анъа.

12

— Сабыр тюбю сары алтын,
Сабыр бол ашхы таулу,
Бир терекге илиндир атны
Мен да тюлме башбаулу.

13

Джанымы артха салмазма,
Сен тамада болсанъ да,

Сенден кѣоркѣуб кѣалмазма,
Тоб болуб атылсанъ да.

14

Дертим джана джаулагъа
Мен кенгенем сатылыб
Кѣайтыб кирдим таулагъа
Сары атыма кѣатылыб.

15

У м а р: (Сагъышлы)

Бу ат сеникимиди?

К и ш и: Нек сордунъ? Меникиди.

У м а р: Кѣайда кѣргенем муну?

К и ш и: Эсге тюшюр кѣкшууну.

У м а р: Гагриде болгъанмыса?

К и ш и: Сен ары баргъанмыса?

У м а р: Джети джыл мындан алда

Сатылгъанем базарда.

К и ш и: Анда?

У м а р: Анда.

Ишек болдум бир затха.

К и ш и: Айтчы, созма да артха:

У м а р: Тапанчаны да кѣуруб,

Беш мыртазакъны да уруб,

Кѣачхан адам сенмединъ?

К и ш и: Тюз билдинъ, ол менедим.—

Кѣынына сала кѣамасын,

Киши Умарны инакълады

Кѣучакълагъанча баласын,

Кѣаты кѣысыб кѣучакълдаы

У м а р: Экибиз эки миллетли

Болайыкъ биз бир иннетли,

Айтчы кимди сени атынъ,
Джашауунъа нед муратынъ?

К и ш и: Къызылбечди мени атым,
Джашаумдагъы муратым:
Мени юйюмден эрек этген
Джюрегими тентек этген
Къанлыладан къан алыргъад.

У м а р: Чыгыр башха тюк чыкъмаз,
Ушамагъан чырт джукъмаз.
Ол ишни оту кёкюрегимде
Уруб джанад джюрегимде.

К ы з ы л б е ч: Алай эсе, биз экибиз
Къарнаш болургъа керекбиз.

У м а р: Солтаннъача сый берирме,
Сени аны орнуна кёрюрме...

Умар атын джерлеб бошаб
Атха миндиред нёгерин,
Кеси да секириб бошаб
Джолну сайлаб ташсыз джерин
Тебрегендиле атланыб,
Джюреклери рахатланыб.
Джолчукъ барад алгъа чаба,
Эмен тамырладан чынъай,
Айландырыб къыбыла таба
Атлылагъа да къол булгъай,
Алларында суу джагъада,
Гылыуун да джоргъалатыб,
Джау гыбытла къанджыгъада
Къызгъан джюрегин таралтыб,
Юсю-башы аман-джыртыкъ
Белин бууб бир тыбына,
Аузундан чыгъад джырчыкъ
Къулакъ сал да бир тынъыла:

«Кесим мен омакъ болсам,
Муссалада бир той болса,
Мен да салыб ары барсам,
Гыджы бла тебсе деселе,
Тебсе деселе тебмесем,
Къоймасала, тебсесем,
Гыджыны ал деселе, алмасам,
Ал деселе, алмасам,
Къоймасала алсам».
Умар «Джол болсун», дегенлей
Бети къан къуйгъанча болуб,
Буу илгеннъенча, илгеннъенлей,
Аз-буз эс да джыйыб, солуб,
«Сау бол»,—деди кѣлтюрмей баш.

Къызылбеч: «Гыджы кимди, айтчы бир,
джаш?»

Оладам: «Гыджы-къызыды Муссаны,
Хоншулабыз юйде, малда,
Ол-къарнашыды Иссаны,
Иссада уа—мен да джалда
Кеслери да бек байдыла,
Ма къара, джау гыбытлары,
«Уф-чуф» эиб джашайдыла.
Дженъиб, дженъиб ууртлары».

Къызылбеч. «Юйюнъ кюл боламыд байны
Сюймей, суйсенъ бир джарлыны...»
Бир сюрюу отлайд джарашыб,
Къойла бѣлюнуб одалгъа,
Джолоучула джуукълашыб,
Эчкиле да синъиб талгъа...
Хыджисин да джерге чанчыб,
Анъа чырпа бѣркюн тагъыб,
Чабырларын шыбырдатыб,
Къойчу тебсейди чанчылыб,

Кеси-кесин да джырлатыб:
«Мени эчкилерим бир кёбдюле,
Ой мюйюзлери сенекге,
Мени къатымда джукъ айтмагъыз
Мариямчыкъгъа—мёлекге,
Ой сууда суусар ойнайды,
Сууну теренине кирмейин,
Мен сени алыб кетерикме
Сени атанъ, ананъ билмеин..»
Эшек къычырыб, окъуду,
Занъырматыб агъачны, ташны
Илгендириб, бек къоркъутду
Чалыб тебсей тургъан джашны...
Ючюсю да элге джетиб,
Тар орамлагъа кирдиле,
Къыйыр элни бошай кетиб
Иссаны юйлерин кёрдюле:
Бир-бирини юсюнде юйле,
Башына дыран джабылыб,
Уллу джугъутур мюйюзле
Къабыргъасына тагъылыб.
Халкъ арбазларын толтуруб,
Джызылдагъан кибики чибин,
Къартла мююшледе олтуруб,
Джашла сёлешелле ёретин:
«Ауругъанны сау билмез,
Ач къарынны токъ билмез,
Исса бизнича къыйналса,
Кюзню узуну чалкъы чалса,
Бизни бек эскерир эди,
Джалыбызны берир эди.
Сары танъ атханлы бери,
Юсюбюзге юре итлери,
Къара халкъ да сакълаб турад,

Ол джукъуну бойнун бурад...»
Къабакъ эшиклеге джетиб,
Быягъы эшек да окъуду,
«Не айтыр»,—деб сагъыш эгиб,
Джалчы да Къутасдан

къоркъду.

Джуургъанны юсюнден атыб
Чынъаб турду Таукъан ёрге
Терезеден баш узатыб,
Иилиб къарады джерге:
Башха болмай, къой сюрюу
Туз буруннъа басыннъанча,
Къалабалыкъ эте, джюрюй
Халкъ да чебген сокъгъанча:
«Бу битлиле не этелле
Юсюбюзге басынышыб,
Бизни къаргъагъан да этелле
Кёллери къалыб, ахсыныб.
Гёрохум къайдады мени,
Юслерине бир атайым,
Джызылдагъан чибинлени
Таушларын тохдатайым»,—
Деб тебрегенлей, Исса
Билегинден кючлю тутду,
Аягъы бла аягъын баса,
Элтиб шиндикге олтуртду.
«Акъылынъданмы шашханса,
Бий Иссаны баласыса
Хашкенлеген сен тенъ болуб,
Ичинъе ислерин солуб.
Ала ёлюмден да къоркмайла,
Атсанъ ала да атарла,
Заман табсызды хар къайда...
Малны мюлкню да чачарла.

Герман башлагъанд урушну
Мыкалайны аскери бла
Ала билмесинле урушну,
Андан, мындан эскериу бла...»
— Келинлеге кир да, бала,
Къамчини бир джетдирсенъа,
Ишсиз турадыла ала,
Кёз башларын кёбдюрсенъа, —
Дёб Къутас чыкъды эшикге
Къабакъ ачдырыгъа эшекге..
Таукъан отоугъа киреди,
Гитче къатынын кёреди,
Джюн буруб билезик эте,
Сабиин да тебрете.
— Кёлюне анамы джетмейсе,
Юйде сен нек джукъ этмейсе,
Деб къамчи бла эки урду.
Бетин Джандет анъа бурду:
«Мен келгенли эки джыл толду,
Урчугъум тюшмей къолумдан
Джашаум кёмюр-кюл болду,
Ёлген игид бу болумдан...»
Сёзню артына тынъыламай
Таукъан юйден чыгъыб кетди,
Не айтханын да анъыламай,
Эшикни да уруб этди....
Къарауашы чабыб джетиб,
Къабакъ эшиклени ачды,
Ашыкъ, абын-сюрюн этиб
Къутасны аллындан къачды.
Джалчысына урушду Къутас:
«Атанъ тонъуз боллукъ, ит къул,
Быллай бирни къайда тасса?

Сюр эшекни бери, терк бол!». Таякъдан къоркъгъан джыланча
Джюреги сенъкилчек болуб,
Къызыу-къызыу тебиб, чанча
Ол терен ахсыныб солуб,
Тыйды эшекни гёзен таба,
Самыр да танымай чаба...
Гёзенни аман ииси,
Бурнунъу тунчукъдурады,
Тылпыуу-джаханым ииси,
Чахданаданча урады.
Къур--джюджю болуб бышлакъла,
Чирийдиле чыкгырлада,
Къакъсы болуб бютеу къакъла
Тагъылышыб къабыргъада...
Коридоргъа чыгъыб Исса,
Халкъны башындан къарады,
Адамла бла саламлаша,
«Кёллерине да джарады»:
«Джамагъат, бош сакъламагъыз
Бюгюн джокъду ачха, не мал,
Энди дженъил джокъламагъыз
Мен этгинчи сизге амал.
Согъумла энселе къошладан
Айыртырма аладан сатлыкъ,
Къутулсам ачха борчладан,
Берирме сизге бир къакълыкъ».
Ёксюзле джаны къарала,
Кёк кюкюреб, шыбыла атылды,
Халкъ да джюреги къыйнала,
Юй мююшледен чачылды...
Умар бла нёгери кёрюб,
Бу затха бек кюйдюле,
Кеч блгъанын да эскериб,

Джюрюб алгъа силкиндиле...
«Насыблыд сабий, джер
Бешикте эркинди, джатар,
Болмакъойчугъуз аны эр
Дуния кёрюнюр тар».

(Шиллер).

VII

«Къарангъы, дни окъуула
Кёзлерин байлаб элни,
Тюрлю-тюрлю къоркъуула
Аздыраелле кёлню»

(Батчаланы А.)

Булувланы ичинде джюзед толгъан ай,
Суукъ джел бла къучакълашады кече,
Джашил атын джерлегенди джашил джай
Уакъ-уакъ джаллай барады, кече.

Сабийчикле арбазладан чыгъалла,
Бир-бирлерин чакъыралла сызгъырыб,
Мююшледе бир-биринден бугъалла,
Айланалла орамлада кычырыб:

«Ой гюббе-гюббе айлана келебиз,
Бере эсегиз-беригиз,
Бермей эсегиз кетебиз.
Чардакъ толу тузугъуз,
Эрге барлыкъ кызыгъыз,
Къатын аллыкъ джашыгъыз,
Челек джарым сютюгюз,
Хаб деменген итигиз».

Оджакъладан тютюн чыгъад бохсурай,
Кёлекге эте тереклеге, баулагъа;
Билезик-билезик болуб тозурай,
Ёшюн тирей джитилеге, таулагъа.

Хычын бишген иис келед юйледен,
Бай юйледе быжылдаб къайнайд боза,
Абаданла къол тутушуб тийреде —
Кюндюзюнде ачылгъанед ораза.

Къады марджан мынчакъларын да санай
Къылдырыб бошаб межгитде намаз,
Сархын къысыб, кёк абасы джылтырай
Къуранны ичин ачыб береди ауаз:

«Дуниясында меннъе ийнаннъан къулланы
Джандетлени ичине бош этерме,
Байына, биине бойсуннъанланы
Ол дуняда кёллерине джETERME.

Битдирirme алагъа хурма терекле,
Гокга хансла, нарат чегет эм назла,
Башларында зикир айта мёлекле
Тюблеринде джумуш эте хур къызла.

Суаблыла къыл кёпюрню юсю бла
Чыбчыкъ болуб учуб-учуб ётерле,
Сют кёллени ичлеринде джуунуб
Джандетлени тёрлерине джETERле.

Ала сыртларындан тюшюб тургъанлай
Суукъ суугъа къол тиirmeин джашай,
Хур къызлагъа къолларын булгъагъанлай,
Сюйген хантларындан тойгъунчу ашай.

Башха болур джаханимни халлары,
Тохтамай джанарла аны отлары.
Кююб тюшер гюнахлыны санлары,
Чыкъмай джашар ичлеринде джанлары.

Аллах, аллах, гюнахлы инсанла,
Аллах, аллах, багъырбаш джыланла,
Аллах, аллах, къулакълы макъала,
Аллах, аллах, къызгъан багъырла...»

Гузабалаб кириб межгитке биреу:
«Энди, хаджи, боллукъ болгънды бизге,
Джети кёкге этмесек бир тиреу —
Ол оюлуб башлагъанды юсюбюзге.

Бир такъыйкъа мындан алда джарыта,
Булутну ичинден чыгыб толъан ай,
Джер джюзюне ариулугъун таныта,
Къарагъыз энди, болгъан эсе да къалай».

Юрюлюшюб бары эшикге чыгъалла,
Уллайгъан адамла, къартла эм джашла,
Тартма агъачланы юслеринде къалалла
Сары кёзлю, добарбаш гылынкъушла.

«Айны бети багъыр кибиб къызара,
Джарыкъчыгъы кёрюнеди ауаннъы,
Джелмаузну тишлери салыб джара,
Къарачыгъыз, къанаб келеди джанъы.

Айны эгерлери джукълаб туралла,
Тауш этиб аланы уятыгъыз,
Джелмауз тишле да бойнун буалла,
А, маржала, школаны атыгъыз».

Деб, кычырыб айланала джазыкълa,
Солуу алмай тегерекге чабханлай.
Байла, бийле, хаджиле, мыртазакълa
Танъа дери джукъларыкълa джатханлай.

Чыгъадыла ачы шок таушла,
Учуб-учуб кычырадыла къазла,
Джуаб эте къая ранла, аушла
Зынъырдайла джез тазла, багъыр тазла.

Халкъ джаланлаб ачы аязда, суукъда,
Тауш этиб эгерлени уятады;
Ай ачылыб, танъ атаргъа джуукъда,
Хар ким юйлерине кириб джатады.

Ауругъаннъа ичирелле дуа суу,
Табыналла Джуртда джанъыз терекге;
Болур ючюн байны кёлюне асыу,
Аны кызын санайдыла мёлекге.

Бёледиле элни ичинде юйлени,
Бий тукъумгъа эмда бай адамлагъа,
Адамларын ала къалгъан юйлени
Санамайдыла аз да инсанлагъа.
Тёше-мёше орундукъгъа олтуруб,
Аллында да—баш джартыла, шешиле,
Ол чардагъын къакъ этледен толтуруб,
Джанъы эт келсе-джарыкъ бола, тешиле,
Къады-хаджи акъ сакъалын тарайды.
Арбазда адамла кымылдасала,
Ол юйде саутла зынъырдаасала
Къолтукъ-кёюм къалайды деб къарйады.
Умарны анасы хаджиге келеди,
Джашчыгъыны тюз хапарын билирге,
Ол да аны не айтырын биледи,
Босагъадан атлаб юйге кирирге.
«Хаджи, сени джанынъа къор болайым,
Умаргъа бир джанъы китаб ачсанъа,
Къурманынъ болайым, ауруунъу алайым,
Таш салдыра таза джанымдан тоюб,

Сагъышымы башымдан бир чачсанъа...
Узакъ джолну джаяулай джюрюб, арыб,
Келгенме, джаным, сизге салыб». «Ораза ачалгъан гъайыт кюнледе,
Умаргъа да ачхан эдим мен китаб...
Тас болгъаны кибик уруш кюнледе,
Кесине да ёлген чыгъад аны таб». Кириб кетгенча джаханим тешике
Дюн-дуния кёзлеринде от болду,
Таяннъанлай къабыргъагъа, эшике
Джарлы Минат чыгъыб кетиб, думб болду.

VIII

Джюрек тёзед къыйынлыкъгъа.
Ол кюч тёзед заукълукъгъа.

Эллерибизни орналгъаны,
Чаул, тилке, суу ызлары,
Къынъыр-мынъыр орамлары,
Такъыр эм тик арбазлары.
Тёнъертге юйле, къуш уялай
Бир-бирине дыкгы битиб,
Ичлеринден чыгъыб келе,
Башха кишини кёрселе
Бетлерин джабыб-уяла,
Къатын, къыз да джумуш эте
Айланалла юй аллада.
Чеген согъадыла ала
Къыбба халылары къатлаб,
Байлайдыла къазыкълагъа
Алларына джюрюб, атлаб.
Кими тери тагъыб джибге
Ири агъач бла алад ёнъюн,
Кимиси да тигед чеген

Омакъ кыйыб аны дженъин,
Кими тарайды джамчылыкъ,
Кими да билезик сайлаб,
Кимиси битдириб башлыкъ
Бошайд чилле чохун байлаб.
Босагъадан атлаб юйге
Киши таукъла кирселе,
Иелери бир эшитселе
Орунлада бегитселе:
«Иш! Худжу къалыб келгин, баш»,—
Деб кычырыб къаргъайдыла;
Иелери чабыб, джетиб:
Не болгъанды?—деб сорушалла,
Чачдан-башдан блушалла...
Юйлени такъырлыгъындан,
Арбазланы тарлыгъындан,
Туугъан джашы бла атасы
Бир-бирлерине илине,
Уруша, къайын анасы
Хоншусуна—келиние,
Эки атлам джерчиклерин
Агъач къаладжюк бла сюре,
Урлаб, ырджы белгилерин
Киши джер таба кѣчюре,
Окъуудан билимден кенъде,
Юслеринден бир джюк басыб
Къарау сокъур бла тенъде,
Акъылларындан аджашыб.
Бир джанындан байла джегиб
Бир джанындан бийле джегиб,
Бир джанындан дин къоркъута,
Бир джанындан мыртазакъла
Зиданнъа атыб къоркъута,
Насыбсыз халкъ, джашагъанса

Биреуно малларын багъа,
Боранлада тюзде къала,
Бёрюле бла джагъалаша
Чегетледе айланнъанса...
Кюн да тауладан батады
Езенледе ашхам болуб,
Кёкден да ай джарытады
Ол бюгече джарыкъ толуб...
Минаг отджагъада олтуруб,
Акъ кишдик джатыб тыбырда
Биламукъ къайнай, ёрге уруб,
Ыргъакъты къурум сынджырда,
Чырахданда джаныб чыракъ,
Баш уруб шеждеге иле,
Тегенеде ашыгъыракъ,
Нартюх тылыны да илей,
Толгъан айны джартысы да
Оджакъны башындан къарай,
Эки джыллыкъ джашчыгъы да
Бешикни ичинде джылай;
Буруу бла аягъыны
Аны чайкъаб тебрете,
Джыламугъун джаягъыны
Хотасыны учу бла сюрте,
Ёнъе булджуу табмайын
Джанъыз къалыб кесине,
Белляу айтыб башлады
Умар тюшюб эсине:

БЕШИК ДЖЫР

«Белляу, белляу гитче бала, бёлеим,
Гитчечикни толу юй болуб кёреим.
Бешигинъи тюб къанъасы къанджалдан,
Аллах сакъласын балачыкъны аджалдын,

Бал ашасын гитчечикни тамагы,
Кюрен тартсын гитчечикни кѣбагы.
Кѣбагында алтын терек орналсын,
Гитчечикге аны анасы кѣор болсун.
Бешигинѣи бауу, бала, ычхынсын,
Башынѣдан хайырлы кѣаргѣа кѣычырсын
Кѣаргѣаланы кѣонушлары кѣолдады
Умар келе эсе, бала, джолдады.
Тюбегениѣе ол анасын сорады,
Соргѣанындан хайыр хапар алады.
Ойнай, кюле тюшгюн, бала, эшикден,
Сау кѣутулгѣун, гитче бала, бешикден...»
Кѣалкѣуугѣа кетиб бешикде
Сабий, джылагѣандан сѣнѣе,
Атаякѣ тауш эшикде
«Зынѣ—зынѣ» эте кѣурч ѣзенѣи,
Атдан биреуле тюшелле,
Босагѣагѣа дери келиб,
Эшиклени кеннѣе кериб:
«Юйге игилик»,—деб кирелле.

(Ахыры келлики).

КЮЛБУЛГЪАУЧ

(*Сеит-Батдалгъа*)

Белине джете акъ сакъалы,
Елюр тюгю чыкыгъан бир къарт,
Уахдыны ачыкылай халы,
Этди джашларына осият:
«Мен ёлгенлей, басдырыгъыз
Къабырланы арасында,
Обама терк салдырыгъыз,
Тал терекни джанында.
Ал кече, тамада-Мухдар,
Экинчи, ортанчы-Тохдар,
Ючюнчю кечеуа сакълар
Кюлбулгъуч балам-тулпар».
Къарт аушуб, басдыралла,
Къабырын терен къазыб,
Адамла да чачыллала,
Къабыр къалагъын да джазыб.
Ашхам болгъанлай, кюн бата,
Джулдуз булутдан джылтырай,
Кюлбулгъауч: «Джашла атам
Не айтхан эди,—деди, сынай.
— Сен телиге аусун терек,
Кюлдю джанъыз сенинъе керек, —

Деб кюлдюле къарнашлары..
Тыбырда рахат олтуруб,
Кюлге кёмюб аякъларын,
Аузун джелден толтуруб,
Бек кёбдюрюб джаякъларын,
Кюлбулгъауч ахсыннъанлай,
Къарнашлары пырх-чырх этиб,
Бир-бирини ызындан чынъай,
Отоугъа кирелле джетиб.
Ала джатыб тынчайгъанлай,
Джаясын да сермеб чюйден,
Садакъларын да алгъанлай,
Джаш чыгъыб кетеди юйден.
Бек къаранъы эди кече,
Кёзге тюртгенни кёз кёрмей,
Хар атламын этиб ёлче,
Къолу къарантханы сермей,
Ол джетеди къабырлагъа;
Тагъад садагъын, джаясын
Тал терекде бутакълагъа.
Атасына окъуйду иясын.
Мутхуз кечени джарыта,
Акъ аты, акъ хазырлары,
Атны, атлыны дуу джандыра,
Ат керекни зыр-зырлары
Зынъырдай, къонъураулача,
Бухар бёркю, акъ чебгени,
Буту, къолу томураулача,
Белге джыйылыб этеклери,
Джырылдаб джетди бир атлы;
Аты да шын туруб чынъай;
Джюгенин тартыб, тохдатды,
Къараб, ол къабырны сынай:
— Кимсе, айт къабырны

Къатын сакълагъан?
Кимсе бу батырлыкъгъа
Базыб атлагъан?
Бу мени джаумед,
Сёзюм ётмеген,
Бу мени къанлымед,
Кючюм джетмеген...
Джалла къатындан,
Къабырны ташла!
Не да къатында
Ёлюмню сайла!—
Джаш къабыр джанындан
Рахат турду,
Джаш аллын атлыгъа
Рахат бурду,
Садагъын, джаясын да
Бутакъдан алмады.
Атлыгъа ачууланыб да
Ол кыызармады:
— Мен сени джауунъу
Уланыма,
Мен сени къанлынъы
Асланыма!
Аны къаны бла
Биргенди къаным,
Аны джаны бла
Биргеди джаным.
Сен залим эсенъ,
Махданчакъ атлы,
Джаншай турма да
Садакъны тартчы!—
Кёзлери кыызарыб,
Къутурду атлы;
Садагъын чыгъарыб,

Ол джашха тартды.
Садакъ джююлдеб
Джерге чанчылды,
Суукъ къабыргъа
Букъу чачылды.
Кюлбулгъауч джаясын
Рахат алды,
Кюлбулгъауч садагъын
Рахат тартды.
Аты тиш туруб,
Чынъаед алгъа,
Атлы огъурсуз кюн
Минъенед атха.
Садакъ атлыны
Ешюнюнден тийди,
Садакъ атлыны
Атындан ийди.
Кюлбулгънуч акъ атны
Сыйырды, алды.
Атлыны тоноуун
Атына салды.
Атха мине къуанды
Керекге, джерге,
Атындан тюшдю
Юйге джетерге.
Джашланы арбазда
Болуучед баулары,
Билмеген шохлары,
Билмеген джаулары.
Ол эски джер бау,
Къартдан да тамада
Къаралаед ичине
Къозлаб чибин ау.
Тартыб кирди атын,

Джырыб чибин ауну,
Джаш такъды атын
Ичинде бауну.
Атха джем бериб,
Крит салды баугъа,
Танъ къашын кериб,
Ышара таугъа.
Кюлбугъауч чюйге
Тагъыб джаясын,
Олтуруб, кюлге
Кёмдю аягъын.
Джаш да тыбырда
Аязый, баш къагъа,
Къарнашла кюлдюле
Отоудан чыгъа:
— Зауаллы кесинъ,
Джукълайса олтуруб,
Джаякъларынынъ
Джелден толтуруб.
Рахат джукъла,
Тубан чачылгъанды,
Сен бусхул текеге
Кюн ачылгъанды—.
Ашхам болгъалнай, кюн бата,
Кёкде джулдузла джылтырай,
Кюлбулгъауч: «Дашла атам
Не айтханед?—деди, сынай».
— Сен телиге аусун терек,
Кюлдю джангъыз сеннъе керек,—
Деб кюлдюле къарнашлары.
Тыбырда рахат олтуруб,
Кюлге кёмюб аякъларын,
Аузун джелден толтуруб,
Бек кёбдюрюб джаякъларын,

Кюлбулгъауч ахсыннъанлай,
Къарнашлраы пырх-чырх этиб,
Бир-бирини ызындан чынъай,
Отоугъа кирдиле джетиб.
Ала джатыб тынчайгъанлай,
Джаясын да сермеб чюйден,
Садакъларын да алгъанлай,
Ол чыгъыб кетеди юйден.
Булутсуз кѣкден
Ышара эди ай,
Джарыгъын джерге
Тѣгюб къызгъанмай.
Эл кыйырында
Таушун созуб,
Тюлкую улуй эди
Итлени къозуб.
Джаш джетеди къабырлагъа,
Тагъад садагъын, джаясын,
Тал терекде бутакълагъа.
Атасына окъуйду иясын.
Ай джарыкъ кечени
Къаранъы этиб,
Джуукълашды
Бир атлы
Къабыргъа джетиб.
Къара бухар бѣркую,
Къара чебгени,
Джел эте чебгенини
Кенъ этеклери,
Къамасы, хазыры,
Ат кереги—къара,
Тюбюнде миннъен
Аты да къара.
Аузун тартханлай,

Атыны атлы,
Аты да кишнеб,
Чынъаед къаты:
— Кимсе, айт къабырны
Къатын сакълагъан,
Кимсе, айт бу батырлыкъга
Базыб атлагъан?
Бу мени джауумед
Сёзюм ётмеген
Бу мени къанлымед
Кючюм джетмеген
Джалла къатындан,
Къабырны ташла!
Не да къатында
Ёлюмню сайла!—
Джаш къабыр джанындан
Рахат турду
Джаш аллын атлыгъа
Рахат бурду;
Садагъын, джаясын да
Бутакъдан алмады,
Атлыгъа ачыуланыб да
Ол кызармады:
— Мен сени джауунъу
Уланыма,
Мен сени кынлынъы
Асланыма!
Аны къаны бла
Биргеди къаным,
Аны джаны бла
Биргеди джаным.
Сен залим эсенъ,
Махданчакъ атлы,
Джаншай турма да

Садакъны тартчы!..
Кёзлери кыызарыб,
Къутурду атлы,
Садагъын чыгъарыб
Ол джашха тартды.
Садакъ джююлдеб
Джерге чанчылды,
Суукъ къабыргъа
Букъу чачылды.
Кюлбулгъауч джаясын
Рахат алды,
Кюлбулгъауч садагъын
Рахат тартды.
Аты шын туруб
Чынъаед алгъа,
Атлы огъурсуз кюн
Миннъенед атха.
Садакъ атлыны
Ешюнюнден тийди,
Садакъ атлыны
Атындан ийди.
Кюлбулгъауч къара атны
Сыйырды, алды,
Атлыны тоноуун
Атына салды.
Атха мине къуанды
Керекге, джерге,
Атындан тюшдю
Юйге джетерге.
Атын тартыб кирди,
Джырыб чибин ауну,
Джаш атын такъды
Ичинде бауну.
Атлагъа джем бериб,

Крит салды баугъа,
Танъ къашын кериб
Ышара таугъа.
Кюлбулгъауч чюйге
Тагъыб джаясын,
Олтуруб, кюлге
Кёмдю аягъын.
Джаш да тыбырда
Аязый, баш къага,
Къарнашла кюлдюле
Отойудан чыгъа:
— Зауаллы кесинъ,
Джукълайса олтуруб,
Джаякъларынъы
Джелден толтуруб,
Рахат джукъла
Тубан чачылгъанды,
Сен бусхул текеге
Кюн да ачылгъанды...
Ашхам болгъанлай, кюн бата,
Джулдузла кёкден джылтырай,
Кюлбулгъач—Бюгече мен
Сакълайым — деди, сынай.
— Сен телиге аусун терек,
Кюлдю джанъыз сенъе керек,-
Деб кюлдюле къарнашлары.
Тыбырда рахат олтуруб,
Кюлге кёмюб аякъларын,
Аузун джелден толтуруб,
Бек кёбдюрюб джаякъларын,
Кюлбулгъауч ахсыннъанлай,
Къарнашлары пырх-чырх этиб,
Бир-бирини ызындан чынъай,
Отоугъа кирелле джетиб.

Ала джатыб тынчайгъанлай,
Джаясын да сермеб чюйден,
Садакъларын да алгъанлай,
Джаш чыгъыб кетеди юйден.
Булутсуз кёкден
Ышара эди ай,
Джарыгъын джерге
Тёгюб, къызгъанмай.
Эл кыйырында
Таушун созуб,
Тюлкю улуй эди
Итлени кюзуб.
Джаш джетеди къабырлагъа,
Тагъад садагъын, джаясын
Тал терекде бутакълагъа,
Атасына окъуйд иясын.
Ай джарыкъ кечени
Саб-сары этиб,
Джуукълашды бир атлы
Къабыргъа джетиб:
Сары бухар бёркю,
Сары чебгени,
Джел эте чебгенини
Кенъ этеклери,
Къамасы, чебгени,
Ат кереги—сары,
Тюбюнде миннъен
Аты да сары.
Аузун тартханлай
Атыны атлы,
Аты да кишнеб
Чынъаед къаты:
— Кимсе, айт, къабырны
Къатын сакълагъан,

Кимсе, айт, бу батырлыкыгъа
Базыб атлагъан?
Бу мени джауумед
Сѣзюм ётмеген,
Бу мени къанлымед
Кючюм джетмеген!
Джалла къатындан,
Къабырны ташла,
Не да къатында
Ёлюню сайла!..
Джаш къабыр джанындан
Рахат турду.
Джаш аллын атлыгъа
Рахат бурду;
Садагъын, джаясын да
Бутакъдан алмады,
Атлыгъа ачыуланыб да
Ол кызармады:
— Мен сени джауунъу
Уланыма,
Мен сени къанлынъы
Асланыма.
Аны къаны бла
Биргеди къаным,
Аны джаны бла
Биргеди джаным.
Сен залим эсенъ,
Махданчакъ атлы,
Джаншай турма да
Садакъны тартчы!..
Кѣзлери кызарыб,
Къутурду атлы,
Садагъын чыгъарыб
Ол джашха тартды:

Садакъ джююлдеб
Джерге чанчылды,
Суукъ къабыргъа
Букъу чачылды.
Кюлбулгъауч рахат
Джаясын алды,
Кюлбулгъауч рахат
Садагъын тартды:
Аты шын туруб
Чынъаед алгъа,
Атлы огъурсуз кюн
Миннъенед атха.
Садакъ атлыны
Ешюнюнден тийди,
Садакъ атлыны
Атындан ийди.
Кюлбулгъауч сары агны
Сыйырды, алды,
Атлыны тоноуун
Атына салды.
Атха мине къуанды
Атха, керекге,
Атындан тюшдю,
Юйге джертерге.
Атын тартыб кирди
Джырыб чибин ауну,
Джаш атын такъды
Ичинде бауну.
Юч атха джем бериб.
Кирит салды баугъа,
Танъ къашын кериб
Ышара таугъа.
Кюлбулгъауч чюйге
Тагъыб джаясын,

Олтуруб, кюлге
Кёмдю аягъын.
Джаш да тыбырда
Аязый, баш кѡагѡа,
Кѡарнашла кюлдюле
Отоудан чыгѡа.
— Зауаллы кесинѡ
Джукѡлайса олтуруб,
Джаякѡларынѡы
Джелден толтуруб.
Рахат джукѡла
Булут чачылгѡанды,
Сен бусхул текеге
Кюн ачылѡаганды.

II

— Кел, бюгюн хан кѡызын
Ерге берликди,
Джыйылгѡан халкѡны
Багѡалы кѡрклюкдю.
Кѡалада кесилликди
Джюз отуз юч кѡой,
Халкѡ эсирликди,
Боллукѡду уллу той.
Сеннѡе да берирле
Халыуа, не гырджын,
Не бѡрек берирле,
Не—джаулу хычын,
Кел, кѡзюнѡ ачылыр,
Кел, бир тоярса,
Тыбырны кюлню да
Бир бош кѡоярса...
Тыбырда рахат олтуруб,

Кюлге кемюб аякъларын,
Аузун джелден толтуруб,
Бек кёбдюрюб джаякъларын,
Кюлбулгъауч ахсыннъанлай,
Бир-бирини ызындан чынъай,
Къарнашлары пырх-чырх этиб,
Къалалла арбазгъа кетиб.
Джер салыб атлагъа
Минелле джашла,
Ашыгъыб къалагъа
Кетелле ала.
Къарнашла кетгенлей
Къораб арбаздан,
Джаш джерлейд акъ атны
Чыгъарыб баудан.
Чыммакъ кииниб
Джаш башдан аякъ,
Бир акъ джин кибик
Болгъанды омакъ.
«Туу машалла»,— дей
Атны сыфатына,
Рахат миннъенди
Джаш акъ атына.
Кюн тюлед мутхуз,
Ышараеди май,
Джерге кёк кюйюз
Джайыб джашил джай.
Акъ ат—алашады,
Шын туруб, кишнеб,
Дожлгъа джарашады
Чючкюрюб, эснеб.
Алда баралла
Эки арыкъ атлы,
Атларын чабдыралла

Къамчилеб къаты.
Кюлбулгъауч аланы
Джетеди, джорта,
Акъ алашаны
Аузун тарта:
— Джол болсун, аланла,—
Дейд къарнашлагъа,
— Къайрысыз, уланла?
Дейди алагъа.
Къарнашла омакълыгъына,
Атына зарланыб,
Джауаб этедиле
Джашха, кызарыб:
— Ой, сау бол, джююсхан,
Дейдиле джашла,
— Къыз чыгъарады хан—
Дейдиле ала.
— Анда ёч боллукъду,
Этиллики той,
Хан соярыкъды,
Джюз отуз юч къой...
Джашла арагъа салалла
Атлыны—джююсханны,
Сеирсиниб къалалла
Кииннъенине аны.
Кёредиле къалаланы
Тыш бетлери чириб-чириб,
Баш джитилери аланы
Булутлагъа кириб-кириб.
Бир-бири юсюнде юйле,
Башына дыран джабылыб,
Уллу джугъутур мюйюзле
Къабыргъасына тагъылыб.
Халкъ арбазларын толтуруб,

Джызылдагъан киби́к чибин,
Къартла мююшледе олтуруб,
Джашла сёлешелле ёретин...
Къурманлыкъла кесилелле,
Эши́кде къазанла асылыб,
Адамла бек эсирелле,
Къайгъы башладан чачылыб.
Джуукъ къуллукъчусу ханны,
Къара сакъалын джел тарай,
Ачыкълайд муратын аны
Халкыгъа, къамасы джылтырай:
— Ким чынъатыр къаланы
Башы бла атын,
Ким толтурур ханны
Этген муратын?
Кесинъе бек базгъан
Атынъ бла чыкъ бери,
Толтурсанъ бош болур
Къаланы эшиклери.
Чынъатсанъ атынъы
Хан кызын берликди,
Чынъаталмасанъа
Башынъ кесилликди....
Тойну, харс урууну
Джукълатадыла,
Сыбызгъы согъууну
Тохдатадыла;
Киши баш кёлтюрюб
Къарамай ёрге,
Халкъ салкын болуб
Къарашды джерге.
Къаланы башында
Булутчукъ ойнай,
Кюлбулгъауч чыгъады

Джюреги къайнай.
Рахат минеди
Ол акъ атына,
Рахат келеди
Къаланы къатына.
Халкъ джазыкъсыныб
Къарады анъа,
Ичинден шыбырдаб:
«Боялдынь къаннъа!»
Къарайла къарнашла
Ёрге-ёрге турушуб,
Тенъден демлешелле
Ёчешиб, урушуб:
— Ол джююсханды,
Дейди бирлери,
— Огъай, башхады,
Дей экинчилери.
Кюлбулгъауч атын
Къамчи бла урду,
Ат, кишнеб, шын туруб
Чынъаб, къутурду.
Ол учду кёкге,
Ол тюшдю джерге,
Халкъ аузун ачыб
Къарайд сеирге.
Къаланы башы бла,
Булутчукъну джырыб,
Секириб тюшдю ол,
Джыланча сызгъырыб.
Халкъ да харс урад,
Къычырад биреу:
«Къуан, джамагъат
Хан табды кюеу!».
Акъ атдан алыб,

Аталла кёкге,
Акъ джинни атханча
Джашны миикге.
Окъя бла джасаныб,
Таукел атлаб хан,
Кюсюн кёрюрге
Тюшдю къаладан.
Кеси чынъ алда,
Къалынед ызы,
Джаннъан джулдузча,
Ышара кызы.
Столну салдыла
Аллында къаланы,
Аны юсюне —
Сыра чараны.
Къайнаед сыра
Ичинде чараны,
Кесине чактыра
Ичерик уланны.
Чактырыб ханнъа
Джигит уланны,
Бердиле къолуна
Сыра чараны.
Джылтыраед чараны
Оюу, сызы,
Джаратды уланны
Ханны ариу кызы.
Джаш кёзлерин кысыб,
Тогъуй сыраны,
Къыз келиб къолундан
Тутду уланны.
Мариям джарыгъед,
Онъсунуб башы,
Къатында сюелиб

Излеген джашы.
Гинджини салгъанча,
Къызны атха салды,
Кеси да минъенлей,
Къойнуна алды.
Къабакъ эшиклени
Алагъа ачдыла,
Экиси да къуаныб,
Джолгъа чыкъдыла.
Акъ ат тёртгюллеб
Джетдиле элге,
Экиси да атдан
Тюшдюле джерге.
Джаш атын такъды
Бауну ичинде,
Къызгъа орун табды
Бау мюйюшюнде.
Акъ киимлерин
Салыб кюбюрге,
Эски киимлерин
Кийди юсюне.
Атлагъа джем бериб,
Кирит салды баугъа,
Кюн бата: «Сау къал»,—деб
Ышара таугъа...
Джаш да тыбырда
Аязый баш къагъа,
Къарнашла кюлдюле,
Джете босагъагъа:
— Зауаллы кесинъ,
Джукълайса олтуруб,
Джаякъларыны
Джелден толтуруб,
Рахат джукъла,

Сагъыш джокъ санъа,
Джукъла, хурулда
Чыкъгъынчы танъа.
Джашла отаугъа
Кирдиле, шыбырдай,
Кюлбулгъауч баш къагъа
Къалды тыбырда.
Кюн тииб башлагъа
Къобдула джашла,
Кюлдюле къарнашла
Тыбырда джашха:
— Тюнене тамадасын
Хан бергенд эрге,
Бюгюн ортанчысын
Берликди эрге.
Къалада кесилликди
Джюз отуз эки къой,
Халкъ бек эсирликди,
Боллукъду уллу той.
Сеннъе да берирле
Халыуа, не гырджын,
Не бѣрек берирле,
Не—джаулу хычын,
Кел, кѣзюнъ ачылыр,
Кел, бир тоярса,
Тыбырны кюлню да
Бир бош къоярса...
Тыбырда рахат олтуруб,
Аузун джелден толтуруб,
Кюлге кѣмюб аякъларын,
Бек кѣбдюрюб джаякъларын,
Кюлбулгъауч ахсыннъанлай,
Къарнашлары пырх-чырх этиб,
Бир-бирини ызындан чынъай

Къалала эшикге кетиб.
Джашла кетгенлей
Къораб арбаздан,
Джаш джерлейд къара атын
Чыгъарыб баудан.
Къара кииниб
Джаш башдан аякъ,
Къара къундузча
Болду бек омакъ:
«Кёз тиймесин»,—деб
Атны сыфатына,
Рахат минди
Джаш къара атына.
Кюн тюлед мутхуз
Ышараеди май,
Дежрге кёк кюйюз
Джайыб джашил джай.
Къара ат—алашады,
Шын туруб, кишнеб,
Джолгъа джарашады,
Чючкюрюб, эснеб.
Алда баралла
Эки арыкъ атлы,
Атларын чабдыралла
Къамчилеб къаты.
Кюлбулгъауч аланы
Джетеди, джорта,
Къара алашаны
Аузун тарта:
— Джол болсун, аланла,
Дейд къарнашлагъа,
— Къайрысың, уланла,
Дейд алагъа.
Къарнашла омакълыгъына,

Атына зарланыб,
Джуаб этедиле
Уялыб, къызарыб.
— Ой сау бол, джююсхан,
Дейдиле къарнашла,
— Къыз чыгъарады хан,
Дейдиле ала.
Анда ат чабарыкъды
Эм боллукъду той,
Хан соярыкъды
Джюз отуз эки къой...
Къарнашла арагъа салыб
Атлыны—джююсханны,
Сеирсиниб къалалла
Кииннъенине аны.
Ючюсю да джетелле
Къалагъа бирден,
Тенъден кирелле
Къабкъ эшикледен.
Къурманлыкъла кесилелле,
Эшикте къазанла асылыб,
Адамла бек эсирелле,
Къайгъы башладан чачылыб.
Джуукъ къуллукъчусу ханны
Къара сакъалын джел тарай,
Ачыкълайд муратын аны
Халгъгъа, къамасы джылтырай:
— Минигиз атлагъа,
Чыгъыгъыз чарсха,
Хан кызын берликди
Озгъан атлыгъа;
Аргъа къалгъаннъа да
Джокъду гурушха,
Чынъ алгъа келгена

Қаллықды алғышха...
Халкъ миниб атлагъа,
Чыгъалла чарсха,
Қюлбугъауч барындан
Чыгъады артха.
Атла чабалла
Тюзде къатышыб,
Барысы баралла
Мыллыкъ атышыб.
Қюлбугъауч джетеди
Атлыланы сюрюб,
Эки къат ётеди
Ичлерин джырыб.
Халъкны ичинден
Қычырды биреу:
«Қъуан, джамагъат,
Хан табды кюеу!»
Уллу сый бердиле
Озгъан атлыгъа,
Алыб келдиле
Қъаланы къатына.
Қъарайла къарнашла
Ёрге-ёрге турушуб,
Тенъден даулашалла
Ёчешиб, урушуб,
— Ол джююсханды,
Дейди бирлери,
Огъай, ол башхады,
Дей экинчилери...
Омакъ джасаныб,
Таукел атлаб хан,
Кюеуюн кёрюрге
Тюшдю къаладан.
Кеси чынъ алда,

Къалынед ызы,
Джаннѣан джулдузча,
Ышара кызы.
Столну салдыла
Аллында къаланы,
Аны юсюне—
Сыра чараны.
Къайнаед сыра
Ичинде чараны,
Кесине чакъыра
Ичерик уланны.
Чакъырыб ханнѣа
Джигит уланны,
Бердиле къолуна
Сыра чараны.
Джылтырайд чараны
Оюу, сызы,
Джаратды уланны
Ханны ариу кызы.
Джаш кѣзлерин кысыб
Тогъуй сыраны,
Къыз келиб къолундан
Тутду уланны.
Асият джарыгъед
Онъсунуб башы,
Къатында сюелиб
Излеген джашы.
Гинджини салгъанча
Джаш атха салды,
Атха миниб кызыны
Къойнуна алды.
Къабакъ эшиклени
Алагъа ачдыла,
Экиси къуаныб

Джолгъа чыкъдыла.
Къара ат тёртгюллеб
Юйге джетдиле,
Экиси да атдан
Джерге тюшдюле.
Джаш атын такъды
Бауну ичинде,
Къызгъа орун табды
Бау мююшюнде.
Къара киимлени
Салыб кюбюрге,
Эски киимлерин
Кийди юсюне.
Атлагъа джем бериб
Крит салды баугъа,
Кюн бата: «Сау къал», -деб
Ышара таугъа.
Джаш да тыбырда
Аязый, баш къагъа,
Къарнашла кюлдюле
Джете босагъагъа:
— Зауаллы кесинъ,
Джукълайса олтуруб,
Джаякъларынъы
Джелден толтуруб,
Рахат джукъла
Сагъыш джокъ санъа,
Джукъла, хурулда
Чыкъгъынчы танъа...
Къарнашла отоугъа
Кирдиле шыбырдай,
Джаш да баш къагъа
Къалды тыбырда.
Кюн тииб башлагъа

Қъобдула джашла
Қюлдюле къарнашла
Тыбырда джашха:
— Тюнене ортанчысын
Хан бергенд эрге,
Бюгюн гитче къызын
Берликди эрге.
Хан кесерикди
Джюз отуз бир къой,
Халкъ эсирликди,
Боллукъду уллу той.
Сеннъе да берирле
Халыуа, не гырджын,
Не бёрек берирле
Не—джаулу хычын.
Кел, кёзюнъ ачылыр
Кел, бир тоярса,
Тыбырны кюлню да
Бир бош къоярса...
Тыбырда рахат олтуруб,
Қюлге кёмюб аякъларын,
Аузун джелден толтуруб,
Бек кёбдюрюб джаякъларын,
Қюлбулгъауч ахсыннъанлай,
Қъарнашлары пырх-чырх этиб,
Бир-бирини ызындан чынъай,
Қъалалла эшикге кетиб.
Қъарнашла кетгенлей
Қъораб арбаздан,
Джаш джерлейд сары атын
Чыгъарыб баудан.
Сары кииниб
Джаш башдан аякъ,
Сары илачинлей

Болду бек омакъ,
«Туу машалла» — дей,
Атны сыфатына,
Рахат минди
Джаш сары атына.
Кюн тюлед мутхуз
Ышараеди май,
Джерге кёк кюйюз
Джайыб джашил джай.
Сары ат—алашады,
Чючкюрюб, эснеб,
Джолгъа джарашады,
Шын туруб, кишнеб.
Алда баралла
Эки арыкъ атлы,
Атларын чабдыралла
Къамчилеб къаты.
Кюлбулгъауч аланы
Джетеди, джорта,
Сары алашаны
Аузун тарта:
— Джол болсун, аланла,
Дейд къарнашлагъа,
— Къайрысыз, уланла?
Дейди алагъа,
Джашла омакълыгъына,
Атына зарланыб,
Джуаб этедиле,
Уялыб, кызарыб:
— Ой, сау бол, джююсхан,
Дейдиле джашла,
— Къыз чыгъарады хан,
Дейдиле ала.
Тутуш къураллыкъды

Эм боллукъду той,
Хан соярыкъды
Джюз отуз бир къой...
Джашла салыб арагъа
Атлыны-джююсханны,
Сеирсиниб къалалла
Кииннъенине аны.
Ючюсю да джетелле
Къалагъа бирден,
Тенъден кирелле
Къабакъ эшикледен.
Къурманлыкъла кесилелле
Эшикде къазанла асылыб,
Адамла бек эсирелле
Сагъыш башладан чачылыб.
Джуукъ къуллукъчусу ханны,
Къара сакъалын джел тарай,
Ачыкълайд муратын аны
Халкъгъа, къамасы джылтырай.
— Ханны гѣджебин
Ким хорлаялса,
Биринчи ёчню
Бюгюн ким алса,
Ол джашны хан
Кюеу этерикди,
Кесин хорлатса
Башы кесилликди...
Ханны гѣджеби
Чыкъды джайрала,
Эки дженъин да
Ёрге къайыра.
Халкъгъа джекиреди
Къычырыб ол деу:
«Ким болур, айтыгъыз,

Меннѣ бир силдеу!».
Халкъ салкъын болуб
Қъарашды джерге,
Кёзлери толуб
Ачалмай ёрге.
Қюлбулгъауч рахат
Турады ёрге,
Рахат келеди
Тутушур джерге.
Қюлбулгъауч чалдыуну
Салгъанлай джашха,
Гёджеб джыгъылыб
Башын урду ташха.
Қюлбулгъауч саналды
Гёджебни джыкъгъаннъа
Гёджеб базалмады
Экинчи тутаргъа.
Халкъны ичинден
Қычырды биреу:
«Қъуан, джамагъат,
Хан табды кюеу!»...
Омакъ джасаныб,
Таукел атлаб хан,
Кюеуюн кёрюрге
Тюшдю къаладан.
Кеси чынъ алда,
Қъалынед ызы,
Джанъан джулдузча
Ышара кызы.
Столну салдыла
Аллында къаланы,
Аны юсюне—
Сыра чараны.
Қъайнаед сыра

Ичинде чараны,
Кесине чакъыра
Ичерик уланны.
Чакъырыб ханнъа
Джигит уланны,
Бердиле кьолуна
Сыра чараны.
Джылтырай чараны
Оюу, сызы,
Джаратды уланны
Ханны ариу къызы.
Джаш кёзлерин къысыб
Тогъуй сыраны,
Къыз келиб кьолундан
Тутду уланны.
Аминат джарыгъед,
Онъсунуб башы,
Къатында сюелиб
Излеген джашы.
Гинджини салгъанча,
Джаш атха салды,
Атха миниб къызыны
Къойнуна алды.
Къабакъ эшиклени
Алагъа ачдыла,
Экиси кьуаныб
Джолгъа чыкъдыла
Сары ат тёртгюллеб
Юйге джетдиле,
Экиси да атдан
Джерге тюшдюле.
Джаш атын такъды
Бауну ичинде,
Къызгъа орун табды

Бир мююшюнде.
Сраы киимлерин
Салды кюбюрге,
Эски киимлерин
Кийди юсюне.
Атлагъа джем бериб
Крит салды баугъа,
Кюн бата «Сау къал»—деб
Ышара таугъа.
Джаш да тыбырда
Аязый, баш къагъа,
Къарнашла кюлдюле
Джете босагъага:
— Зауаллы кесинъ,
Джукълайса олтуруб,
Джаякъларынъы
Джелден толтуруб,
Рахат джукъла,
Сагъыш джокъ санъа,
Джукъла, хурулда
Чыкъгъынчы танъа....
Кюлбулгъауч къобады
Ерге рахат,
Кюлбулгъауч айтады
Джашлагъа рахат:
— Инаныгъыз, къуран бла
Мен ант этеме,
Атджаякъ таушча
Бир тауш эштеме;
Келигиз, къарнашла,
Баугъа бир барайыкъ,
Неди бу тауш?
Ичине бир къарайыкъ.
Къарнашла чыгъалла

Эшикге чабышыб,
Бек тынъылайла
Къатына барышыб:
«Ичинде эштебиз
Бир курджур таушла,
Джууна тургъанча
Сууда бабушла».
Эшикни ачханлай
Ол бауну ачарыкъ,
Ичинден чыгъады
Бир сеир джарыкъ.
Ол джарытхана
Сары алашады,
Къуйругъу, джалы
Алтынча джанады.
Юч ат сирелелле
Къулакъ джумушуб,
Къызла сюелелле
Бек къубулушуб;
Бир ышаралла,
Бир да къубула,
Башха болмагъан
Джанъан джулдузла.
Джашла танылла
Ариу къызланы—
Башха болмагъан
Тал бул-булланы.
Къызланы алыб
Юйге кирдиле,
Къарнашны деулюгюн
Къарнашла билдиле.
Кюлбулгъауч къараб •
Эки къарнашха,

Алагъа аз-буз
Этди гурушха:
«Дженъил, джюрюме да
Аякъны бас таб,
Уллу къычырма да,
Улан, уллу къаб.
Кюлме сен джашха—
Келир башынъа,
Махданчакъ болма
Башынъ тиер ташха.
Алтынлы шкок
Болса кииз къабда,
Сен сыйын кёрюб
Аны ариу сакъла.
Къартха ыйлыкъма,
Атанъ болса къарт,
Сен бурнун сюрт да,
Аны оноугъа тарт.
Эскини атмагъыз,
Джанъыны сакълагъыз,
Эскини билмеген
Джаныъыны билмез,
Джанъыны билмеген
Джашауну суймез...»
Тилейле къарнашла
Къарнашдан кечмеклик;
Джетгенди башха
Хыликге этмеклик...
Къарын къарыннъа
Хурулдайды,
Къарнаш къарнашха
Тынъылайды.
Бет бетге къараса
Бет джерге къарайды,

Къарнаш къарнашха
Къуру да джарайды.
Кюлбулгъауч салады
Джашлагъа кечмеклик,
Джангъа тийсе да
Хыликге этмеклик.
Тохдаргъа береди
Ол ханны кызын—
Мариям атлы
Джангъан джулдузун.
Береди акъ атны
Къарнашха, ышарыб,
Береди керегин
Кюмюш бла джасалыб.
Акъ къаманы береди,
Береди акъ чебгенни,
Ат юсюнде джел этиучю
Кенъ этеллери...
Мухдаргъа—ханны
Ортанчы кызын,
Асият атлы—
Джангъан джулдузун.
Береди къара атны
Мухдаргъа, ышарыб,
Береди керегин
Къарасаут джасалыб.
Береди хазырланы,
Къара къаманы,
Береди чебгенни
Эм бухар бёркню.
Кесине алады
Сары алашаны,
Кереги алтындан
Джасалгъанд аны.

Алады ханны
Чынъ гитче кызын—
Аминат деген
Джаннъан джулдузун.
Къарнашла бирге
Джашаб къалдыла,
Кюлбулгъаучха
Разы болдула.

1953

АТАДЖУРТ УРУШНУ ДЖЫРЫ

Украин тюзле, сыйдам гелеу тюзле,
Учу, не кыйыры кёрюнмей,
Джурт ючюн джаулагъа урабыз сюньюле
Бирден, кече не кюн бёлюнмей.

Кёкден бомба джаусун, биз кьоркьуб
кетмезбиз

Джаулары артларын этмейин,
Эли джерни кьоюб, биз артха тебмезбиз,
Къалмазбыз муратха джетмейин.

Джауну къанын чача, биз барыбыз алгъа
Украин тюзде ташлагъа,
Сиз джылаб чыкъмагъыз, украин кызла,
Къазаутда ёлген джашлагъа!

Капитан Барков! Окъ тийсе да санъа,
Танкала пулемет атханлай,
Джауну шындым эте биз чыгъабыз танъа,
Окоп ичледе джатханлай.

Ауур тобла атылыб, тенъден улусала,
Джер да баур кибик къалтырай,
Фашист аскерлени ала хыны урсала
Тютюню булутча тозурай.

Турна джыйын киби́к к̑атышад аллары,
Кё́кге учхун болуб чыг̑алла,
Кулдала бла бирге, юзюлген санлары
Джерде бусгак-бусгак аг̑алла.

Фашист джюреклеге сюнью ё́тмей эсе,
Неди бу к̑ызартхан таланы?
Уруш тюзню теблей к̑ачыб кетмей эсе
К̑айдады аскерлери аланы...

Уруш аллы ашхы болду эсе да сизге,
Арты болг̑анд бизге игирек,
Аскерлерин сюре джетебиз Берлинге,
Гитлер тилейд джанына тилек .

Евроазияны к̑олуна джыярг̑а—
Ол эди Гитлерни мураты,
Киши аскерлени чекледе тыярг̑а—
Энди алай болду осуяты.

Гитлерни эгетине эм ит фашистине
Биз к̑урч к̑ылычланы ойнатдык̑,
Берлин шахарны тюз баш джитисине
К̑ызыл байрак̑ланы орнатдык̑.

1945

ТЕМБОТНУ СЫБЫЗГҢЫСЫ

Джукъудан уяныб кечеги джелчик
Суу талны бюгед бутакъларын,
Суу джагъада джашайд бир джанъы
элчик

Къырдышны буза рахатлыкъда .

Кенъ терезеледен джарыкъ урады,
Бурулуб чыгъады къалын тютюн,
Ким эсе да таралыб джыр къурады
Ай сылджырайды таулары юсюн.

Будайла чайкъалалла, тенъиз кибик,
Кѣлтюралмай алтын башларын,
Чалсакъал Тембот кииз бѣркюн кииб
Хапар айтады джыйыб джашларын:

— Мен къарт эсем да джаш болгъанма
бюгюн

Сиз саулукъда джокъду бир хатам,
Энди бизге нюрюн себгенди кюн,
Къуанч джыргъа салама макъам.

Бу джырны уа мени темир сыбызгъым,
Сокъмагъанды бурун заманда,
Ол джырлагъанды тарыгъыу кюуленн,
Мыдах таралгъанд хаман да.

Сокъ сен, темир сыбызгъым, мени,
Уянырлай кёкде джулдузла,
Дженъил баргъан джылы тылпыунъдан
Эрирлай таулада бузла.

Лётчик булутда ай тииб джылтырай
Сеннъе къулакъ салыб тынъыларча,
Қолхоз джашауну-къуанч джашауну
Бютеу дуния да анъыларча.

1955

АКОРДЖЫРЛА

Кереклини этиб атаса
Уахды табаса хар затха,
Ишни созмайса артха!
Лампалай юйню джарытаса
Заукъ этдиресе юйюнъе,
Атынъы иги сѣз бла айтдыр,
Разыма сени халинъе!

Эрикмей, талмай кюрешесе,
Дунягъа ашыгъыб ёсесе,
Уакъ-уакъ халиге юрене,
Артха атланмай, алгъа джюрю
Разыбыз биз сен болсанъ тири,
Дамы алдады джашауну сенинъе.

Ал басхычын басаса джашауну
Рахат тургъан кѣзюуде дуня,
Сагъышсыз ёс, киши салмаз ауну
Энди бизге, къуанчлы ойна,
Насыбынъ алдады, алгъа!

ГЕЙНЕДЕН

Билмейме, не болгъанды манъа
Джанымы кючледи мыдахлыкъ.
Буруннъу бир таурух манъа ,
Кёбден бери бермейди тынчлыкъ.

Джер кеч бет ала, сууду хауа,
Рейн къалкъый чарс ичинде.
Джылтырайд кюн таякъ бата,
Суудан ётюб къая эрнинде.

Къыз джырлай, анда джырларып,
Миик джитиде олтурады,
Кийген киими бары алтын!
Алтын тарагъы къолдады.

Алтын бурма чачы тёгюле,
Таракъ бла тарайд аланы,
Джюрекге тюрю кюч берген
Джырлайд бир сеир джырланы.

Сюймеклик синъиб санына
Къайыкъчы толкъуннъа къарамай,
Къаяны эскермей аллында,
Барады миикден кёз алмай.

Бу суу къутуруб, мен билеме,
Ёмюрге юсюн джабарын аны,
Бу къыйынлыкъгъа къойгъан сюйдю
рюб —

Лоролеяны джырлары.

ЭБЗЕЛАНЫ Азрет

САЛАМ БОЛСУН САНЪА, ПАРТИЯ!

Берч къоллу халкъланы бирикдирген,
Бирча иннетге, бир дождлгъа тизген,
Артыкълыкъланы тамырын юзген,
Салам болсун санъа, Партия!

Джолсуз джерлеге дождлла салдыртхан,
Кёлсюзлеге кёлле алдыртхан,
Тенъсизликлени артда къалдытхан,
Салам болсун санъа, Партия!

Кенъ тюзледе шахарла къурдургъан,
Тау ичине темир ат урдургъан,
Джауланы джуртумдан къуудургъан,
Салам болсун санъа, Партия!

Мутхуз кюнлени ачыкъ болдургъан,
Джашауда кёб насыбла туудургъан,
Ленинни осуятын толтургъан,
Салам блосун санъа, Партия!

Джарлылыкъ туууну джокъ этдирген,
Ач къарынланы барын токъ этген,
Джуртуму хорламлагъа ётдюрген,
Салам болсун санъа, Партия!

Халкълагъа рахатлы джашау берген,
Хар миллетни баырн да тенъ кѳрген,
Окъууланы кенъ эшигин керген,
Салам болсун санъа, Партия!

Къралыма алчы орун алдыргъан,
Машиналы къралгъа бурдургъан,
Фабрикала, заводла къурдургъан,
Салам болсун санъа, Партия!

Окъуу, солуу, урунуу тенъликни,
Баш Законнъа киириб бегитген,
Джашауну къуанчларын кенъ этген,
Салам болсун санъа, Партия!

Темир къушланы кѳкге тиздирген,
Кемелени балыкъча джюздюрген,
Къобанланы бир-бирине сюздюрген,
Салам болсун санъа, Партия!

Бузлу Арктиканы джанландыртхан,
Антарктиданы да къулландыртхан,
Суусуз джерлени уа сууландыртхан,
Салам болсун санъа, Партия!

Тенъизде нефт оджакъла къурдуртхан,
Джерден магъдан саугъала туудуртхан,
Сууну шыбыла кючге бурдуртхан,
Салам болсун санъа, Партия!

Емюрден бери пайдасыз тургъан,
Кенъ джерлени хайыргъа бурдургъан,
Алада совхоз элле къурдургъан,
Салам болсун санъа, Партия!

Сибирь сууланы белин буудургъан,
Анда ГЭС-ле, заводла къурдургъан,
Бу джерлени кюшлете бардыргъан,
Салам болсун санъа, Партия!

Башха джуртну джерине тиймеген,
Бизникинден бир эли иймеген,
Ишлеуде арый, тала билмеген,
Салам болсун санъа, Партия!

Къраллада шохлукъ болсун деген,
Эркинликден халкъ толсун деген,
Уруш хазырлаула къорасын деген,
Салам болсун санъа, Партия!

Атомну эм водородну кючюн
Урушлагъа болмай, халкъла ючюн,
Хайырландыргъан рахатлыкъ ючюн,
Салам болсун санъа, Партия!

Тохтамазма муратым толмай,
Сау дуняда рахатлыкъ болмай,
Деб кюрешген къаджыкъмай, талмай,
Салам болсун санъа, Партия!

Арада мюлкню уллу этдирген,
Теньлик, эркин, джашаугъа джетдирген,
Халкъланы Коммунизмге элтген,
Салам болсун санъа, Партия!

Ленинни къурч байрагъы къолунъда,
Коммунизмни бегимли джолунда,
Джуртуму бардыргъан алдан-алгъа,
Салам болсун Партия, санъа.

ТУУГЪАН ДЖУРТУМА

(Джыр)

Эски джашауну кьоратыб
Биз джанъы джашау кьургъанбыз,
Сау дуняны уятыб,
Тюзлюк джолуна тургъанбыз.

П Р И П Е В:

*Бизни Партия джашасын,
Алға, харламға бардыргъан!
Кенъ туугъан джуртум джашасын
Кесинден юлгю алдыргъан!*

2 кере

Учсузд—кыйырсызд джерибиз:
Тюзле, тенъизле, чегетле.
Заукъдан толгъанд элибиз,
Кесинде битед кегетле.

П Р И П Е В.

Сансызд—санаусузд кьобанла,
Халгъа джумушха джерленнъен,
Тамам тенъизчад сабанла,
Чайкъалыб бирден тебренинъен.

П Р И П Е В.

Кече да кюн да от джана,
Заводларыбыз ишлейле
Халкына саугъала джона,
Темир тишликле тишлейле.

П Р И П Е В.

Миллетле бирча тенъ болуб,
Къарнашла кибик туралла.
Шахар да эл да тыкъ толуб,
Тенъ мюлкню чархын буралла.

П Р И П Е В.

Джуртум кишиге тиймейди,
Урушну чырт да суймейди,
Бошуна къашын туюмейди,
Джеринден эли иймейди.

*Бизни Партия джашасын
Алгъа, хорламгъа бардыргъан!
Кенъ туугъан джуртум джашасын
Кесинден юлгю алдыргъан!*

} 2 кере

БИРИНЧИ МАЙГЪА

Джер джашил киимин кийгенди
Хауа ариу иисден толуб,
Кюн къыздырыб джити тийгенди
Къышдан эсе кѣб узун болуб.

Бюгюнъю кюн—Биринчи майды
Урунъан халкъ кючюн сынайды,
Этген ишине багъа беред,
Къанатларын кенъден-кенъ керед.

Джыйылалла миллионла, джюзле
Сау дуняда ёхдем байрамгъа,
Ишчи-элли бирикген сѣзле
Джазылалла сыйлы байракъгъа.

Урунъан халкъ сау джер юсюнде
Биринчимай джырланы джырлайд,
Эркинлик байракъны тюбюнде
Бизни туугъан джуртубуз джашнайд.

Бютеу дуняда кенъ чачылад
Сыйлы Майны къуанч джырлары,
Джуртумда хорламла ачылад
Къуанчдан толуду джыллары.

Сау дуняны урунъан халкъы
Санъа шанады, кенъ джуртум,
Чёгюч ургъан эм тутхан чалкъы
Сенсе—дейди—мени умутум.

Была бары сенде кёрлле,
Къуанчлы джашауну—тенъликни.
Кюреширге антла берелле,
Алгъынчы толу эркинликни.

Мени халкъым да сёз береди,
Чырт таймазгъа ленинчи джолдан.
Ленинни байрагъын кереди,
Джибермезге ёмюрде къолдан.

Халкъгъа алтын джашау туудура
Партиябыз башчылыкъ этед,
Аны хорламлагъа учундура
Алгъа, Коммунизмге элтед.

СЕНИ АРИУЛУГЪУНЪ УШАЙДЫ

Сени ариулугъунъ тамам ушайды
Тийген кюнюме джарытыб,
Бетинъи нюрю кюн бла эришед
Аныча кесин танытыб.

Сени ариулугъунъ тамам ушайды
Мартда чыгъыучу джанкъозгъа,
Джерни юсюне кѣм-кѣк кѣгертиб
Келбет нюр салгъан кѣк джазгъа.

Сени ариулугъунъ тамам ушайды
Сюрюуде маркъа улакъгъа,
Джазны кюнюнде кырдыкдан толуб
Джашпагъан салкъын къулакъгъа.

Сени ариулугъунъ тамам ушайды
Кечге чыгъыучу толу айгъа,
Кѣгетле бише, сабанла джете
Заукъдан толгъан кѣк джайгъа.

Сени ариулугъунъ тамам ушайды
Танъа чыгъыучу джулдузгъа,
Сууда джашаучу, андан чыгъыучу,
Ол джылтыраукъ къундузгъа.

Сени ариулугъунъ тамам ушайды
Къобанда ала чабакъгъа,
Кёз къаматыучу, алтын боялу
Табхада акъ чын табакъгъа.

Сени ариулугъунъ тамам ушайды
Кёкбоюн акъ кёгюрчюннъе,
Бетинъи акълыгъы бир бек ушайды
Чыммакъ билезик акъ джюннъе.

Сени ариулугъунъ тамам ушайды
Кёк сатда гокга хансчыкъгъа,
Чемер суратчы кёлашаб салгъан
Суратда ариу джанчыкъгъа.

ЮЛЮШ ЭТЕРМЕ ДЖАНЫМДАН

Мен сен ариуну алай сюйеме
Емюрде тоймам кѣргенден,
Тауну башына чыгъыб да алырем
Мен снеден салам бергенден.

Мен сен ариуну алай сюйеме
Қъулакъ салама сѣзюнѣе,
Мен ѳлгенде да мени суратым
Ышарыб къарар кѣзюнѣе.

Мен сен аруну алай сюйеме
Сени ючюн отда кюерча,
Тѳрт саным чириб топракъ болса да
Сюегим сени сюерча.

Мен сен ариуну алай сюйеме
«Дахир Зухураны» сюйгенча,
Дуня джарыгъым мени сен болуб
Джарытыб манѣа тийгенча.

Мен сен ариуну алай сюйеме
Чыдаялмайма кѣрмейин,
Қъайда болсам да инѣиралагъа
Сени кѣрюрге келмейин.

Мен сен ариуну алай суюеме
Хар заман санъад тилегим,
Сени къатынъдан айырылгъанлай
Буз таш болады джюрегим.

Мен сен арину алай суюеме
Юлюш этерме джанымдан,
Эм арт тамчымы тыймай берирме
Керек кюн джюрек къанымдан.

БАКЪ ДЖЮРЕГИМИ ДЖАРАСЫН

Кел ариучугъум менде суюмеклик
Кетмезча синъсин ол санъа,
Терен джайылыб джюрекде къанъа
Тёншюб чыгъарлай сен танъа.

Кел ариучугъум сени джюрегинъ
Суюмеклик отунда кюйсюн,
Джюрекчигинъе тенъ джол ачылыб
Тень тузагъымы ол кийсин.

Кел ариучугъум чегетле бары
Кёк книмлерин кийсинле,
Джюреклерибиз бирден къуаныб
Кел бир-бирлерин суюсюнле.

Кел ариучугъум тутдур къолунъу
Бирге салайыкъ джолунъу,
Джашаубузну биз бирикдирсек
Бизден насыблы болурму!

Кел ариучугъум дарманынъ бла
Бакъ джюрегими джарасын,
Бу эки суюген бир болгъанды деб
Кёкден толгъан ай къарасын.

Кел ариучугъум атала бла
Анала бизни кёрсюнле,
Бир-бирлерине къараб ышара
Ыразылыкъны берсинле.

Кел ариучугъум тауну тарагъы
Акъ булутланы тарасын,
Биз бир болгъан кюн Къобан да тохтаб
Сюйюнюб бизге къарасын.

Кел ариучугъум биргенъе чыгъыб
Тенълеринъ сени ашырсын,
Биз бир болгъан кюн бизни алгъышлаб
Алтын кюн бизге ышарсын.

Кел ариучугъум биз машинагъа
Миниб мен джолгъа салайым,
Ма, суйген анам келинчигинъ,—деб
Сени анъа алыб барайым.

Кел ариучугъум аллынъа чыгъыб
Бизни алгъышласын мени атам,
— Иги аякъ бла кел келинчигим!
Деб къучакъласын сени анам.

БИРГЕНЪЕ ЭТЕМЕ ДЖОЛУМУ

Къаты къол къысыб, кесим ашырдым
Нанымы окъургъа уазакъгъа.
Билмей тургъанлай тюшюб къалгъанма
Сюймеклик ауруу тузакъгъа.

Джюрекге къысыб, сыйлаб къарайма
Сен къаты къысхан къолума,
Кѣз къарамымдан эртде кетсенъ да
Мен кеталмайма джолума.

Мурукгу этеме, къайыталмайма
Ашыра чыкъгъан джеримден,
Къалай бек тартад сюймеклик ауруу
Кючлюдю агъач джелимден!

Ызынъдан къараб, санъа тарала
Сюймеклик отда кюйеме,
Тауладан ургъан салкъын джел бла
Ызынъдан салам ийеме.

Аманатлайма мен саламымы
Таулань салкъын джелине,
Биргенъе учуруб, элтиб бер,—дейме
Нанымь баргъан джерине.

Тауланы салкъын джели элтиб берсин.
Джюрекден салам кесинъе,
Кавказ тауладан къаты ургъан аяз
Тюшюртсюн мени эсинъе.

Мен эртден сайын кюзгюню аллында
Чачымы эшеме, тарайма,
Хар минут сайын къолума алыб
Мен суратынъа къарайма.

Кёк кёгюрчюнню бойнуна тагъыб
Санъа письмола береме,
Мен кече сайын джукъу арасында
Тюшюмде сени кёреме.

Арада таула эм Къара тенъиз
Мен джибек кёпюр салайым,
Ой, мени наным Одессадады
Мен анъа ётюб барайым.

Къобанны алтын чабакъчыгъына
Джюз да тенъизге джет дейме,
Джюзерге келсе наным тенъизге
Мени ючюн убба эт дейме.

Сюймеклик кючлюд, Кавказ тауланы
Джол салыб ичлерин чачар,
Къара тенъиз да эки бёлюнюб
Кеси арасындан джол ачар.

Узат къолунъу тенъизден бери,
Мен да узатама къолуму,
Магнит кюч бла тарт мени ары
Биргенъе этеме джолуму.

БУЗЛУ ТАУЛА

Тёббелери кюзгю кибик джылтырай,
Къаялача кюртле басыб юслерин,
Къарагъан кёзню къамата, къалтырай,
Таныталла туалла кенъден кеслерин.

Эртден сайын кюн кёзлерин эм алгъа
Кериб тау тёббелерине ачады,
Инъир сайын джилтинлерин эм артха
Джылтырата ол джерлеге чачады.

Бугъойлары къалын-къалын джарылыб,
Дорбунлача аузларын ачалла,
Къанатлыла суукъ джелден къарылыб,
Учуб ёзен ышыкълагъа къачалла.

Терекни башын энишге бургъанча,
Бугъойладан буз сюммекле асылыб,
Къабханланы бёрюлеге къургъанча,
Хазырдыла юзюлюрге басылыб.

Акъ булутла, къуш терекге къонъанча,
Чулгъаныб тау тёббелеге къоналла,
Агъач уста къанталаны джонъанча,
Тамчы суула буз гыртланы джоналла.

Қоналмайды башларына кюрешиб
Қанатлыны не батыры, тириси,
Джол салғанла ары учуб джүрюшюб
Совет джуртну летчиклери, туристи.

Тёбен джаны кём-кёк тутуш чегетле:
Мында ёселле тюрлю-тюрлю кёгетле,
Отлайдыла тау киикле—марал, буу,
Кюрт тюбюнден къайнаб чыгъад гара суу.

Тау тюбледен чыкыгъан чокъуракъ суула
Къулакъ сайын шоркъулдашыб кетелле,
Джагъаларын тыкъ толтуруб къуюла
Кенъ тюзлеге саўгъаларын элтелле.

ТАУЛАДА ЭРТДЕННЪИ

Эртден чарс ёзенлеге чачылыб
Къулакъ сайын кириб, кесин асханд.
Сыртланы джитилери ачылыб,
Тёбен джанларын тубанчыкъ басханд.

Къулакъладан суу ичиб къайырыла,
Тубанчыкъла кенъ къанат керелле,
Джерден кёкге миик айырыла,
Тау тёббеле хар нени кёрелле.

Оджакъладан ёрге чыкъгъан тютюн
Элге чардакъ салкъынлыкъ кергенд,
Эртденнъи чыкъ саулай джерни юсюн
Мылы этиб, азыкъ себиб бергенд.

Алтын бояун узата кенъден,
Кюн тау джитилерине ышаргъанд,
Ёзен тубанчыкъ джайыла тенъден,
Элни кеси ичинде джашыргъанд.

Кюн таякъларын ёзеннъе тута
Башдан энишге джылтыраб къарайд,
Тубанчылыланы да хауа джута,
Тау тарагъы булутланы тарайд.

КЪАЧХЫ ИНЪИР

Кёк чапракъла саргъала башлай,
Терекле алтынчач болгъандыла,
Чарс тубанчыкъла суу ызын ташлай,
Тау тёббелеге джол сагъандыла.

Инъирги аяз Северден ура,
Чапракъланы шош къалтыратады,
Арт джилтинлерин таулагъа бура,
Кюн бек адаргы джытыратады.

Чегетле тюрлю бояудан толуб
Бир къауму сары бет алгъанды,
Бир къаумлары къызгъылдым болуб,
Бирсилери кём-кёклеј къалгъанды.

Кюн батыб кетди джити тауладан
Ашхам къранъысына джол бериб,
Джарытыу букъду кёз ауладан
Ауанагъа эшикни кенъ кериб.

Оджакъладан бурулуб чыгъады
Тютюню инъирги отну элде,
Юй бабуш кызыу-кызыу тыгъады
Суугъа башын ойнай кёлде.

Ашыкъ болуб чегет къанатлыла
Уяларына терк киредиле,
Элге къайытхан къонакъ атлыла
Багушда тюлкюню кѣредиле.

Ачы аязчыкъ къышны билдире,
Ал атлы хапар айтханча, бизге,
Кюнден—кюннѣе къанатларын кере
Къаты къагъанд, бир кѣзюуде, тюзге.

Тегерекни бирден къаранъы басханд
Айны да кѣрюнмейди джарыгъы,
Эл юсюнеуа джарыгъын чачханд
Ильични, джулдузлача, чырагъы.

ДЖАЗ КЕЛЕДИ

Кюн тигирек къыздырыб башлай
Таякъларын кенъе ийеди,
Джер акъ кёрпе тонун ташлай
Кёк бетли абасын киеди.

Тал терекчикле чирчик ийе
Къабукъчукълары сууланнъанд,
Къулакъ суучукъ джарчыкъгъа тийе
Эниш сюрем терк ууланнъанд.

Къанатларын кенъ джайыб кере
Турнала учалла миикде,
Джазны къуанч хапарын бере
Тохтамай тюзледе, тикледе.

Къарылгъачла ызларына къайыта
Джанъыдан уяла этелле,
Джазны джырларын айта
Учуб ары-бери ётелле:

«Къуанчын этиб джазны биз
Суююмчю хапаргъа келгенбиз,
Джаз келеди къысха джетиб,
Къышны теблеб, маул этиб»...

ҚЪОБАН СУУНУ ДЖАГЪАСЫ

Қъалай сеирди джай заманда
Қъобан сууну кёк джагъалары,
Салкъын аяз ургъан хаман да
Гелеу кырдыклы талалары.

Қъобан суу барад тохтаусуз
Джагъаларын тыкъ толтуруб,
Кёргён кёз къоймайд махтаусуз
Кёк таласында олтуруб.

Бир джыйыла, бир созула,
Шоркъалары кёмюк эте,
Суундан иче къозула,
Қъобан барад хаман кете.

Кенълеге чыгъыб джайыла,
Тарлагъа кириб джыйыла,
Қъаягъа, джаргъа урула,
Кёмеюл болуб бурула.

Толкъунлары айырыла,
Сюзюлмеге кириб бата,
Этеклери къайырыла,
Қъобан барад тура-джата.

Кенъ джайылыб этсклери,
Джан-джанындан джетеклери,
Къуюлалла чёге, кёбе,
Бузча акъ джилтинле себе.

Гокга хансладан толгъан,
Барды джер-джерде тала, тюз,
Джолоучула къонуш болгъан
Дорбунунда кече, кюндюз.

Бардыла мында нызы, наз,
Нарат терекле, эменле,
Джугъутур киик, турна, къаз,
Тарлау биченден гебенле.

Барды мында чынар, къайын,
Тюрлю-тюрлю кёб кёгетле,
Салкъын аяз ургъан сайын
Шуулдайдыла чегетле.

Барды, булутла къонъанча,
Кёк къаяла кънуб тургъан,
Уста сынчы ташны джонъанча
Суу тюблерин джонуб баргъан.

Барды, кириш тутб баргъан
Къаяланы чауллары,
Къушла кириб уя салгъан
Терен-терен джаурлары.

Барды тишлеча сюелген
Бёлек къаяла—миикле,
Ранында джатаргъа суюеген
Къашха эчкиле — киикле.

Барды кѣундуз—джылтыраукъ,
Ала чабакъ—кѣалтыраукъ,
Кекелли, чубар джаз таукъ,
Хауасыды—тамам заукъ!

АТА ДЖУРТУМУ ДЖЫРЫ

(Лебедев-Кумачдан)

Ата джуртум мени кенъди туугъан,
Тюзден, суудан чегетден толуб!
Мен билмейме мындача солугъан,
Башха бир джурт адам бош болуб.

Москвадан эм узакъ джерге дери
Юг тауладан Север тенъизге,
Кенъ джуртунда джюрюйд ары-бери,
Ийе болуб адам хар неге.

Хар къалайда джашау эркинд, тенъди,
Тамам Волга сууча бек толуд,
Джашлагъа — бизде хар джол кенъди,
Къартлагъа—бизде намыс уллуд!

Кёралмазса джерлени бир кёзден
Турмайд эсде шахарла кёбден,
«Джолдаш» деген бизде ёхдем сёздю
Сыйлыд бизге не ариу сёзден.

Ол сёз была хар къайда юйдебиз,
Джокъду бизге къарала-акъла,
Хар барыбыз ол сёзню суйебиз,
Аны бла табабыз джуукъла.

Джазгъы шош джел къагъад джурт
 юсюнде,
 Кюнден-кюннъе джашау игилейд,
 Бизден иги саулай джер джюзюнде
 Кюле, ойнай, сие ким билед!

Хыны туюб къашланы тубербиз,
Джау тебресе чабыул ача,
Ата джуртну кемсиз бек сыебиз,
Сакъ сакълайбыз татлы анача.

Сора, солуун кючден ала, кукаланыб
айтханды былай:
«Сеирликсе, сен, джанчыгъым, къалай,
Ол ариу боюнчугъунъ, ариу кёзчюклеринъ,
Тамам айтыудачады хар къалайчыгъынъ!
Къалай сеирликди бурунчугъунъ,
тюзчюклеринъ,
Керти да мёлекникича болур, сени
ауазчыгъынъ!
Уялма да бирчик джырла, чыракъчыгъым!
Эгешчигим керти да
Бу ариулугъунъу юсюне джырларгъа да уста
эсенъ,
Бизде къанатлы патчах болур элинъ сен!»
Асыры къуаннъандан Къргъаны тылпыуу
тыгъылды тамагъына,
Тюзкюню ол махтаулу сёзлерини джуабына
Къаргъа «къакъ»—деб кычырды аузун толу
кериб,
Бышлакъчыкъ тюшдю—болду быллай
хыйлалыкъ аны бла келиб.

ҚЪОЗУ БЛА БЁРЮ

Қъарыулуда қъарыусуз терс болады хар
къуру,
Анъа историяда талай юлгюле эштебиз.
Алай'а историяны джазмайбыз биз,
Ма, аны юсюнден баснялада айтылыб туруу.

Бир исси кюн Қъозу суу ичерге къулакъ
суугъа баргъанды.
Сора, ол алайда бир палахгъа къалгъанды:
Ол джерлеге джуукъда бир ач бёрю джортуб
джюрюгенди.
Қъозуну кёрб, табышына сюзюлюб келгенди;
Алай'а не болса да ишге закон бет эмда кюч
салыр ючюн,
Қъычыргъанды: «Ой, бетсиз, кир хамхотунъ
бла былайда,
Қъумну, зыгъырны кътышдырыб, кир этерге
таза сууму ичин,

Мени

Санъа ол эркинлик къайда?
Ма, бу кир ишинъ ючюн мен башынъы
тюшюрюме сени»—
— «Ашхы Бёрю, эркинлик берсенъ,

Айтырем: джюз атламны сенден тѣбен
Суудан ичеме мен, Джаным, кѣрсенъ.
Сора, сен ичгенни кир эталмайма мен.
Манъа'уа чырт бошуна чамланаса, сен»—
— «Аны ючюн алдайма мен!

Джииргешли! дуняда быллай уятсызлыкъ
эштилгенмиди!

Былыр джай заманда эсинъдемиди
Быльда, калай эсе да, хыны джуаб
этгененъ манъа;
Унутмагъанма, джыгырам, мен аны санъа!»
«Тоба-тоба, туугъанлы джылым толмагъанды
мени».

Дейди Къозу.—«Алай эсе ол къарнашынъ
болгъан эди сени»—
— «Мени къарнашларым джокъду».—«Алай
эсе, не
тенъинъ, не джуугъунъ болгъан эди ол,
Къысха сѣз, къайсы да болсун, сизни
юзюкден эди ол.

Итлеригиз, къойчуларыгъыз кесигиз да сиз,
Барыгъыз да манъа аманлыкъ излейсиз.
Эталсагъыз, хар къуру хата этесиз манъа,
Энди ала ючюн дерт къайтарайым мен
санъа».—

—«Ах, не терслигим барды мени?»—«Дыб деме!
Бездирдинъ мени,
Терслигинъи сюзе турлукъма, хо, иткючюк
мен сени!

Тынмай эсенъ, сени терслигинъ—мени ашарым
келгениндеди»
Деди да—Къозуну къаранъы чегетге сюйреб
кетди.

КЪОБАНЛАНЫ Дахир

ЛЕНИН

Аз болур джерни юсюнде
Сени атынъы билмеген,
Тутмагъан сени эсинде,
Джанындан эсе суймеген!

Сен туугъан кюнде туугъанед
Джерни юсюне бир насыб,
Унукъгъан миллет тургъанед
Ол кюнню сакълаб, тырмашыб.

Эсли болгъанлай билгененъ
Тюзлюк керели болгъанын,
Кѣб артыкълыкъны кѣргененъ —
Миллет оноу^суз тургъанын.

Коркъмайын ачыкъ сѣлешдинъ
Унукъгъан миллет эштсин деб,
Джанынъы салыб кюрешдинъ,
Ол бугъоуларын тешсин деб.

Къоркъмады сени джюрегинъ,
Жандармаладан, тюрьмеден,
Талмайын къолунъ, билегинъ,
Кѣб оноу джаздынъ Сибирден.

Миллетни эсли джашларын
Тюзлюк ишлеге юретдинъ,
Джетишдирмеген затларын
Акъылынъ бла юретдинъ.

Кече-кюн демей кюрешиб
Уллу Партия къурадынъ,
Патчахгъа къаршчы сѣлешиб
Кѣб кыйынлыкъла сынадынъ.

Ачыкъ ишлерге мадар табмайын
Джашыртын ишге кѣчгененъ,
Ажымлы, ашыгъыб алгъа
чамбайын,
Хар ишге оноу этгененъ.

Этген оноунъ иште барыргъа
Съездле джыйыб кенъешдинъ,
Властны дженъил къолгъа алыргъа
Хар кимни борчун юлешдинъ.

Къайда болсанъ да, къайда
турсанъ да
Революцияед эсинъде
Елюм ызынъдан айлана турса да
Юлгю береенъ кесинъден.

Кадет, меньшевик, эсер къаумну
Большевикледен къоратдынъ,
Аладан акъгъан терслик джауумну
Тюзлюк от бла къурутдунъ.

Залимликлени кѳоратыр ючион
Унукѳган халкѳны уятдынѳ,
Аяусуз салыб саутну, кючню
Сен патчахлыкѳны кѳурутдунѳ.

Джерни юсюнде джашау ачылды
Дуния ѳмюрге кѳрмеген,
Залимлик ѳлдю, узакѳ чачылды
Ата джуртубуз джерледен.

Октябрь айны сыйлы ай этиб,
Хар джылда кѳуанч этебиз,
Кѳышча джашауну ариу джай этиб
Коммунизмге джетебиз.

Осуятларынѳ бары толалла
Рахат джукѳла сен, Ленин,
Сени джолунѳдан таймай баралла
Октябрь айда тенѳлеринѳ.

Бютеу дуния бизге сукѳланад
Джашау сизники болгѳнад деб,
Тушман зарланад, джуукѳ кѳуанад
Социализм толгѳанд деб.

Сен бизден кетиб, джукѳлаб тургѳанлы
Кѳб тюрлениуле болгѳанды,
Кѳытай башына бошлукѳ алгѳанлы
Сау онеки джыл толгѳанды.

Дагѳыда джети хоншу кѳыралла
Бизге кѳарнашлыкѳ этелле,
Ала да энди эркин туралла
Биздеча джашау этелле.

Сен бизге кѡюб кетген буйрукъну
Толтуруб келиб айтабыз,
Атынъ джазылгъан Қъызыл байракъны
Биз бек миикде тутабыз.

1957 г.

БАТЫР БОЛ

Къара булутла тауланы басыб
Джаум къркъуун этелле,
Къанлы фашистле кыралгъа чабыб
Эрши хапарла джетелле.

Сени аскерге алыб баралла
Къркъмайын алгъа барырса,
Къысха заманда батырлыкъ бла
Командир болуб къалырса.

Сени кибикле артха турмайла
Джашауу бошаллыкъ болса да,
Керекли джерде къркъуб къалмайла
Къркъуу не уллу болса да.

Ата джуртуну сен миик кѣлтюр
Къарыуну бла къадалыб,
Къанлы джауланы тохтаусуз ѳлтюр
Не тюрлю зат да мадарыб.

Сюйгенимден да бек сюерме сени
Джаралы болду деб эштем,
Джюрегим къуанчдан толлукъду мени
«Хорлаб къаыйытханма»—деб джетсенъ.

Кёзюме къараб хапар айтырса
Сау—эсен манъа къайытханлай,
Ёлюб кетгинчи турурма, джаным
Санъа алгышла айтханлай.

СУРАТЧЫГЪА

Къарагъанлай къуатынъ
Суратчыгъа ушайды,
Сени джазгъан суратынъ
Джюз джылланы джашайды.

Сурат салад аз адам,
Анъа пахму керекди,
Теньлешдириб къарасам—
Ол бир эмен терекди.

Кёлюнъ уллу болмасын
Мен махтаула бергенлей,
Адам мыдах къалмасын
Суратынъы кёргенлей.

Магъанасы уллуду
Керти иги суратны,
Хар суратчы борчлуду
Унутмазгъа ол затны.

Мен сюеме кёрюрге
Суратынъы ичинде,
Къалгъанлагъа берирге
Юлгюлюкге ишинде:

Алгъа баргъан къойчуну,
Хорлаб чыкыгъан малчыны,
Тебсеучюню, тойчуну,
Делегатны, алчыны.

Джазыучуну, джырчыны.
Кёб сабийни анасын;
Темирчини, ишчини—
Коммунизмни къаласын

1955 г.

ШҚОЛЧУМ

Эртеди бла эртеде туруб,
Қыолун, бетин ариу джууб,
Юсюн, башын джарашдырыб,
Хар бир затын кыурашдырыб;

Замалында ашын ашаб,
Алгъан дерсин окъуб бошаб,
Хар бир кюнде сагъат бла,
Негерчиги Ахмат бла
Эл школгъа барады.

Хар сабийге тамамлашыб,
Уллулагъа саламлашыб,
Теньчиклерин эркелете,
Бек мыдахгъа бек кёл эте;

Бир заманда артха кыалман,
Устазындан хыны алмай,
Артыкъ сёзюн эштдирмей,
Бош затланы келтирмей
Партасына олтурады.

БЮГЮН

Адам улу джер юсюнде джашагъанлы
Ол урунуб, кесин тутуб башлагъанлы,
Кёб ёмюрле, кёб заманла кетдиле,
Акъыл, билим бек миикге джетдиле.

Сагъыш этиб тёрт джанынъа
къарасанъ
Хар бир ишни тинтиб, сынаб къарасанъ,
Инанмазса муну адам этгенд деб,
Адам улу быллай кюннъе джетгенд деб.

Ёгюз джекмей бюгюн сабан сюребиз,
Тюрлю-тюрлю киноланы кёребиз,
Кюнлюк джолгъа бир сагъатха джетебиз,
Джыллыкъ ишни эки-юч айгъа этебиз.

Заводладан машинала чыгъалла
Къара ишден халкыгъа бошлукъ
берирге,
Шыбыладан лампочкала джаналла
Адам кёзю кече-кюн да кёрюрге.

Сууну кючюн шыбылагъа бурабыз,
Хар бир джерде биз заводла къурабыз,
Джерни къазыб биз байлыкъла алабыз,
Бош джерлеге джанъы элле салабыз.

Бюгюн джерни машинала къазалла,
Кагъытланы машинала джазалла,
Кёкде-джерде машинала джюрюйле,
Орамланы машинала кюрейле.

Темир джолла гыбы ауча тартылыб,
Шахарладан төрт джанына тартылыб,
Темир бугъа юслеринде дюнъюрдеб
Ары—бери байлыкъ ташыйд гюрюлдеб.

БИРЛИКДЕ ТИРИЛИК

Эсимдеди къарт болсам да
Бурун энчи джашаучум,
Не кыйналыб урунсам да
Нартюх гырджын ашаучум.

Юйде манъа нёгер болмай
Ишге кесим барыучум,
Этген ишим хайыр бермей
Къыш азыкъсыз къалыучум.

Джер юлешиб, ырджы джетсе
Мугур болуб джылаучум,
Сабилеге ачлыкъ джетсе
Бапчыкъларын сылаучум.

Бай адамны джолда кёрсем
Сюймей салам бериучум,
Аллай итге джасакъ берсем
Мыдах болуб келиучум.

Отха отун керек болса
Сырым бла ташыучум,
Юйде къатын ауруб джатса
Кесим тылы басыучум.

Сабан сюрюрге ёгюз табмай
Кюрек бла къазыучум,
Джерге атаргъа урлукъ болмай
Байдан ёлкюч алыучум.

Кюз биченни ортакъ чалыб
Хакъ алалмай къалыучум,
Джанъыз тана ашсыз къалыб
Бичен излей барыучум.

Чий териден чабыр этиб
Салам бла киюучюм,
Танъа дери сагъыш этиб
Сау кечеле июучюм.

Джаум джауб, ююм акъса
Топракъ бла джабыучум,
Арбазымы ырхы джабса
Кюрек алыб чабыучум.

Къабчыгъымда нартюх болса
Тирменчиге барыучум,
Суу тирменчик бузлаб къалса
Къол тирменде тартыучум.

Сени джауунъ джарлы болсун—
Джанъызлыкъды джарлылыкъ,
Адамлада бирлик болса—
Олду алгъа бардырлыкъ.

Партиябыз аны билиб
Бирлик джашау къурады,
Бурун джарлы мени кибик
Байлыкъ табыб турады.

Миллет кючюн бирге салыб
Бирлик ишни толтурад,
Бир-биринден акъыл алыб
Болмазлыкъны болдурад.

Чирик, эски юйчюкледен
Джанъы юйлеге киребиз,
Бурун айтыб эштмегенден
Бюгюн хапар эштебиз.

Джукъ болмагъан джерледе
Мал фермала салдырдыкъ,
Мутхуз джарлы элледе
Шахар джашау чыгъардыкъ.

1955

ВРАЧХА

Тюрлю-тюрлю аурууладап
Сенсе бизни сакъларыкъ,
Ауруб онъсуз балгъанны да
Сау этерик, багъарыкъ.

Кече демей, кюн демен
Ауругъаннъа чабарыкъ,
Ауруулагъа джол бермен
Тюз дарманла табарыкъ.

Сенсе энди аз этген
Ауруу бла ёлюмню,
Дунияны таза этген,
Тулпар этген тёлюню.

Сени сыйлы кёрюрме
Сыйлы болсун муратынъ,
Санъа салам береме
Қир болмасын сени атынъ.

Бир керени туады
Адам джерни юсюне,
Ол зат терен турады
Хар адамны эсинде.

Адам джашау багъалыд
Ол ишекли кетмесин,
Қъаралы керекли болуб
Уахтысы джетмесин.

Сакъ бол тутхан ишинъе
Ол адмны джашауд,
Джашау берлик адамгъа
Қирсизлигид, ашауд.

1956

САБИЙ ТЕНЪИМЕ

Сабийликден сени бла ёсгенем
Дуня джашау таурухча кёрюнуб,
Кёб кюнлени чачларынты эшгенем,
Ачыкъ джюрек сабийликге бёлюнуб.

Джаш заманны татлылыгын эслемей
Кёб кюнлены зырафына джибертиб,
Андан бери беш джыл кетди истемей
Кёб адамны бир-бирине тюбетиб.

Беш джыл деген кёб заманна саналмайд
Адам билим, окъуу алыргъа бош болса,
Кетген ишни, сабийликни къоялмайд
Къарт кюнде да адам джюрек хош блоса.

Эсимдеди сени кюлген таушунъ
Суу ызына чабыб барыб джетгенлей,
Ачыуланыб, къачыб кетиб къалуучунъ
Бир затынъа мен самаркъау этгенлей.

Беш джыл кетиб, бюгюнд сени кёргеним
Москвагъа мен окъургъа кетгенли,
Санъа дери мен къыз джюрек суймедим
Ол заманна мени джылым джетгенли.

Джанъы кёрюб ол затланы айтыргъа
Ушамайды башха хапар сормайын,
Еч болады адам джюрек ачыргъа
Сюймекликде таукеллиги болмайын.

Тюшюмд дедим сен аллыма келгенлей
Ийнанмайын кёзюм кёрген затлагъа,
Къуанч келди сени къараб кёргенлей
Саулукъ болсун сени кёсдюрген къартлагъа.

Джуаб бермей сен кёзюме къарайса
Мен айтханнъа ыразылыкъ билдириб,
Ийнанама джашау тенъе санайса
Джашатырма къуандырыб, кюлдюрюб.

1955

УЛЛУ ЛЕНИН ДЖАШАЙДЫ

Хар кечеде, хар кюнде—
Саулай джерни юсюнде
Сыйлы аты айтылгъан,
Тюрлю-тюрлю тилледе,
Кесин халкъгъа танытхан;
Бир ауздан махталгъан,
Санаусуз джюрекледе
Уллу Ленин джашайды.
Эркинликни, тенъликни
Джарлылагъа юлешген,
Артыкълыкъны, бийликни
Тамырларын кюйдюрген,
Къыйын джолгъа уста болгъан,
Ёмюрлеге юлгю салгъан
Уллу Ленин джашайды.
Сабанчыгъа, малчыгъа,
Хар не иште алчыгъа
Нёгер болуб ишлеген;
Тутхан ишин биширген,
Джюреклени бир этген,
Хорламлагъа тюз элтген,
Бизге—окъугъуз —деген
Уллу Ленин джашайды.
Джылтырагъан, джашнагъан,
Джазгъы кюнъе ушагъан ,

Чабхан джуану кѣаушатхан,
Хорланмаз кѣарыуубуз,
Ёлмезлик джашауубуз,
Кюнден иги джылытхан,
Солуусуз алгѣа баргѣан,
Уллу Ленин джашайды.
Джюрекленн тамыры,
Халкѣланы кѣуанч джыры
Шахарлада, элледе—
Саулай джерни юсюнде,
Санаусуз джюрекледе
Джуртубузну атасы;
Партияны кѣаласы
Уллу Ленин джашайды.

1955

САБИЙЧИКГЕ

Сен джукълайса бешигинъде ырахат,
Эштиледи солугъанынъ шошлукъда,
Кюн къарайды терезенъден, ышарад,
Олтурады ананъ сени къатынъда.

Сен ушайса тау къушну баласына
Чуакъ кёкде джанъы ызла ачарыкъ,
Джолубузну миик баш къаласына
Усталадан бири блуб чыгъарыкъ.

Эштмез ючюн тоб таушун урушну
Бешикледе сени кирик сабийле,
Сакълайдыла уллу Совет джуртунъу
Белгилерин джигитле,—аскерчиле.

1954

ТЮЗЛЮК

Къайда да тюзлюк нёгерлик этер:
Отда кюйдюрмез, къаядан атмаз,
Сени да алыб тауладан ётер
Аны суу элтмез, суукъ хорламаз.

Джалан къалсанъ да кёрсенъ да ачлыкъ
Тюзлюк биргенъде къалсын кетмезден.
Тюзлюк бла бирге джашайды тынчлыкъ
Бизни къралда къуанч ёлмезден.

«Тюзде къалса да тюзню ётмегин
Бёрю ашамаз»—деучюдю халкъым,
Тюзлюк береди бизге хурметин,
Тийгенди ма кюн, кериди салкъын.

1956

КАВҚАЗ ТАУЛА

Кавказ таула джитилеге бёлюнюб,
Тенъизлени ортасына тёгюлюб,

Бир-биринъе таракъ битгенсиз,
Тау тюблеге джашил окъа тикгенсиз.

Башыгъыз бла боз булутла джюзелле,
Джалыгъызгъа акъ инджиле тизелле.

Бойнугъузгъа къыбба кирик чирмалыб,
Джылан кирик джатадыла чулгъаныб.

Шош заманда джукълайдыла тиллениб,
Кёк чартласа уянадыла илгениб.

Булутланы джарыб джашнайды шыбыла,
Джелчигин ииб инакълайды кыбыла.

Къыш кёзюуде кыямытды бораны,
Джел таушдан сызгырады ыраны.

Джитиледен ташла энелле гюрюлдеб,
Езенлеге ташяалла дюнъюрдеб.

Джай кёзюуде джауады таякъ джанъур,
Кёзлеуледен толады кёулакъ, чунъур.

Суу шуулдаб урушад джагъасына,
Джесирликден кёутулгъанын онъсуна.

Ала чабакъла тёгюлюб къырдышха,
Джубанч боладыла сабийге, джашха.

Къудурети уллуду тауларымы,
Мен сюеме аланы ауларымы.

1956

КЕЧЕ

Кёкню джабыб бютеулей,
Ала кюйюз джанады,
Булутлада джёбелей,
Ай да кетиб барады.

Ол чыкыгъанлай туурагъа
Джерни сеир джарытад,
Тенъиз толкунну таща
Чаикъалгъанын танытад

Ол джагъада табджанда
Олтурабыз экибиз,
Сюймеклик кючлюд бизде
Анъа джокъду ишегибиз,

Кюмюш тамчыла тамалла
Тенъими чындайына,
Биз да баш уруб къарайбыз
Майны толгъан айына.

Сукъланама тенъими
Акъ ёшюнлю къойнуна,
Джулдузланы тагъарем
Къолдан келсе бойнуна.

Кёб сагъышла этдирёлле
Узун, къара чачлары,
Кёмюр бла тартханча
Къаралалла къашлары.

Чайкъалыгъыз толкъунла
Эркин тенъизде кёче.
Ёмюрлюкге къаллыкъды
Мени эсимде бу кече.

КЪОЧХАРЛАНЫ Аскер

УЛЛУ ОКТЯБРЬ

Уллу Октябрь, сенъе дери талай
Революцияла болгъандыла,
Урунъанла къан тѣкселе да
Зорлукъдан къутулалмагъандыла.

Уллу Октябрь, сенсе зорлукъну
Джугъун кьоймай, тамырын къурутхан,
Россияны унукъгъан халкъларын
Артыкълукъдан бош этиб къутхаргъан.

Уллу Октябрь, джандыргъан джарыгъынъ
Бир ёмюрде да батмаз, джукъланмаз,
Совет халкъынъа берген насыбынъ
Андан бир заманда да къорамаз.

Коммунист партияды
Уллу революция хазырлагъан,
Кѣб заманланы джюрютюб ишинъи
Урунъан халкъны сенъе къобаргъан.

Сенсе миллетлени арасында
Уллу Октябрь, джаулукъну къурутхан,
Къарнаш, эгеч этиб барысын да
Бир бирикген юйдегича тутхан.

Унукъдурууну уясы болгъан,
Талай къралладан артха калгъан,
Тутмакълыкъ, къаранъы Россияда
Сенсе социализмге джол салгъан.

Елмезлик, кетмезлик уллу ишинъ
Къыйын урушлада сыналды,
Сени хорланмаз сыйлы байрагъынъ
Кѣб къраллада орналды.

Уллу Октябрь, ачхан джолунъа бюгюн
Миллиард адам кѣчгенди,
Ол джолну кертилигин, тюзлюгюн
Адам улу тюшюнюб, билгенди.

1956

КЪАРШЧЫБЫЗ УРУШХА

Уруш ачыб ойнамагъыз
Тынчлыкъны сюймеген джаулары,
Халкъланы сиз къоркъуталмазсыз—
Тынчлыкъды аланы джоллары.

Сиз чыгъаргъан урушла
Кёблени сакъат этгендиле,
Кёб миллионла бла адамла,
Джашауларындан кетгендиле.

Адам къанындан тоймагъан
Къан ичген капиталны джолу,
Халкъланы тынчлыкъын къоймагъан
Урушха уулангъан къолу.

Излейд энтда уруш ачаргъа.
Талай миллетни джашауларын
Байлыкъгъа, алтыннъа сатаргъа,
Тёкдюрюб аланы къанларын.

Тынчлыкъ бла къазауатны энди
Миллетле анъылагъандыла,
Тынчлыкъны ишин кеслерини
Къолларына бек алгъандыла.

Джашауну суйген бары бирден
Рахатлыкъны бек излейди,
Урунъан халкъланы ичинде
Урушланы киши суймейди.

Тынчлыкъда урунуб джашауну
Биз тамам багъалы кёребиз,
Кесин тыялмай чабхан джауну
Керегин бере билебиз.

1956

БАШЛАРЫ

Бети

Байрамукълавы Халимат:

Партиягъа бюсюреу	5
Октябрь	9
Ленин	11
Ленинни памятниги	16
Қъралыма	17
Бизни тѐлю	19
Сени джашауунъ башхагъа да болушсун	21
Джукъу	23
Зоя Космодемьянская	24
Қъайдаса, къайдаса туугъан къарт юйюм	28
Тѐзюу джокъду	30
Фрунзе шахарда Панфилов атлы парк	31
Сени устазынъ	34
Билемисе сен?	36
Юч ана бла юч бала	38
Джетишдирмей кѐб затны оздургъанма	40
Халкгъа таза бол	41
Мени кесиме къой мени	42
Кюле бил	43
Келечи керекди	44
Болмады таукеллик	45
Эки джюрекни биз бир этеик	46
«Джаш гвардия» киногъа къарай	47
Унутуб къойдум	48
Сеннѐе	49

Письмо	50
Джуаб	51
Ойнат санланы	53
Айт	54
Бир сабда тохдаялмагъан батта	56
Ичгичини кюню	57
Джазны кюнлери	61
Джолоучулукъда эшитгенлерим	62
Ушакъ	63
Джанъыз терек	64
Юч сѣз	71
Ширинни Фархадха письмосу	84
Джюз фут	93
Тырнакъча кишинчик	94
Эркишиге	95
Анам	96
«Бернели той» деген кинодан джыр	97

Байкъулланы Абул-Керим:

Ленин	101
Мени халкъым	105
Орденли Къазахстан	107
Пахта-Арал	109
Унутма	111
Фрунзе	113
Ишге, ишге къарнашларым	114
Къурч атым	117
Тыңылагъыз	119
Зор урушну джукълатайыкъ	126
Кимникиди?	128
Москва	130
Сегизинчи март	32
Колхоз джашау тюлмюдю	134
Зор джолунда	136

Хубийланы Осман:

Кимди тели?	141
Джюрек	148
Къызны инары	49
Ала-Тау	151

Къобанланы Хазмат:

Урланъан джашчыкъ	155
Кюлбулгъауч	196
Атаджурт урушну джыры	231
Темботну сыбызгъысы	233
Акорджырла	235
Гейнеден	236

Эбзеланы Азрет:

Салам болсун саннъа, Партия!	239
Туугъан джуртума	242
Биринчи Майгъа	244
Сени ариулугъунъ ушйады	246
Юлюш этерме джанымдан	248
Бакъ джюрегими джарасын	250
Биргенъе этеме джолуму	252
Бузлу таула	254
Таулада эртденнъи	256
Къачхы инъир	257
Джаз келеди	259
Къобан сууну джагъасы	260
Атаджуртуму джыры	263
Къаргъа бла тюкю	265
Къозу бла бёрю	267

Къобанланы Дахир:

Ленин	271
Батыр бол	275
Суратчыгъа	277
Школчум	279
Бюгюн	280
Бирликде тирилик	282
Врачха	285
Сабий тенъиме	287

Хубийланы Назир:

Уллу Ленин джашайды	291
Сабийчикге	293
Тюзлюк	294

Ижаланы Умар:

Кавказ	таула	297
Кече		299

Къочхарланы Аскер:

Уллу Октябрь	303
Къаршыбыз уруша	305

Составитель:
Кубанов Х. И.

ОТ ЧИСТОГО СЕРДЦА

Сборник стихов и поэм карачаевских поэтов
(на карачаевском языке)

Редактор *А. Эбзеев*
Обложка худож. *Поджидаевой*
Худож. редактор *И. А. Ефимов*
Технич. редактор *М. А. Тюреев*
Корректор *А. Эбзеев*

Сдано в набор 22|V 1957 г. Подписано к печати 10|VIII 1957 г.
Д-04101. Бумага 70×92¹/₃₂. 9,75 физич. печ. л., 11,41 условн. печ. л.
9,86 уч.-изд. л., Тираж 5000 экз. Заказ № 2723.
Цена 4 р. 95 к.

Типография № 2 Управления Полиграфиздата Мин. культуры
Киргизской ССР, Фрунзе, ул. Ленина, 131

Цена 4 р. 95 к. 50 к.

25